

केन उपनिषद्

KENA UPANIṢAD

Met commentaar van Śaṅkara

Deze tekst is uitsluitend voor persoonlijk gebruik. Commercieel gebruik is niet toegestaan. Evenmin is het toegestaan de tekst te wijzigen, bewerken, geheel of gedeeltelijk te publiceren, of anderszins te vermenigvuldigen. Toegestaan is het kopiëren van citaten of kleine tekstgedeelten voor studie- en discussiedoel-einden.

© Copyright 2004 - Stichting Ars Floreat

www.arsfloreat.nl

info@arsfloreat.nl

Eerste druk, 1993
Tweede herziene druk, 2001
Derde druk, 2004

© 1993-2004 Stichting Ars Floreat, postbus 74082, 1070 BB Amsterdam.

Behoudens uitzonderingen door de Wet gesteld mag zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n) op het auteursrecht niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking. De uitgever is met uitsluiting van ieder ander gerechtigd de door derden verschuldigde vergoedingen van kopiëren, als bedoeld in artikel 17 lid 2, Auteurswet 1912 en in het K.B. van 20 juni 1974 (Stb. 351) ex artikel 16 b Auteurswet 1912, te innen en/of daartoe in en buiten rechte op te treden.

Copyright is reserved. Subject to the exceptions provided for by law, no part of this publication may be reproduced and/or published in print, by photocopying, on microfilm or in any other way without the written consent of the copyright-holder(s); the same applies to whole or partial adaptations. The publisher retains the sole right to collect from third parties fees payable in respect of copying and/or take legal or other action for this purpose.

ISBN 90-72141-23-7

Deze vertaling is verzorgd door de Sanskriet-studiegroep van de School voor Filosofie te Amsterdam in het kader van de studie van het Sanskriet en van de Advaita-Vedānta filosofie (Filosofie van de Eenheid).

De verzen van de Kena Upaniṣad worden als volgt weergegeven:

- * De volledige tekst in Devanāgarī schrift.
- * De woord voor woord tekst in Devanāgarī schrift.
- * De volledige tekst in translitteratie.
- * De woord voor woord tekst in Devanāgarī schrift en translitteratie met een uitwerking. Hierbij wordt een aantal symbolen gebruikt. Bijvoorbeeld bij de uitwerking van het woord *vāc*: (936/1) betekent bladzijde 936, kolom 1 uit het Sanskriet woordenboek van Sir Monier Monier-Williams.
√vac betekent dhātu *vac*.
[*paribhāṣaṇe* (Dp 24/2)] betekent dat voor de *√vac* in de Dhātu-pāṭhaḥ op bladzijde 24, kolom 2 *√vac* wordt vermeld en een nadere aanduiding wordt gegeven, die luidt: *paribhāṣaṇe*.
- * Vertaling (zoveel mogelijk letterlijk).
- * Vertaling met commentaar van Śaṅkara. Hiervoor is mede gebruik gemaakt van 'Eight Upaniṣads', vertaald in het Engels door Svāmī Gambhīrānanda, september 1957.

Voor nadere inlichtingen:

Stichting Ars Floreat
Postbus 74082
1070 BB Amsterdam
info@arsfloreat.nl

Stichting School voor Filosofie
Van Eeghenlaan 21
1071 EM Amsterdam

ॐ

आप्यायन्तु ममाङ्गानि वाक्प्राणश्चक्षुः श्रोत्रमथो बलमिन्द्रियाणि
च सर्वाणि सर्वं ब्रह्मौपनिषदं माऽहं ब्रह्म निराकुर्यां
मा मा ब्रह्म निराकरोदनिराकरणमस्त्वनिराकरणं मेऽस्तु
तदात्मनि निरते य उपनिषत्सु धर्मास्ते मयि सन्तु ते मयि
सन्तु ।

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ । आप्यायन्तु । मम । अङ्गानि । वाक् । प्राणः । चक्षुः ।
श्रोत्रम् । अथो । बलम् । इन्द्रियाणि । च । सर्वाणि । सर्वम् ।
ब्रह्म । औपनिषदम् । मा । अहम् । ब्रह्म । निराकुर्याम् । मा ।
मा । ब्रह्म । निराकरोत् । अनिराकरणम् । अस्तु । अनिराकरणम् ।
मे । अस्तु । तदात्मनि । निरते । यः । उपनिषत्सु ।
धर्माः । ते । मयि । सन्तु । ते । मयि । सन्तु ।
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

Ôm

*āpyāyantu mamāṅgāni vākprāṇaścaṣṣuḥ śrotramatho balamindriyāṇi
ca sarvāṇi sarvaṃ brahmaupaniṣadam mā 'haṃ brahma nirākuryāṃ
mā mā brahma nirākarodanirākaraṇamastvanirākaraṇam me 'stu
tadātmani nirate ya upaniṣatsu dharmāste mayi santu te mayi santu;
Ôm śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ.*

ॐ

आप्यायन्तु

Ôm Ôm, de heilige syllabe (235/3) [-]

āpyāyantu mogen zij groeien, mogen zij sterk worden;
ā-√pyai toenemen, sterk worden (144/1); *ā* dichtbij,
naar; maakt de handeling volledig (162/1); *√pyai* zwel-
len, overvloedig zijn (652/2) [*vṛddhau* (Dp 21/1)]

मम	<i>mama</i> van mij (789/1); <i>ma</i> (771/1)
अङ्गानि	<i>aṅgāni</i> ledematen; <i>aṅga</i> lid, ledemaat (7/3); √ <i>am</i> gaan naar, dienen (80/1) [<i>gati-ādiṣu</i> (Dp 10/1)]
वाक्	<i>vāk</i> ; <i>vāc</i> spraak, taal (936/1); √ <i>vac</i> spreken, vertellen (912/1) [<i>paribhāṣaṇe</i> (Dp 24/2)]
प्राणः	<i>prāṇah</i> ; <i>prāṇa</i> levensadem, leven (705/1); <i>pra-√an</i> ademhalen, leven (705/1); <i>pra</i> voor, voort--- (652/2); √ <i>an</i> ademhalen, leven, bewegen (24/1) [<i>prāṇane</i> (Dp 25/1)]
चक्षुः	<i>cakṣuḥ</i> ; <i>cakṣus</i> oog (382/1); √ <i>kāś</i> zichtbaar zijn, verschijnen (280/2) [<i>dīptau</i> (Dp 14/1)]
श्रोत्रम्	<i>śrotram</i> ; <i>śrotra</i> oor, gehoororgaan (1103/1); √ <i>śru</i> horen, luisteren (1100/3) [<i>śravaṇe</i> (Dp 20/2)]
अथो	<i>atho</i> nu, eveneens (17/3)
बलम्	<i>balam</i> ; <i>bala</i> kracht, sterkte, macht (722/3); √ <i>bal</i> ademhalen, leven (722/2) [<i>prāṇane dhānya-avarodhe ca</i> (Dp 18/1)]
इन्द्रियाणि	<i>indriyāṇi</i> krachten, machten, zintuiglijke organen; <i>indriya</i> behorend tot Indra (167/2) [-]
च	<i>ca</i> en, ook (380/1)
सर्वाणि	<i>sarvāṇi</i> ; <i>sarva</i> alle, alles (1184/3)
सर्वम्	<i>sarvam</i> ; <i>sarva</i> alle, alles (1184/3)
ब्रह्म	<i>brahma</i> ; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); √ <i>brh</i> sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vṛddhau</i> (Dp 15/2)]
औपनिषदम्	<i>aupaniṣadam</i> ; <i>aupaniṣada</i> geopenbaard in een Upaniṣad (238/2); <i>upa-ni-√sad</i> neerzitten bij, zitten bij de voeten van iemand om naar zijn woorden te luisteren (201/1); <i>upa</i> bij (194/3); <i>ni</i> neer (538/3); √ <i>sad</i> (= √ <i>śad</i> <i>viśaraṇa-gati-avasādaneṣu</i> (Dp 18/2)]
मा	<i>mā</i> niet, nooit, sterke ontkenning (804/1)
अहम्	<i>aham</i> ik (124/2)
ब्रह्म	<i>brahma</i> ; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); √ <i>brh</i> sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vṛddhau</i> (Dp 15/2)]
निराकुर्याम्	<i>nirākuryām</i> moge ik afwijzen, moge ik verloochenen; <i>nir-ā-√kr</i> afscheiden, afwijzen, verloochenen (553/2);

	<i>nir</i> (= <i>nis</i>) uit, weg van (543/2); <i>ā</i> dichtbij, naar; maakt de handeling volledig (162/1); $\sqrt{kṛ}$ doen, maken, handelen (300/3) [<i>karāṇe</i> (Dp 38/2)]
मा	<i>mā</i> mij; <i>ma</i> (771/1)
मा	<i>mā</i> niet, nooit, sterke ontkenning (804/1)
ब्रह्म	<i>brahma</i> ; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); $\sqrt{bṛh}$ sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vrddhau</i> (Dp 15/2)]
निराकरोत्	<i>nirākarot</i> hij verloochende; <i>nir-ā-√kṛ</i> afscheiden, afwijzen, verloochenen (553/2); <i>nir</i> (= <i>nis</i>) uit, weg van (543/2); <i>ā</i> dichtbij, naar; maakt de handeling volledig (126/1); $\sqrt{kṛ}$ doen, maken, handelen (300/3) [<i>karāṇe</i> (Dp 38/2)]
अनिराकरणम्	<i>anirākarāṇam</i> ; <i>anirākarāṇa</i> geen afwijzing, geen verloochening; <i>a</i> voorvoegsel dat ontkenning inhoudt of het tegenovergestelde weergeeft (1/1); <i>nirākarāṇa</i> afwijzing, verloochening (553/3); <i>nir-ā-√kṛ</i> afscheiden, afwijzen, verloochenen (553/2); <i>nir</i> (= <i>nis</i>) uit, weg van (543/2); <i>ā</i> dichtbij, naar; maakt de handeling volledig (126/1); $\sqrt{kṛ}$ doen, maken, handelen (300/3) [<i>karāṇe</i> (Dp 38/2)]
अस्तु	<i>astu</i> laat er zijn; $\sqrt{as}$ zijn (117/1) [<i>bhuvi</i> (Dp 25/1)]
अनिराकरणम्	<i>anirākarāṇam</i> ; <i>anirākarāṇa</i> geen afwijzing, geen verloochening; <i>a</i> voorvoegsel dat ontkenning inhoudt of het tegenovergestelde weergeeft (1/1); <i>nirākarāṇa</i> afwijzing, verloochening (553/3); <i>nir-ā-√kṛ</i> afscheiden, afwijzen, verloochenen (553/2); <i>nir</i> (= <i>nis</i>) uit, weg van (543/2); <i>ā</i> dichtbij, naar; maakt de handeling volledig (126/1); $\sqrt{kṛ}$ doen, maken, handelen (300/3) [<i>karāṇe</i> (Dp 38/2)]
मे	<i>me</i> van mij; <i>ma</i> (771/1)
अस्तु	<i>astu</i> laat er zijn; $\sqrt{as}$ zijn (117/1) [<i>bhuvi</i> (Dp 25/1)]
तदात्मनि	<i>tadātmani</i> aan die Ātman; <i>tad</i> die, dat (434/1); <i>ātmani</i> in/aan de Ātman, in het Zelf; <i>ātman</i> het Zelf (135/1) [-]
निरते	<i>nirate</i> in het toegewijd zijn aan; <i>nirata</i> toegewijd aan (553/1); <i>ni-√ram</i> tot rust komen (553/1); <i>ni</i> neer, in, binnen (538/3); $\sqrt{ram}$ ophouden, verblijven (867/2) [<i>kṛidāyām</i> (Dp 18/2)]
यः	<i>yaḥ</i> hij die (838/1); van <i>yad</i> (844/2)

उपनिषत्सु	<i>upaniṣatsu</i> in de Upaniṣads; <i>upa-ni-√sad</i> neerzitten bij, zitten bij de voeten van iemand om naar zijn woorden te luisteren (201/1); <i>upa</i> bij (194/3); <i>ni</i> neer (538/3); <i>√sad</i> (= <i>√sad viśaraṇa-gati-avasādanaṣu</i> (Dp 18/2))
धर्माः	<i>dharmāḥ</i> wetten, plichten, deugden; <i>dharma</i> wet, plicht, deugd (510/3); <i>√dhr</i> dragen, handhaven (519/1) [<i>dhāraṇe</i> (Dp 20/1)]
ते	<i>te</i> die, zij; van <i>tad</i> (434/1)
मयि	<i>mayi</i> in mij; <i>ma</i> (771/1)
मन्तु	<i>santu</i> laten zij zijn; <i>√as</i> zijn (117/1) [<i>bhuvi</i> (Dp 25/1)]
ते	<i>te</i> die, zij; van <i>tad</i> (434/1)
मयि	<i>mayi</i> in mij; van <i>mad</i> (777/2)
मन्तु	<i>santu</i> laten zij zijn; <i>√as</i> zijn (117/1) [<i>bhuvi</i> (Dp 25/1)]
ॐ	Ôm Ôm, de heilige syllabe (235/3) [-]
शान्तिः	<i>śāntiḥ; śānti</i> rust, vrede (1064/3); <i>√sam</i> rusten, tevreden zijn (1053/3) [<i>upaśame</i> (Dp 30/2)]
शान्तिः	<i>śāntiḥ; śānti</i> rust, vrede (1064/3); <i>√sam</i> rusten, tevreden zijn (1053/3) [<i>upaśame</i> (Dp 30/2)]
शान्तिः	<i>śāntiḥ; śānti</i> rust, vrede (1064/3); <i>√sam</i> rusten, tevreden zijn (1053/3) [<i>upaśame</i> (Dp 30/2)]

ÔM

Mogen mijn ledematen, spraak, levenskracht, gezicht, gehoor, kracht en alle zintuigen krachtig worden. Alles is de Brahman van de Upaniṣads. Moge ik Brahman niet verloochenen; Brahman heeft mij niet verloochend. Moge er geen verloochening zijn, geen verloochening door mij. Mogen de wetten die in de Upaniṣads aanwezig zijn, aanwezig zijn in mij, die toegewijd is aan die Ātman. Mogen zij in mij aanwezig zijn. Ôm vrede, vrede, vrede.

ÔM

Spraak, ogen, oren, ledematen, leven, energie; komt mij te hulp! Deze boeken hebben Brahman tot onderwerp. Ik zal Brahman nooit verloochenen, noch zal Brahman mij verloochenen. Laat mij één zijn met Brahman, verenigd.

Wanneer ik één ben met Brahman, mogen dan de wetten die deze boeken verkondigen, in mij leven, mogen de wetten leven. Ôm vrede, vrede, vrede.

अथ केनोपनिषद्

अथ । केन । उपनिषद् ॥

atha kenopaniṣad.

अथ

केनोपनिषद्

atha nu (17/3)

kenopaniṣad Upaniṣad genoemd naar het eerste woord *kena*; *kena* door wie, door wat (309/2); van *ka* (240/2); *upaniṣad* Upaniṣad; *upa-ni-√sad* neerzitten bij, zitten bij de voeten van iemand om naar zijn woorden te luisteren (201/1); *upa* bij (194/3); *ni* neer (538/3); *√sad* (= *√sad viśaraṇa-gati-avasādaneṣu* (Dp 18/2))

Nu volgt de Kena Upaniṣad.

DEEL I.

INLEIDING.

De Upaniṣad die met het woord *kenēṣitam* begint en de ont-hulling van de opperste Brahman tot onderwerp heeft, is onderdeel van de Talavakāra tak van de *Sāma Veda* en vormt er het negende hoofdstuk van. In de voorafgaande hoofdstukken zijn ceremoniële handelingen (dat wil zeggen: de regels van het Universum) uitvoerig behandeld, evenals de verschillende manieren waarop op de levenskracht gemediteerd wordt als de grondslag van die ceremoniële handelingen. Vervolgens worden de manieren behandeld waarop men op de *Sāma's*, gezangen, kan mediteren, die eveneens onderdeel van het ceremonieel zijn. Hierna wordt het mediteren op de *Gāyatra Sāma* (beschouwd als levenskracht) beschreven, welke passage eindigt met een opsomming van namen van meesters en pupillen, en betrekking heeft op de gevolgen van handelingen. Als alle regels die beschreven staan, en ook de meditatie-oefeningen, gevolgd en juist uitgevoerd worden, zullen zij een reinigingsproces in de geest op gang brengen van de mens die vrij is van wensen en verlangens en die bevrijd wil worden. Als iemand echter wensen koestert en niet verlicht is (en dus mediteert op goden en daar kennis over heeft), dan zullen de ceremoniële handelingen die zijn omschreven in de Veda's en de Smṛti's maken dat die mens het Zuidelijke Pad moet bewandelen en in de wereld terug zal keren. Als er, ten derde, sprake is van handelingen die voortkomen uit natuurlijke impulsen, die in strijd zijn met de Geschriften, dan zullen die handelingen een afdalen veroorzaken naar lagere bestaansvormen, te beginnen bij dieren en eindigend bij de bestaansvormen die niet uit zichzelf kunnen bewegen, zoals planten en mineralen. Dit proces van degradatie staat beschreven in de Chāndogya Upaniṣad (V.x.8.): "Als men zich niet aan de ceremoniële regels houdt en niet mediteert, zal men noch het Noordelijke Pad, noch het Zuidelijke Pad kunnen bewandelen. Dan zal men één van die kleine wezentjes worden (zoals muggen enzovoorts) die voortdurend aan dood en geboorte onderhevig zijn, in overeenstemming met de goddelijke opdracht 'wordt geboren en sterft.' Dat is de derde staat." In de Aitareya-Āraṇyaka Upaniṣad wordt hieraan gerefereerd: "Drie soorten bestaansvormen¹ volgen een loop die anders is² dan het

¹ namelijk geboren uit de moederschoot, het ei of de aarde.

Noordelijke en het Zuidelijke Pad" (II.i.1.4). Het verlangen naar de kennis van het inwonende Zelf kan alleen bij een mens oprijzen die geen verlangens kent en wiens geest gezuiverd is, en die zodoende alle voorbijgaande en uiterlijke middelen en doelen heeft opgegeven. Bij die mens is immers een speciale tendens ontstaan als gevolg van zijn daden en verrichtingen in dit leven en in vorige levens. Op deze feitelijke situatie wordt gedoeld in de vorm van vragen en antwoorden van de Vedische tekst die met *kenēṣitam* begint. In de Kāṭha Upaniṣad (II.i.1) wordt ook gezegd: "De zelfstandig bestaande God verwoestte de zinnen; daarom kijkt de mens naar de uiterlijke objecten, niet naar het Zelf binnen in hem. Nu en dan heeft een zeldzame ziel die onderscheidingsvermogen bezat en onsterfelijkheid begeerde, omgezien en het inwonende Zelf gevonden." In de Muṇḍaka Upaniṣad (I.ii.12) van de Atharva Veda staat: "De man Gods die heeft onderzocht welke werelden door handelingen kunnen worden bereikt, moet ze wel allemaal opgeven. Hij denkt dan: "Datgene wat nergens het gevolg van is, kan ook niet het gevolg zijn van handelingen." Om tot het volle besef hiervan te komen, moet hij met gevouwen handen tot een leermeester gaan die bekend is met de Veda's en in Brahman is gevestigd." Dit is de enige manier waarop een mens die weet wat onthechting is, kan leren hoe hij over het Zelf moet horen, hoe hij moet mediteren over het Zelf en hoe hij de kennis van het inwonende Zelf kan realiseren. Wanneer men zich heeft gerealiseerd dat het inwonende Zelf Brahman is, zal onwetendheid verdwijnen. Door onwetendheid ontstaat gebondenheid en komen wensen en handelingen tot stand. Hierop doelt de Īśā Upaniṣad vers 7: "Hoe kan een wijs mens, die de eenheid van het leven kent en alle schepselen in zichzelf ziet, misleid of bedroefd zijn?" Zo ook de Chāndogya Upaniṣad (VII.i.3): "Wie het Zelf kent, komt verdriet te boven." En verder de Muṇḍaka Upaniṣad (II.ii.8): "Als Degene die zowel oorzaak als gevolg is, gezien wordt, worden de knopen in het hart doorgesneden, alle twijfels worden opgelost, en alle handeling wordt verteerd."

Tegenwerping: Zou men niet kunnen zeggen dat dit ook kan worden bereikt met kennis³ gecombineerd met ceremoniële handelingen en het vervullen van plichten?

² en betreden daardoor een pad van smart.

³ Het woord *jñāna* komt voor in twee betekenissen: Kennis van de Veda's en kennis over goden of meditatie daarop. *Jñāna* in de tweede betekenis kan worden gecombineerd met rituelen en plichten, maar dat is niet het geval met de Kennis van de Veda's.

Antwoord: Nee. In de Vājasaneyaka (Bṛhadāranyaka) Upaniṣad staat immers uitdrukkelijk dat dit een ander resultaat bewerkstelligt. In de tekst die begint met: "Laat mij een vrouw hebben" (Bṛ. I.iv.17), toont deze Upaniṣad in de passage: "De wereld van de mens wordt alleen door een zoon verkregen en door niets anders, de wereld van de voorouders door ritueel en de wereld van de goden door meditatie" (Bṛ. I.v.16) aan hoe men deze drie werelden, die verschillend zijn van het Zelf, kan verwerven. De Upaniṣad geeft anderzijds aan waarom men er beter aan doet afstand te doen. In Bṛ. IV.iv.22 wordt namelijk de vraag gesteld: "Wat valt er voor ons met kinderen te bereiken als voor ons het Zelf dat we hebben bereikt, het doel is?" De verklaring is als volgt: Wat hebben we aan nakomelingen, rituelen en de combinatie van meditatie en rituelen, als deze ons binden aan werelden die verschillen van het Zelf? Daarmee bereiken we alleen de drie werelden van de mensen, de voorouders en de goden. Evenmin kan men zeggen dat die drie werelden, die voorbijgaan en met bepaalde middelen kunnen worden bereikt, voor ons begerenswaardig blijven, want ons verlangen is gericht op de wereld die natuurlijk is "ongeboren, niet aan verval onderhevig, onsterfelijk, zonder angst of vrees" (Bṛ. IV.iv.25), "die door werk noch vermeerderd, noch vermindert" (Bṛ. IV.iv.23). Omdat deze wereld eeuwig is, kan ze uitsluitend worden verworven als onwetendheid ophoudt te bestaan. En de enige plicht is om alle wensen op te geven als men zich heeft gerealiseerd dat het inwonende Zelf en Brahman één zijn. Bovendien kan het weten dat het inwonende Zelf en Brahman identiek zijn, niet samengaan met het verrichten van handelingen. Want het realiseren van het feit dat het Zelf en Brahman identiek zijn, roeit iedere notie van dualiteit met wortel en tak uit, en dit kan redelijkerwijs niet samengaan met handelingen, want een handeling veronderstelt het idee van enerzijds een persoon die de handeling verricht en anderzijds een beoogd resultaat. Datgene wat men moet leren kennen, is de doorslaggevende factor, en dus kan het realiseren van Brahman niet worden afgedwongen doordat de mens zijn best doet.⁴

⁴ "Een doel van een voorschrift is dat wat bereikt moet worden door de inspanning die volgt op het geven van het voorschrift. Kennis is niet zo" (A.G.). Het doel is de bepalende factor wat betreft de inhoud van iedere deugdelijke kennis. Noch een voorschrift, noch welke bijkomstigheid dan ook heeft hier enig effect.

De Vedische tekst beginnend met *keneṣitam* toont het verlangen om het inwonende Zelf te kennen bij een mens die alle zichtbare en onzichtbare gevolgen van handelingen heeft opgegeven die met externe hulpmiddelen kunnen worden verworven. Het doel van het onderzoek is echter subtiel, en daarom leidt de methode van vraag en antwoord tussen discipel en leermeester gemakkelijk tot begrip, temeer daar beantwoording enkel door middel van een strikt logische gedachtengang niet mogelijk is. Op grond van de tekst in de Kaṭha Upaniṣad I.ii.9: "Geliefde, geen mens komt tot het Zelf door middel van rationeel denken," en op grond van de noodzaak om een leermeester te vinden die in de Vedische Geschriften en in de Smṛti impliciet wordt vermeld, bijvoorbeeld in de Chāndogya Upaniṣad VI.xiv.2: "Wie een leermeester heeft, weet," en ook in Ch.Up. IV.ix.3: "De kennis die men van een leermeester krijgt, wordt de beste"⁵ en verder in de Bhagavad Gītā IV.34: "Leer dat door te gehoorzamen", kan men zich voorstellen dat iemand die geen rust meer kan vinden buiten het inwonende Zelf en die verlangt naar het vreesloze, het eeuwige, het heilzame en het onverschrokken in zichzelf, een leermeester benadert die gevestigd is in Brahman.

Hij vraagt hem het volgende:

⁵ "Leidt naar de verkrijging van het beste resultaat" (A.G.).

ॐ केनेषितं पतति प्रेषितं मनः केन प्राणः प्रथमः
 प्रैति युक्तः ।
 केनेषितां वाचमिमां वदन्ति चक्षः श्रोत्रं क उ देवो
 युनक्ति ॥१॥

ॐ । केन । इषितम् । पतति । प्रेषितम् । मनः । केन ।
 प्राणः । प्रथमः । प्रैति । युक्तः ।
 केन । इषिताम् । वाचम् । इमाम् । वदन्ति । चक्षः । श्रोत्रम् ।
 कः । उ । देवः । युनक्ति ॥१॥

*Ôm keneṣitaṃ patati preṣitaṃ manaḥ kena prāṇaḥ prathamāḥ
 praiti yuktaḥ;
 keneṣitāṃ vācamimāṃ vadanti cakṣuḥ śrotraṃ ka u devo
 yunakti (1).*

ॐ	Ôm Ôm, de heilige syllabe (235/3) [-]
केन	kena door wie, door wat; van ka (240/2)
इषितम्	iṣitam; iṣita bewogen, gestuurd (168/3); √iṣ veroorzaken snel te bewegen, sturen (168/3) [icchāyām (Dp 34/2)]
पतति	patati hij vliegt, hij snelt, hij gaat; √pat vliegen, snellen, gaan (580/3) [gatau (Dp 18/1)]
प्रेषितम्	preṣitam; preṣita voortgedreven (712/3); pra-√iṣ voortdrijven, aanzetten (712/3); pra voor, voort--- (652/2); √iṣ veroorzaken snel te bewegen, sturen (168/3) [ic-chāyām (Dp 34/2)]
मनः	manaḥ; manas geest, intellect (783/3); √man denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [jñāne (Dp 29/2)]
केन	kena door wie, door wat; van ka (240/2)
प्राणः	prāṇaḥ; prāṇa levensadem, leven (705/1); pra-√an ademhalen, leven (705/1); pra voor, voort--- (652/2); √an ademhalen, leven, bewegen (24/1) [prāṇane (Dp 25/1)]
प्रथमः	prathamāḥ; prathama eerste (678/3)

प्रैति	<i>praiti</i> ; <i>pra-eti</i> hij gaat voort; <i>pra-√i</i> voortgaan (711/3); <i>pra</i> voor, voort--- (652/2); <i>√i</i> gaan, gaan naar, verspreiden (163/3) [<i>gatau</i> (Dp 24/2)]
युक्तः	<i>yuktaḥ</i> ; <i>yukta</i> verbonden, gericht (853/2); <i>√yuj</i> verbinden, richten (853/2) [<i>yoge</i> (Dp 37/1)]
केन इषिताम्	<i>kena</i> door wie, door wat (309/2); van <i>ka</i> (240/2) <i>iṣitām</i> ; <i>iṣita</i> bewogen, gestuurd (168/3); <i>√iṣ</i> veroorzaken snel te bewegen, sturen (168/3) [<i>icchāyām</i> (Dp 34/2)]
वाचम्	<i>vācam</i> ; <i>vāc</i> spraak, taal (936/1); <i>√vac</i> spreken, vertellen (912/1) [<i>paribhāṣaṇe</i> (Dp 24/2)]
इमाम् वदन्ति	<i>imām</i> deze; van <i>idam</i> (165/2) <i>vadanti</i> zij spreken; <i>√vad</i> spreken, vertellen (916/1) [<i>vyaktāyām vāci</i> (Dp 22/2)]
चक्षुः	<i>cakṣuḥ</i> ; <i>cakṣus</i> oog (382/1); <i>√kāś</i> zichtbaar zijn, verschijnen (280/2) [<i>dṛptau</i> (Dp 14/1)]
श्रोत्रम्	<i>śrotram</i> ; <i>śrotra</i> oor, gehoororgaan (1103/1); <i>√śru</i> horen, luisteren (1100/3) [<i>śravaṇe</i> (Dp 20/2)]
कः	<i>kaḥ</i> ; <i>ka</i> wie, wat, welke (240/2)
उ	<i>u</i> geeft nadruk aan het voorafgaande woord (171/3)
देवः	<i>devaḥ</i> ; <i>deva</i> godheid, god (492/2); <i>√div</i> spelen, schijnen, werpen (478/2) [<i>krīḍā-vijigīṣā-avyavahāra-dyuti-stuti-moda-mada-svapna-kānti-gatiṣu</i> (Dp 28/1)]
युनक्ति	<i>yunakti</i> hij verbindt, hij richt; <i>√yuj</i> verbinden, richten (853/2) [<i>yoge</i> (Dp 37/1)]

ÔM. Door wie gewenst beweegt zich de doelgerichte geest? Met wie verbonden beweegt zich de levenskracht, die de basis van alles is? Door wie gewenst spreken ze deze spraak? Wie is het stralende wezen dat het gezichtsvermogen en het gehoor richting geeft?

I.1. ÔM. Wat heeft mijn geest op jacht doen gaan? Wat heeft mijn leven doen beginnen? Wat beweegt de tong? Welke God heeft mijn oog en oor geopend?

केन *Kena*, door welke instantie die handelt; इषितम् *iṣitam*, gewenst, gestuurd; मनः *manah*, de geest; पतति *patati*, gaat, dat wil zeggen: op zijn eigen doel af. De wortel इष् *iṣ*, draagt hier niet de betekenis van herhaling of gaan,⁶ maar de betekenis van wensen, en het gebruik van het tussenvoegsel इट् *iṭ* in इषितम् *iṣitam*, is een Vedische vorm⁷; प्रेषितम् *preṣitam*, is een woordvorm van dezelfde wortel इष् *iṣ*, met voorvoegsel प्र *pra*, hetgeen de doelgerichtheid aangeeft. Als in deze zin uitsluitend het woord प्रेषितम् *preṣitam*, was gebruikt, zonder इषितम् *iṣitam*, dan zou de vraag naar het onderwerp en het voorwerp van प्रेषितम् *preṣitam*, oprijzen: "Wie geeft het doel aan, wat is het doel?" Door प्रेषितम् *preṣitam*, met इषितम् *iṣitam*, te verbinden blijven beide vragen echter rusten, daar इषितम् *iṣitam*, aan प्रेषितम् *preṣitam*, een speciale betekenis geeft: "Door wiens wil wordt de doelgerichte beweging veroorzaakt?"⁸

Tegenwerping: Als dit werkelijk de betekenis van deze zin zou zijn, dan zou de zin 'door wiens wil' alleen al voldoende zijn. Het woord 'doelgericht' zou daarmee overbodig worden. Maar dit woord staat er wél als toevoeging en daarom draagt het niet zozeer de betekenis van doelgerichtheid, maar veeleer van de vraagstelling 'waardoor wordt het gebied van de geest beheerst: door wil, door handeling of door spraak?'

Antwoord: Deze veronderstelling is onjuist vanwege de achtergrond waartegen de vraag gesteld wordt. Het is immers redelijk te veronderstellen dat de vraag gesteld wordt door iemand, die genoeg heeft van uiterlijke handelingen en hun gevolgen zoals die tot stand komen door een samenspel van lichaam, zintuigen, enzovoorts. Nee, deze vraagsteller wil juist meer weten dan uiterlijke oorzaken. Hij zoekt de onveranderlijke en eeuwige oorzaken. Als dat niet het geval was, zou de hele vraag immers zinloos zijn, want dat lichaam en geest door wilsuitingen, woorden en handelingen gestuurd en beheerst worden, is een welbekend feit: die vraag hoeft niet te worden gesteld.

⁶ "Daar de bedoeling hier niet is om de geest een object van het concept van hetzij 'herhaalde gebeurtenis' of van 'gaan' te maken, en daar het de wens is om een speciale bestuurder van de geest te kennen" (A.G.).

⁷ "De juiste vorm had "एषितम् *eṣitam*," moeten zijn" (A.G.).

⁸ "Door louter tegenwoordigheid, wat geen inspanning meebrengt" (A.G.).

Tegenwerping: Zelfs als dat zo is, dan nog ligt de betekenis 'doelgericht' niet duidelijk opgesloten in deze zin.

Antwoord: Onjuist. Het woord 'doelgericht' kan een speciale betekenis krijgen als de vraag wordt gesteld door iemand die ernstig twijfelt. Zowel het voltooid deelwoord 'gewenst' (इषितम् *iṣitam*), als ook het deelwoord 'doelgericht' (प्रेषितम् *preṣitam*) in de eerste vraag die luidt: "Door wie gewenst beweegt zich de doelgerichte geest?" zijn geheel op hun plaats en duidelijk in hun betekenis, dat wil zeggen: 'behoort de handelende persoon toe aan het lichaam en de zintuigen, hetgeen duidelijk waarneembaar is, of behoort de handelende persoon die heerst over de geest, toe aan een of andere onafhankelijke eenheid, die verschilt van het geheel?'

Tegenwerping: Is het niet een vaststaand feit dat de geest vrij is en kan doen en laten wat hij wil? Wie kan er nog twijfelen en die vraag toch stellen?

Antwoord: Als de geest inderdaad vrij en onafhankelijk zou zijn en kon doen wat hij wil, dan zou niemand ooit enig kwaad kunnen zien. Maar de geest kan welbewust het kwade wensen en zich, ondanks allerlei bezwaren en remmingen, toch inlaten met daden die verschrikkelijke gevolgen kunnen hebben. Daarom is de vraag van de discipel: "Door wie gewenst beweegt de doelgerichte geest?" wel degelijk waardevol.

केन *Kena*, met wie; प्राणः *prāṇaḥ*, de levenskracht; युक्तः *yuktaḥ*, verbonden met, gericht op; प्रैति *praiti*, gaat op weg naar zijn eigen functie of werk; प्रथमः *prathamah*, eerste (bijvoeglijk naamwoord bij levenskracht, die aan alle activiteiten van de andere organen voorafgaat); इमाम् वाचम् *imām vācam*, deze spraak die uit woorden bestaat; zoals gewone mensen deze woorden वदन्ति *vadanti*, uitspreken; केन इषिताम् *kena iṣitām*, door wie wordt die spraak gewenst? कः उ देवः *Kaḥ u devaḥ*, welk stralend wezen; युनक्ति *yunakti*, richt op een bepaald doel; चक्षः श्रोत्रम् *cakṣuḥ śrotram*, de ogen en de oren?

De leermeester antwoordt zijn waardige discipel die hem deze vragen stelt, als volgt: "Luister naar wat U eigenlijk gevraagd hebt toen U de vraag stelde die luidde: "Wie is dat stralende wezen

dat de geest en de andere organen richt op hun eigen objecten, en hoe geeft hij richting?"

श्रोत्रस्य श्रोत्रं मनसो मनो यद् वाचो ह वाचं स उ
 प्राणस्य प्राणः ।
 चक्षुषश्चक्षुरतिमुच्य धीराः प्रेत्यास्माल्लोकादमृता
 भवन्ति ॥२॥

श्रोत्रस्य । श्रोत्रम् । मनसः । मनः । यद् । वाचः । ह । वाचम्
 । सः । उ । प्राणस्य । प्राणः ।
 चक्षुषः । चक्षुः । अतिमुच्य । धीराः । प्रेत्य । अस्मात् । लोकात् ।
 अमृताः । भवन्ति ॥२॥

*śrotrasya śrotram manaso mano yad vāco ha vācam sa u
 prāṇasya prāṇaḥ;
 cakṣuṣaścakṣuratimucya dhīrāḥ pretyāsmāllokādamṛtā
 bhavanti (2).*

श्रोत्रस्य *śrotrasya* van het oor, van het gehoororgaan; *śrotra*
 oor, gehoororgaan (1103/1); √*śru* horen, luisteren
 (1100/3) [*śravaṇe* (Dp 20/2)]
 श्रोत्रम् *śrotram*; *śrotra* oor, gehoororgaan (1103/1); √*śru* ho-
 ren, luisteren (1100/3) [*śravaṇe* (Dp 20/2)]
 मनसः *manasaḥ* van de geest, van het intellect; *manas* geest,
 intellect (783/3); √*man* denken, verbeelden, begrijpen
 (783/1); [*jñāne* (Dp 29/2)]
 मनः *manaḥ*; *manas* geest, intellect (783/3); √*man* denken,
 verbeelden, begrijpen (783/1) [*jñāne* (Dp 29/2)]
 यद् *yad* hetwelk, dat wat (844/2)
 वाचः *vācaḥ* van de spraak; *vāc* spraak, taal (936/1); √*vac*
 spreken, vertellen (912/1) [*paribhāṣaṇe* (Dp 24/2)]
 ह *ha* geeft nadruk aan het voorafgaande woord (1286/1)
 वाचम् *vācam*; *vāc* spraak, taal (936/1); √*vac* spreken, vertel-
 len (912/1) [*paribhāṣaṇe* (Dp 24/2)]
 सः *saḥ* hij; van *tad* (434/1)
 उ *u* geeft nadruk aan het voorafgaande woord (171/3)
 प्राणस्य *prāṇasya* van de levensadem, van het leven; *prāṇa*
 levensadem, leven (705/1); *pra-*√*an* ademhalen, leven

	(705/1); <i>pra</i> voor, voort--- (652/2); $\sqrt{\text{an}}$ ademen, leven, bewegen (24/1) [<i>prāṇane</i> (Dp 25/1)]
प्राणः	<i>prāṇaḥ</i> ; <i>prāṇa</i> levensadem, leven (705/1); <i>pra</i> - $\sqrt{\text{an}}$ ademen, leven (705/1); <i>pra</i> voor, voort--- (652/2); $\sqrt{\text{an}}$ ademen, leven, bewegen (24/1) [<i>prāṇane</i> (Dp 25/1)]
चक्षुषः	<i>cakṣuṣaḥ</i> van het oog; <i>cakṣus</i> oog (382/1); $\sqrt{\text{kāś}}$ zichtbaar zijn, verschijnen (280/2) [<i>dīptau</i> (Dp 14/1)]
चक्षुः	<i>cakṣuḥ</i> ; <i>cakṣus</i> oog (382/1); $\sqrt{\text{kāś}}$ zichtbaar zijn, verschijnen (280/2) [<i>dīptau</i> (Dp 14/1)]
अतिमुच्य	<i>atimucya</i> opgegeven hebbend, na te hebben opgegeven (15/1); <i>ati</i> - $\sqrt{\text{muc}}$ vermijden, ontsnappen (15/1); <i>ati</i> in de betekenis van extra, buitengewoon (12/2); $\sqrt{\text{muc}}$ loslaten, bevrijden (820/3) [<i>mocane</i> (Dp 36/2)]
धीराः	<i>dhīrāḥ</i> de wijzen; <i>dhīra</i> de wijze (517/1) [-]
प्रेत्य	<i>pretya</i> na gestorven te zijn, na ontstegen te zijn (712/1); <i>pra</i> - $\sqrt{\text{i}}$ te voorschijn komen, sterven (711/3); <i>pra</i> voor, voort--- (652/2); $\sqrt{\text{i}}$ gaan, lopen, voortgaan (163/3) [<i>gatau</i> (Dp 24/2)]
अस्मात्	<i>asmāt</i> vanuit deze; van <i>idam</i> (165/2)
लोकात्	<i>lokāt</i> vanuit de wereld; <i>loka</i> wereld (906/1); $\sqrt{\text{lok}}$ zien, waarnemen (906/1) [<i>darśane</i> (Dp 3/1)]
अमृताः	<i>amṛtāḥ</i> zij die onsterfelijk zijn; <i>amṛta</i> niet gestorven, onsterfelijk (82/2); <i>a</i> voorvoegsel dat ontkenning inhoudt of het tegenovergestelde weergeeft (1/1); <i>mṛta</i> gestorven (827/2); $\sqrt{\text{mr}}$ sterven, overlijden (827/2) [<i>prāṇatyāge</i> (Dp 35/2)]
भवन्ति	<i>bhavanti</i> zij worden, zij zijn; $\sqrt{\text{bhū}}$ zijn, worden, bestaan (760/1) [<i>sattāyām</i> (Dp 1/1)]

Het is het Oor van het oor, de Geest van de geest, de Spraak van de spraak, het Leven van het leven en het Oog van het oog. Daarom worden de wijzen, wanneer zij eenmaal de gebondenheid hebben opgegeven en zijn ontstegen aan deze wereld, onsterfelijk.

I.2. Het leeft in alles wat leeft. Het hoort door het oor, denkt door de geest, spreekt door de tong en ziet door het

oog. De wijze mens hecht zich noch aan dit noch aan dat, stijgt uit boven de wereld en bereikt onsterfelijkheid.

श्रोत्रस्य श्रोत्रम् Śrotrasya śrotram, het Oor van het oor. De श्रोत्रम् śrotram is datgene waarmee men kan horen, het instrument om klank op te vangen. Het is waar U naar vraagt in uw vraag die luidt: "Wie is het naar buiten stralende wezen dat ogen en oren richting geeft?": dat is het Oor van het oor.

Tegenwerping: Is het niet onzinnig om te antwoorden: "Hij is het Oor van het oor?" Het antwoord had moeten luiden: "Hij is zo-en-zo, met die-en-die eigenschappen."

Antwoord: Geenszins, want Hij kan op geen enkele andere wijze worden beschreven. Als men zou kunnen zeggen dat degene die de oren en andere organen richting geeft, zijn eigen specifieke activiteit bezit, los van het functioneren van de oren en de andere organen, dan zou het antwoord inderdaad onzinnig zijn. Die situatie zou te vergelijken zijn met een maaier en zijn zeis. Maar in werkelijkheid wordt hier niet iemand bedoeld die de oren enzovoorts, richting geeft omdat hij zijn eigen activiteit bezit, zoals de maaier die met zijn zeis zwaait. Toch kan Hij worden gekend als iemand die ongemengd is met het oor of een van de andere zintuigen. Dit kan men immers opmaken uit het feit dat al die samengestelde organen zoals oren enzovoorts, overwegingen, verlangens en beslissingen verrichten als handelingen die in dienst van iemand plaatsvinden. Het is net als met een huis dat bestaat voor de woonbehoefte van de bewoner terwijl huis en bewoner toch niet aan elkaar gebonden zijn. Zo is het ook met de oren en alle andere organen. Zij dienen voor iemand en die iemand staat er toch los van. Zijn behoefte bepaalt het bestaan en ontstaan van oren, ogen en de andere zintuigen. In feite kan dus worden vastgesteld dat de zintuigen bestaan ten behoeve van iets of iemand anders. Hieruit wordt afgeleid dat er inderdaad Iets of Iemand is die het functioneren van deze organen beheerst.⁹ Daarom is het antwoord dat Hij het Oor van het oor is geheel afdoende.

⁹ "Oren, enzovoorts, zijn ondergeschikt aan iemand die van hen verschilt, want zij zijn samengestelde dingen, als een huis, enzovoorts. Door deze gevolgtrekking kan de heer van de oren, enzovoorts, worden gekend. Als hij ook een onderdeel van de samenstelling zou zijn, dan zal hij onbezielde zijn als het huis enzovoorts. In dat geval zullen we een andere heer voor hem moeten bedenken, en zo ook weer een derde

Tegenwerping: Maar wat betekent dan 'het Oor van het oor' werkelijk? Licht heeft geen ander licht nodig om te bestaan en dus heeft het oor ook geen ander oor nodig.

Antwoord: Dat is geen probleem. Wat bedoeld wordt, is dit: men kan bijvoorbeeld waarnemen dat het oor kenbaar maakt wat het hoort. Maar dat vermogen van het oor om dingen kenbaar te maken, is uitsluitend mogelijk dankzij de aanwezigheid van het eeuwige, niet-samengestelde, allesdoordringende licht van het Zelf en door niets anders. Daarom is de uitdrukking 'Oor van het oor' geheel op zijn plaats. Er zijn ook andere Vedische teksten die dit bevestigen:

- Br.Up. IV.iii.6: "Door het licht van het Zelf zit hij."
- Ka.Up. II.ii.15, Sv.Up. VI.14, Mu.Up. II.ii.10: "Door Zijn licht straalt dit alles."
- Tai.Brahmaṇa III.xii.9.7: "Door Wie ontstoken de zon straalt," enzovoorts.
- Bh.Gītā XV.12: "Weet, dat het Mijn licht is, dat in de zon is en dat het hele universum verlicht."
- Bh.Gītā XIII.33: "Zoals de ene zon het hele uitspansel verlicht, zo ook verlicht Hij die in het lichaam aanwezig is, het hele lichaam, O Afstammeling van Bharata."
- Ka.Up. II.ii.13: "blijvend temidden van wat voorbijgaand is, bewust temidden van wat bewust is."

Meestal gaan de mensen ervan uit dat de oren en de andere organen het Zelf zijn en dat zij daarom bewust zijn. Hier wordt die mening weerlegd. Gerealiseerde mensen weten, dat er iets is dat verblijft in de meest verborgen uithoeken van al het geschapene. Het is onveranderlijk, niet onderhevig aan verval, onsterfelijk, vreesloos, ongeborn. Het is het Oor van het oor en het Orgaan van de andere organen, dat wil zeggen: Het is de bron van hun functioneren. Daarom zijn het antwoord en de betekenis ervan gerechtvaardigd.

Evenzo is Hij **मनसः** *manasaḥ*, van de geest, van het hele interne organisme; de **मनः** *manah*, de Geest, want het hele interne organisme kan zijn verschillende taken niet vervullen, zoals denken en onderscheid maken, zonder de straling van het licht van bewust-

hiervoor. Daarom, om een oneindige regressie te voorkomen, wordt een Bewustzijn dat geen onderdeel van de samenstelling is, aangenomen" (A.G.).

zijn. Daarom is Hij ook de Geest van de geest. In deze zin wordt met geest zowel de denkende geest (मनः *manah*) bedoeld, als het Intellect. यद् वाचो ह वाचम् *Yad vāco ha vācam*, het woord यत् *yat* heeft hier een oorzakelijke betekenis: 'omdat' of 'want' en moet verbonden worden met alle woorden zoals oor (श्रोत्र *śrotra*): omdat Hij het Oor van het oor is, omdat Hij de Geest van de geest is, enzovoorts. De accusativus वाचम् *vācam* in वाचो ह वाचम् *vāco ha vācam*, moet gelezen worden als een nominativus net zoals in प्राणस्य प्राणः *prāṇasya prāṇah*, het Leven van het leven.

Tegenwerping: Zou men de redenering niet kunnen omdraaien en zeggen dat juist प्राणस्य प्राणः *prāṇasya prāṇah*, moet worden omgezet in प्राणस्य प्राणम् *prāṇasya prāṇam*?

Antwoord: Nee, dat is onlogisch, omdat het meer voor de hand ligt zich aan de meerderheid te houden: dus overeenkomstig de nominativus van सः *sah* en प्राणः *prāṇah*, in सः उ प्राणस्य प्राणः *sah u prāṇasya prāṇah*, moet वाचम् *vācam* als वाक् *vāk* gelezen worden. Bovendien is het juist dat men grammatikaal gesproken als antwoord op de vraag "wie of wat is Het?", het antwoord in de eerste naamval (nominativus) geeft. Datgene, Hij, waarnaar ge vraagt is het Leven van प्राण *prāṇa*. प्राण *Prāṇa* betekent hier die speciale functie die leven wordt genoemd. Door Hem wordt het de levenskracht mogelijk gemaakt te functioneren en het leven in stand te houden. Dit komt omdat het leven door niets in stand kan worden gehouden dat niet door het Zelf beheerst wordt. Hier doelen de volgende Vedische teksten op:

- Tai.Up. II.vii.1: "Wie zal werkelijk in staat zijn in te ademen en wie zal in staat zijn uit te ademen, als deze Gelukzaligheid (Brahman) niet daar in de opperste ruimte in het hart aanwezig is?"
- Ka.Up. II.ii.3: "Wie duwt de प्राण *prāṇa* naar boven en wie drukt de अपान *apāna* naar beneden?"
- Ke.Up. I.9: "Dat wat de mens niet kan ruiken met het reukorgaan, maar waardoor de प्राण *prāṇa* in werking wordt gezet, weet dat Dàt Brahman is."

Tegenwerping: Is het niet beter om प्राण *prāṇa* te vertalen met 'ruiken' (het reukorgaan) in plaats van 'leven'¹⁰ omdat het hier over de zintuigen gaat zoals de oren enzovoorts?

Antwoord: Dit is juist. Wanneer men प्राण *prāṇa* echter vertaalt als 'levenskracht' dan omvat die betekenis ook het ruiken. In deze samenhang is de betekenis als volgt: datgene waarvoor alle activiteit van de motorische en zintuiglijke organen is bedoeld, is Brahman.

Daarom is Brahman ook चक्षुषः चक्षुः *cakṣuṣaḥ cakṣuḥ*, het Oog van het oog. Het vermogen dat het oog als zintuig heeft om kleuren te onderscheiden, is het gevolg van het feit dat het beheerst wordt door het bewustzijn van het Zelf. Daarom is het Zelf het Oog van het oog. Wanneer iemand iets vraagt, wil hij het antwoord weten en daarom moet men eigenlijk de woorden toevoegen: "Wanneer men eenmaal Brahman kent als het Oor van het oor enzovoorts" (zoals hierboven uitgelegd). Deze toevoeging is van belang in verband met het gevolg van die kennis: "Zij worden onsterfelijk, en ook omdat onsterfelijkheid wordt bereikt door het realiseren ervan." Uit het feit dat de mens bevrijd wordt nadat hij realisatie heeft verworven, volgt tevens dat de mens onsterfelijk wordt wanneer hij door de kracht van kennis zijn identificatie met de zintuigen, zoals het oor, opgeeft. Dit betekent: aangezien een mens zich identificeert met zijn gehoor en dergelijke, en door deze zintuiglijke (empirische) wereld wordt geconditioneerd en aldus onderworpen wordt aan geboorte en dood, dus aan de cirkelgang van het leven, wordt hij omgekeerd onsterfelijk zodra hij zich heeft gerealiseerd dat hij Zelf Brahman is, die in deze Upaniṣad wordt omschreven als het Oor van het oor enzovoorts - namelijk अतिमुच्य *atimucya*, wanneer hij zijn gebondenheid aan de zintuiglijke wereld heeft opgegeven. Zij die ophouden zich te identificeren met het gehoor en dergelijke, zijn de धीराः *dhīrāḥ*, de intelligenten, want men kan pas ophouden zich te identificeren met het gehoor enzovoorts, als men over een ongebruikelijk intellect beschikt. प्रेत्य अस्मात् लोकात् *Pretya asmāt lokāt*, na deze empirische wereld te zijn ontstegen die de gedachten als 'ik en mijn' oproept, zodra men het heeft over zijn vrienden, kinderen, familieleden en collega's; dus wanneer zij alle wensen hebben opgegeven,

¹⁰ Het woord *prāṇa* wordt in verschillende betekenissen in verschillende contexten gebruikt. Het kan levenskracht, uitademing, reukzintuig, enzovoorts betekenen.

भवन्ति *bhavanti*, worden zij अमृताः *amṛtāḥ*, onsterfelijk: ongrijpbaar voor de dood. Deze uitspraak komt overeen met andere Vedische teksten:

- Kaivalya Upaniṣad I.2: "Niet door te handelen, niet door kinderen te verwekken, niet door rijkdom, maar door afstand te doen, hebben enkelen onsterfelijkheid bereikt."

- Ka.Up. II.i.1: "De op zichzelf bestaande Heer verwoestte de naar buiten gerichte zintuigen; daarom ziet men uiterlijke dingen, maar niet het Zelf dat binnenin is; een enkel mens met onderscheidingsvermogen die onsterfelijkheid wenste, keerde de ogen naar binnen en zag het Zelf dat in hem is."

- Ka.Up. II.iii.14: "Wanneer alle wensen en verlangens die in het hart leven, wegvallen, ... dan bereikt men Brahman hier."

Als men ervan uitgaat dat dit opgeven van verlangens ligt besloten in de betekenis van अतिमुच्य *atimucya* dan betekent प्रेत्य *pretya*: het lichaam loslaten, sterven.

न तत्र चक्षुर्गच्छति न वाग्गच्छति नो मनः ।
न विदो न विजानीमो यथैतदनुशिष्यात् ॥३॥

न । तत्र । चक्षुः । गच्छति । न । वाक् । गच्छति । न । उ ।
मनः ।
न । विदः । न । विजानीमः । यथा । एतद् । अनुशिष्यात् ॥३॥

*na tatra cakṣurgacchati na vāggacchati no manah;
na vidmo na vijānīmo yathaitadanuśiṣyāt (3).*

न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
तत्र	<i>tatra</i> daar, daarheen (433/2)
चक्षुः	<i>cakṣuḥ</i> ; <i>cakṣus</i> oog (382/1); √ <i>kāś</i> zichtbaar zijn, verschijnen (280/2) [<i>dīptau</i> (Dp 14/1)]
गच्छति	<i>gacchati</i> hij gaat; √ <i>gam</i> gaan, bewegen (346/3) [<i>gatau</i> (Dp 21/2)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
वाक्	<i>vāk</i> ; <i>vāc</i> spraak, taal (936/1); √ <i>vac</i> spreken, vertellen (912/1) [<i>paribhāṣaṇe</i> (Dp 24/2)]
गच्छति	<i>gacchati</i> hij gaat; √ <i>gam</i> gaan, bewegen (346/3) [<i>gatau</i> (Dp 21/2)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
उ	<i>u</i> geeft nadruk aan het voorafgaande woord (171/3)
मनः	<i>manah</i> ; <i>manas</i> geest, intellect (783/3); √ <i>man</i> denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [<i>jñāne</i> (Dp 29/2)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
विदः	<i>vidmaḥ</i> wij kennen, wij weten; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
विजानीमः	<i>vijānīmaḥ</i> wij weten; <i>vi</i> -√ <i>jñā</i> onderscheiden, waarnemen, weten hoe (961/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); √ <i>jñā</i> kennen, weten (425/2) [<i>avabodhane</i> (Dp 40/1)]
यथा	<i>yathā</i> zoals, hoe (841/2)
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
अनुशिष्यात्	<i>anuśiṣyāt</i> het kan onderwezen worden; <i>anu</i> -√ <i>śās</i> regeren, onderwijzen (39/2); <i>anu</i> na, langs (31/1); √ <i>śās</i> be-

Daarheen gaat het oog niet, noch spraak, noch de geest. Wij kennen Het niet en weten niet hoe Het onderwezen kan worden.

I.3. Het oog kan er niet komen, noch spraak, noch de geest. Wij weten niet wie of wat Brahman is, daarom kan Het ook niet worden uitgelegd.

Brahman is het Oor van het oor, het Zelf van alle organen. Daarom kan चक्षुः *cakṣuḥ*, het oog; तत्र *tatra*, er, dat wil zeggen bij Brahman; न गच्छति *na gacchati*, niet heengaan. Het is niet mogelijk om naar zichzelf toe te gaan. Evenzo न वाक् गच्छति *na vāk gacchati*, gaat de spraak er niet heen. Wanneer een woord, dat door het spraakorgaan wordt geuit, het idee onthult dat erin besloten ligt, zegt men dat de spraak aan zijn doel beantwoordt. Maar Brahman is het Zelf van dat woord en tevens van het orgaan dat het woord uitsprekt; daarom kan spraak niet aan Brahman beantwoorden. Men kan het heel goed vergelijken met vuur dat verbrandt en ook licht geeft, maar zichzelf niet kan verbranden noch verlichten. नो मनः *No manah*, hetzelfde geldt voor de geest. De geest kan van alles bedenken en onderscheiden, maar niet zichzelf, want ook van de geest is Brahman het Zelf. Een ding kan alleen door de geest en de zintuigen worden gekend. Brahman kan dus noch voor de geest noch voor de zintuigen een voorwerp van kennis zijn en daarom न विजानीमः *na vijānīmaḥ*, hebben wij er geen weet van; यथा *yathā*, hoe, op welke wijze; एतद् *etad*, deze Brahman; अनु- शिष्यात् *anuśiṣ yāt*, onderwezen moet worden. Iets dat door de zintuigen kan worden waargenomen, kan aan een ander worden onderwezen door gebruik te maken van rangschikking, kenmerken en handelingen. Maar Brahman valt niet in te delen en valt niet onder een rangschikking of iets dergelijks. Het is daarom heel moeilijk leerlingen te overtuigen door onderwijs te geven in Brahman. Op deze manier toont de Upaniṣad aan, dat men zich een heel bijzondere moeite moet getroosten om uitleg te geven en de betekenis van Brahman te begrijpen.

Nu de volledige ontkenning van ieder proces van onderricht aan de orde is gekomen als gevolg van de tekst: "Wij kennen

Brahman niet, en we hebben geen idee via welk proces Het onderwezen kan worden," wordt in het volgende vers een uitzondering op de regel aangegeven. Goed, men kan geen kennis over het Hoogste overbrengen met behulp van geldige manieren om kennis te verwerven, zoals zintuiglijke waarneming. Maar de kennis kan wel worden voortgebracht met behulp van de autoriteit van de traditie. Daarom wordt de autoriteit van de traditie¹¹ aangehaald met het doel om onderricht over Brahman te geven:

¹¹ Het woord dat door de Śaṅkara gebruikt wordt is *āgama*, wat traditionele kennis betekent, die door de lijn van leraren en leerlingen tot ons is gekomen. Door traditionele onderwijzing aan te halen, maakt men zich niet schuldig aan het spreken over iets dat tegen de rede ingaat.

अन्यदेव तद्विदितादथो अविदितादधि ।
इति शुश्रुम पूर्वेषां ये नस्तद्व्याचक्षिरे ॥४॥

अन्यत् । एव । तद् । विदितात् । अथो । अविदितात् । अधि ।
इति । शुश्रुम । पूर्वेषाम् । ये । नः । तद् । व्याचक्षिरे ॥४॥

anyadeva tadviditādatho aviditādadhi;
iti śuśrūma pūrveṣāṃ ye nastadvyācacakṣire (4).

अन्यत्	<i>anyat; anya</i> anders (dan), verschillend (van) (45/2)
एव	<i>eva</i> waarlijk, werkelijk; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (232/2)
तद्	<i>tad</i> die, dat (434/1)
विदितात्	<i>viditāt</i> vanuit wat gekend is, vanuit het gekende; <i>vidita</i> gekend (963/3); √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
अथो	<i>atho</i> nu, eveneens (17/3)
अविदितात्	<i>aviditāt</i> vanuit wat niet gekend is, vanuit het ongekende; <i>avidita</i> niet gekend (108/3); <i>a</i> voorvoegsel dat ontkenning of het tegenovergestelde inhoudt (1/1); <i>vidi-ta</i> gekend, waargenomen (963/3); √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
अधि	<i>adhi</i> (te) boven (20/2)
इति	<i>iti</i> aldus, : "----" (165/1)
शुश्रुम	<i>śuśrūma</i> wij hebben gehoord; √ <i>śru</i> horen, luisteren (1100/3) [<i>śravaṇe</i> (Dp 20/2)]
पूर्वेषाम्	<i>pūrveṣāṃ</i> van de ouden, van de voorouders; <i>pūrva</i> de voorafgaande, een voorouder (643/1) [-]
ये	<i>ye</i> zij die; van <i>yad</i> (844/2)
नः	<i>naḥ; nas</i> aan ons (532/2); van <i>asmad</i> (123/2)
तद्	<i>tad</i> die, dat (434/1)
व्याचक्षिरे	<i>vyācacakṣire</i> zij hebben uitgelegd; <i>vi-ā-cakṣ</i> uitleggen (1036/3); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); <i>ā</i> dichtbij, naar; maakt de handeling volledig (126/1); √ <i>cakṣ</i> (381/3) = √ <i>kāś</i> zichtbaar zijn, verschijnen (280/2) [<i>dīptau</i> (Dp 14/1)]

Het is iets anders dan het bekende, Het is ook boven het onbekende. Dit weten wij van de Ouden, die ons dat hebben uitgelegd.

I.4. Brahman (Dat) is waarlijk anders dan wat bekend is, maar ook staat het boven het onbekende. Dit is een uitspraak die we van de oude leermeesters gehoord hebben en die het ons duidelijk hebben uitgelegd.

अन्यत् एव *Anyat eva*, waarlijk verschillend; तत् *tat*, dat wil zeggen: het onderwerp van gesprek dat omschreven werd als het Oor van het oor enzovoorts, en dat buiten het bereik van de zintuigen valt. Het is zeker anders dan het bekende. Wat bekend is, wordt gekend omdat het binnen het bereik van de handeling 'kennen' valt, en is dus lijdend voorwerp van het werkwoord 'kennen.' Omdat alles op de een of andere manier door iets of iemand wordt gekend, wordt alles wat gemanifesteerd is, met zekerheid gekend. Deze tekst geeft dus aan dat Het (Brahman) van dit alles verschilt. Maar om te voorkomen dat men zou concluderen dat Brahman onbekend is, gaat de tekst verder en zegt dat Het अथो *atho*, ook, is; अविदितात् *aviditāt*, ten opzichte van het onbekende (wat dus het tegenovergestelde is van het bekende), dat wil zeggen: van de ongemanifesteerde onwetendheid, die de zaadvorm is van het gemanifesteerde; अधि *adhi*, boven of in figuurlijke zin: 'anders.' Immers wat ergens boven staat is anders dan datgene waar het boven staat. Het bekende is begrensd, sterfelijk en daarom vol ellende. Daarom moet men het achter zich laten. Wanneer gezegd wordt dat Brahman anders is dan wat bekend is, betekent dit, dat Het niet moet worden afgewezen, en wanneer bovendien wordt gezegd dat het verschilt van het onbekende dan betekent dit dat Het niet kan worden bereikt. Iemand wil iets dat van hemzelf verschilt om daar een bepaald gevolg mee te bewerkstelligen. Dit is een reden te meer dat men niets dat verschilt van het Zelf hoeft te verkrijgen om een doel te bereiken dat verschilt van de kenner Zelf. De uitspraak dat Brahman anders is dan het bekende en ook anders dan het onbekende geeft aan dat Brahman onmogelijk een voorwerp van bezit kan zijn dat men zou kunnen begeren of verwerpen. Dat betekent dus, dat het zinloos is voor een zoekend mens om enig verlangen te koesteren naar Brahman als voorwerp van kennis, want Brahman is niets anders dan het Zelf. Alternatieve versie: De wens van de leerling om een

Brahman te kennen dat van het Zelf verschilt, houdt op te bestaan.¹² Want alléén de mens, je eigen Zelf, zal verschillen van het gekende en het ongekende. Hieruit volgt dat de betekenis van de zin is, dat het Zelf Brahman is. Dit volgt ook uit Vedische teksten als:

- Mā.Up. 2, Br. Up. II.v.19 en IV.iv.5: "Dit Zelf is Brahman."
- Ch.Up. VIII.vii.1: "Dat Zelf dat onberoerd wordt door zonde."
- Br.Up. III.iv.1: "Brahman, dat onmiddellijk en direkt is, het Zelf dat binnen in alles is."
- enzovoorts.

In het verlengde hiervan wordt in de tekst: "Aldus hebben wij het van de oude leermeesters gehoord," uiteengezet hoe via een opeenvolging van leraren en leerlingen de strekking van de zin werd afgeleid met de vaststelling dat Brahman het Zelf is van alles, zonder enige kwalificatie, en dat Dit het licht van bewustzijn is. Bovendien kan Brahman alleen door die traditionele methode van overdracht van leermeester op discipel gekend worden en niet door enige vorm van argumentatie, studie, uitleg, intelligentie, grote geleerdheid, ascese, offers of wat dan ook.

इति *Iti*, zo; शुश्रुम *śuśrūma*, hebben wij het gehoord; पूर्वेषाम् *pūrveṣām*, van de oude leermeesters, dat wil zeggen: wij hebben hun uitlatingen gehoord; ये *ye*, die; नः *naḥ*, ons; तत् *tat*, Dat, Brahman; व्याचक्षिरे *vyācākṣire*, hebben uitgelegd, duidelijk gemaakt. Wanneer men op grond van de uitspraak: "Dat is anders dan het gekende en bovendien boven het ongekende," heeft vastgesteld dat het Zelf Brahman is, ontstaat er toch nog twijfel bij het luisteren naar: "Hoe is het nu mogelijk dat het Zelf Brahman is?" Gewoonlijk neemt men aan dat het Zelf degene is die gerechtigd is allerlei handelingen en vormen van meditatie te verrichten, die onderhevig is aan dood en geboorte en de goden, aangevoerd door de Schepper (Brahmā) of de hemel probeert te bereiken, en die daarom bereid is offers te brengen en te mediteren. Het zou dus eigenlijk veel waarschijnlijker zijn dat Brahman een wezen is dat men kan aanbidden, zoals Viṣṇu, Īśvara (Śiva), Indra of Prāṇa (levenskracht, ook wel Hiranyagarbha genoemd) maar niet het Zelf, want dat druist tegen het gezonde

¹² De betreffende uitdrukking is: स्वात्मनोऽनन्यत्वात् ब्रह्मविषया जिज्ञासा *svātmano 'n-anyatvāt brahmaviṣayā jijñāsā* of स्वात्मनोऽन्यब्रह्मविषया जिज्ञासा *svātmano 'nyabrahmaviṣayā jijñāsā*.

verstand in. Daarom gaan andere beoefenaren van de logica ervan uit dat het Zelf niet hetzelfde is als de Heer en daarom bidden degenen die rituelen beoefenen tot andere goden onder het motto: 'Offer aan deze', 'offer aan gene.' Daarom is het redelijk dat Brahman toch iets bekends moet zijn en het vereren waard, en dat degene die zich tot Hem richt, van Hem verschilt. De leermeester merkt de twijfel op door de gelaatsuitdrukking van de leerling of door de woorden die deze zegt, en dan zegt hij: "Twijfel niet":

यद्वाचाऽनभ्युदितं येन वागभ्युद्यते ।

तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥५॥

यद् । वाचा । अनभ्युदितम् । येन । वाक् । अभ्युद्यते ।

तद् । एव । ब्रह्म । त्वम् । विद्धि । न । इदम् । यद् ।

इदम् । उपासते ॥५॥

yadvācā 'nabhyuditam yena vāgabhyudyate;

tadeva brahma tvam viddhi nedam yadidamupāsate (5).

यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
वाचा	<i>vācā</i> door spraak, door taal; <i>vāc</i> spraak, taal (936/1); $\sqrt{vac}$ spreken, vertellen (912/1) [<i>paribhāṣaṇe</i> (Dp 24/2)]
अनभ्युदितम्	<i>anabhyuditam</i> niet tot uitdrukking gebracht; <i>a</i> (<i>an</i> voor klinkers) voorvoegsel dat ontkenning inhoudt of het tegenovergestelde weergeeft (1/1); <i>abhyudita</i> tot uitdrukking gebracht (78/2); <i>abhi-</i> $\sqrt{vad}$ met eerbied aanspreken, tot uitdrukking brengen (68/3); <i>abhi</i> naar (61/1); $\sqrt{vad}$ spreken, vertellen (916/1) [<i>vyaktāyām vāci</i> (Dp 22/2)]
येन	<i>yena</i> dat waardoor; van <i>yad</i> (844/2)
वाक्	<i>vāk</i> ; <i>vāc</i> spraak, taal (936/1); $\sqrt{vac}$ spreken, vertellen (912/1) [<i>paribhāṣaṇe</i> (Dp 24/2)]
अभ्युद्यते	<i>abhyudyate</i> het wordt tot uitdrukking gebracht; <i>abhi-</i> $\sqrt{vad}$ met eerbied aanspreken, tot uitdrukking brengen (68/3); <i>abhi</i> naar (61/1); $\sqrt{vad}$ spreken, vertellen (916/1) [<i>vyaktāyām vāci</i> (Dp 22/2)]
तद्	<i>tad</i> die, dat (434/1)
एव	<i>eva</i> waarlijk, werkelijk; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (232/2)
ब्रह्म	<i>brahma</i> ; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); $\sqrt{brh}$ sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vṛddhau</i> (Dp 15/2)]
त्वम्	<i>tvam</i> jij, U; van <i>tva</i> (463/2)
विद्धि	<i>viddhi</i> weet!; $\sqrt{vid}$ kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]

न	na niet, noch, geen (523/1)
इदम्	idam dit, deze (165/2)
यद्	yad dat wat, hetwelk (844/2)
इदम्	idam dit, deze (165/2)
उपासते	upāsate zij vereren; <i>upa-√ās</i> zitten bij, (ver)eren (215/1); <i>upa</i> bij (194/3); <i>√ās</i> bestaan, bewonen; loven (159/3) [<i>upaveśane</i> (Dp 23/1)]

Datgene wat door de spraak niet tot uitdrukking wordt gebracht, en waardoor de spraak tot uitdrukking wordt gebracht, weet dat Dat alleen Brahman is; niet datgene wat men als object vereert.

I.5. Datgene wat niet door spraak kan worden uitgesproken maar wat door spraak wordt uitgesproken, weet dat Dāt alleen Brahman is en niet deze hele empirische wereld die door de mensen zo aanbeden wordt.

यत् *Yat*, datgene wat; dat wil zeggen: datgene waarvan de essentie uitsluitend zuiver Bewustzijn is; वाक् *vāk*, spraak, het orgaan dat gebruik maakt van acht plaatsen¹³ en dat beheerst wordt door vuur en de letters uitspreekt. De letters zelf kunnen ook als वाक् *vāk*, spraak worden beschouwd omdat ze in een beperkt aantal bestaan, en in een bepaalde vaste volgorde voorkomen al naar gelang de betekenis die overgedragen moet worden.¹⁴ Tenslotte kan de klank die door de letters wordt overgedragen ook als spraak, वाक् *vāk*, worden gezien: de पद *pada* of स्फोट *sphoṭa*.¹⁵ Dit alles overeenkomstig de Vedische uitspraak: "De letter *a* is waarlijk alle spraak."¹⁶ Die spraak uit zich vervolgens als de medeklinkers (स्पर्शाः *sparśāḥ*), als de halfmedeklinkers (अन्तःस्थाः *antahsthāḥ*) en als de s-

¹³ Borst, keel, hoofd, wortel van de tong, tanden, neus, lippen en verhemelte.

¹⁴ Het woord *gau* (koe) bijvoorbeeld, bestaat uit de letters *g* en *au* die zijn bepaald wat betreft hun volgorde teneinde de betekenis 'koe' uit te drukken. Dit is het gezichtspunt van de Mīmāṃsaka-leer.

¹⁵ Dit is het gezichtspunt van de Sphoṭavādi grammatici. "Sphoṭa komt van de wortel *sphuṭ* in de betekenis van 'dat wat gemanifesteerd wordt' door letters, dat wil zeggen: dat wat duidelijk omschreven kennis van het woord (*pada*), de zin, enzovoorts, geeft. Hun idee is dat deze (*pada*-) *sphoṭa* moet worden erkend daar een tot één gemaakt idee (over-gebracht door het woord) niet afhankelijk kan zijn van een veelheid van letters" (A.G.).

¹⁶ "Die Kracht van Bewustzijn is *vāk*, wat wordt aangegeven door *Ōm*, waarin *a* overheerst, (*Ōm* is een combinatie van *a*, *u*, *m*), en deze *Ōm* wordt *sphoṭa* genoemd" (A.G.).

klanken (उष्माः *uṣmāḥ*)¹⁷ en zo wordt spraak veelvoudig." (Aitareya Āraṇyaka II.iii.7.13). वाचा *Vācā*, door spraak die deze variaties bezit en zowel metrisch (Rk) als proza (Yajuḥ) als muzisch (Sāma) en verder waar en onwaar is, door die spraak die als woorden vorm krijgt en waaraan het spraakorgaan onderworpen is,¹⁸ wordt Brahman; अनभ्युदितम् *anabhyuditam*, niet tot uitdrukking gebracht; येन *yena*, datgene waardoor, dus door Brahman, door het licht van Bewustzijn; वाक् *vāk*, spraak tezamen met de bijbehorende organen; अभ्युद्यते *abhyudyate*, tot uitdrukking wordt gebracht, dat wil zeggen: betrokken raakt. Het is datgene wat in vers I.2 "Spraak van spraak" wordt genoemd, en waarover in Br.Up. I.iv.7 wordt gezegd: "Wanneer Het spreekt wordt Het het spraakorgaan genoemd" en ook in Br.Up. III.vii. 17: "Hij die het spraakorgaan van binnenuit beheerst." Daarover wordt de vraag gesteld 'of er een Brahman is die dat spraakvermogen kent dat bij mensen wordt gevonden en uit klanken bestaat.' Het antwoord hierop wordt gegeven door te zeggen: "Datgene waardoor men spreekt tijdens een droom, is spraak." Dit tijdloze vermogen om te spreken waarover de mens beschikt, wordt वाक् *vāk*, genoemd. In wezen is het niets anders dan het licht van Bewustzijn. In Br.Up. IV.iii.26 wordt gezegd: "want het spraakvermogen gaat nimmer verloren." तत् एव *Tat eva*, dat waarlijk, dat Zelf in zijn ware natuur; त्वम् *tvam*, gij; विद्धि *viddhi*, weet; is ब्रह्म *brahma*, Brahman - omdat Het eindeloos (of onovertroffen) is - datgene wat boven alles uitstijgt en groot (भूमा *bhūmā*) wordt genoemd (Ch. Up. XXIII.1). De betekenis van het woord एव *eva*, is als volgt: "Ken het Zelf alleen als onbegrensde Brahman en negeer al dat soort dingen zoals spraak enzovoorts." Door het gebruik van dit soort toevoegingen ontstaan er met betrekking tot de onbegrensde, onovertroffen, onbeweeglijke en alles doordringende Brahman uitspraken ontleend aan de ervaringswereld, zoals "Het is de Spraak van de spraak, het Oog van het oog, het Oor van het oor, de Geest van de geest, degene die handelt, de geniet, de meester, de kenner, de baas." "Bewustzijn, Geluk, Brahman, enzovoorts" (Br.Up. III.ix.28.7). न इदम् *Na idam*, dit niet; ब्रह्म *brahma*, Brahman; यत् *yat*, wat; de mensen; उपासते *upāsate*, als onderwerp van meditatie gebruiken, als zijnde: इदम् *idam*, dit, dat wil zeggen: als een

¹⁷ *Sparsā*: 25 medeklinkers van *k* tot en met *m*; *antaḥstha*: *y, r, l, v*; *uṣma*: *ś, ṣ, s, h*.

¹⁸ "De kracht van spraak die menselijke wezens hebben, wordt gevestigd in klanken en letters, want hierdoor wordt deze uitgedrukt" (A.G.).

vastomlijnd begrip of ding dat door zijn eigen begrenzingen eigenschappen heeft die het doen verschillen van andere dingen, waardoor het het niet-Zelf is, zoals een godheid enzovoorts. In de uitspraak "Weet dat Dàt Brahman is" is reeds gezegd dat het niet-Zelf niet Brahman is, maar hier wordt dit feit voor alle duidelijkheid nog eens herhaald in de uitspraak 'dit is niet Brahman'. Of wellicht wordt deze uitspraak nog eens gedaan teneinde iedere binding van Brahman met dat wat niet-Brahman is, uit te sluiten.¹⁹

¹⁹ In Mimāṃsā-filosofie bindt *niyama-vidhi* iemand aan één ding als alternatieven mogelijk zijn. Hier zijn de mogelijkheden dat men zowel aan Brahman als aan niet-Brahman denkt als Brahman. En de regel bindt ons aan het zoeken naar Brahman alleen. *Parisāṅkhyā-vidhi* sluit slechts iets uit - hier zowel de gedachte van niet-Brahman als die van Brahman. Dus kan de tekst vanuit beide gezichtspunten worden geïnterpreteerd.

यन्मनसा न मनुते येनाहुर्मनो मतम् ।
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥६॥

यद् । मनसा । न । मनुते । येन । आहुः । मनः । मतम् ।
तद् । एव । ब्रह्म । त्वम् । विद्धि । न । इदम् । यद् ।
इदम् । उपासते ॥६॥

yanmanasā na manute yenāhurmano matam;
tadeva brahma tvam viddhi nedam yadidamupāsate (6).

यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
मनसा	<i>manasā</i> met de geest, met het intellect; <i>manas</i> geest, intellect (783/3); √ <i>man</i> denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [<i>jñāne</i> (Dp 29/2)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
मनुते	<i>manute</i> men begrijpt; √ <i>man</i> denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [<i>jñāne</i> (Dp 29/2)]
येन	<i>yena</i> dat waardoor; van <i>yad</i> (844/2)
आहुः	<i>āhuh</i> zij hebben gezegd, zij zeggen; <i>ah</i> (124/1); √ <i>brū</i> zeggen, spreken (742/1) [<i>vyaktāyām vāci</i> (Dp 24/1)]
मनः	<i>manah</i> ; <i>manas</i> geest, intellect (783/3); √ <i>man</i> denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [<i>jñāne</i> (Dp 29/2)]
मतम्	<i>matam</i> gedacht; √ <i>man</i> denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [<i>jñāne</i> (Dp 29/2)]
तद्	<i>tad</i> die, dat (434/1)
एव	<i>eva</i> waarlijk, werkelijk; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (232/2)
ब्रह्म	<i>brahma</i> ; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); √ <i>brh</i> sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vrddhau</i> (Dp 15/2)]
त्वम्	<i>tvam</i> jij, U; van <i>tva</i> (463/2)
विद्धि	<i>viddhi</i> weet!; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
इदम्	<i>idam</i> dit, deze (165/2)
यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
इदम्	<i>idam</i> dit, deze (165/2)

उपासते

upāsate zij vereren; *upa-√ās* zitten bij, (ver)eren (215/1); *upa* bij (194/3); *√ās* bestaan, bewonen; loven (159/3) [*upaveśane* (Dp 23/1)]

Datgene wat men met de geest niet denkt, maar waardoor, zeggen ze, de geest is gedacht, weet dat Dat alleen Brahman is; niet datgene wat men als object vereert.

I.6. Datgene wat de mens met zijn geest niet kan bevatten, maar waardoor de geest naar men zegt omvat wordt, weet dat Dat alleen Brahman is en niet deze hele empirische wereld, die door de mensen zo aanbeden wordt.

मनस् *Manas*, duidt op het hele innerlijke orgaan van de denkende geest en het intellect tezamen. Het woord मनस् *manas*, komt van de wortel मन् *man*, welke het hele denkvermogen aanduidt, dat alle zintuigen beheerst omdat het alle voorwerpen kan omvatten. Volgens Br. Up. I.v.3 geldt: "Wensen, overwegingen, twijfel, geloof, gebrek aan geloof, standvastigheid, onstandvastigheid, schaamte, intelligentie en vrees zijn allemaal slechts geest." Geest is datgene wat wensen en verlangens als de middelen bezit, waardoor hij kan functioneren. यत् *Yat*, datgene wat - het licht van Bewustzijn dat de geest verlicht; de mens न मनुते *na manute*, denkt niet, of stelt niet vast door middel van die geest. Want Bewustzijn beheerst de geest, omdat Het de geest verlicht. Het Zelf is het Wezen van alle dingen. Daarom kan de geest niet functioneren met betrekking tot zijn eigen Zelf. De geest kan uitsluitend denken als hij wordt verlicht door het licht van Bewustzijn, van binnenuit; येन *yena*, datgene waardoor zij, de kenners van Brahman; आहुः *āhuḥ*, zeggen dat मनस् *manas*, de geest en alle staten waarin deze kan verkeren; मतम् *matam*, erdoor gedacht, omvat is; विद्धि *viddhi*, weet, ken; तत् एव *tat eva*, dat werkelijk als Brahman, het Zelf van de geest, Datgene wat eeuwig verlicht; न इदम् *na idam* enzovoorts.

यच्चक्षुषा न पश्यति येन चक्षुःषि पश्यति ।
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥७॥

यद् । चक्षुषा । न । पश्यति । येन । चक्षुःषि । पश्यति ।
तद् । एव । ब्रह्म । त्वम् । विद्धि । न । इदम् । यद् ।
इदम् । उपासते ॥७॥

yaccakṣuṣā na paśyati yena cakṣūṃṣi paśyati;
tadeva brahma tvam viddhi nedam yadidamupāsate (7).

यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
चक्षुषा	<i>cakṣuṣā</i> met het oog; <i>cakṣus</i> oog (382/1); √ <i>kāś</i> zichtbaar zijn, verschijnen (280/2) [<i>dīptau</i> (Dp 14/1)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
पश्यति	<i>paśyati</i> men ziet, men neemt waar; √ <i>paś</i> (611/2); √ <i>drś</i> zien, waarnemen (491/1) [<i>prekṣane</i> (Dp 22/1)]
येन	<i>yena</i> dat waardoor; van <i>yad</i> (844/2)
चक्षुःषि	<i>cakṣūṃṣi</i> handelingen van het zien; <i>cakṣuḥ</i> ; <i>cakṣus</i> ziende, handeling van het zien (382/1); √ <i>kāś</i> zichtbaar zijn, verschijnen (280/2) [<i>dīptau</i> (Dp 14/1)]
पश्यति	<i>paśyati</i> men ziet, men neemt waar; √ <i>paś</i> (611/2); √ <i>drś</i> zien, waarnemen (491/1) [<i>prekṣane</i> (Dp 22/1)]
तद्	<i>tad</i> die, dat (434/1)
एव	<i>eva</i> waarlijk, werkelijk; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (232/2)
ब्रह्म	<i>brahma</i> ; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); √ <i>brh</i> sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vṛddhau</i> (Dp 15/2)]
त्वम्	<i>tvam</i> jij, U; van <i>tva</i> (463/2)
विद्धि	<i>viddhi</i> weet; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
इदम्	<i>idam</i> dit, deze (165/2)
यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
इदम्	<i>idam</i> dit, deze (165/2)
उपासते	<i>upāsate</i> zij vereren; <i>upa</i> -√ <i>ās</i> zitten bij, (ver)eren (215/1); <i>upa</i> bij (194/3); √ <i>ās</i> bestaan, bewonen; loven (159/1)

Datgene wat men met het oog niet ziet, maar waardoor men wel de de handelingen van het zien ziet, weet dat Dat alleen Brahman is; niet datgene wat men als object ver-eert.

I.7. Datgene wat de mens niet met de ogen kan waarnemen, maar waardoor hij kan waarnemen, weet dat Dàt alleen Brahman is en niet deze hele, empirische wereld, die door de mensen zo aanbeden wordt.

यत् *Yat*, datgene wat; चक्षुषा *caṣṣuṣā*, met het oog dat in ver-binding staat met de functies van het innerlijk orgaan; न पश्यति *na paśyati*, (de mens) niet ziet, niet tot het object van waarneming maakt; येन *yena*, datgene waardoor (dat wil zeggen het licht van Bewustzijn); (de mens) पश्यति *paśyati*, ziet, opmerkt, omvat; चक्षुःषि *caṣṣūṣi*, de functies van het oog die verschillend zijn al naar gelang de staat waarin het innerlijke orgaan verkeert. De rest van de zin, तत् एव *tat eva*, enzovoorts gaat net als hierboven.

यच्छ्रोत्रेण न शृणोति येन श्रोत्रमिदं श्रुतम् ।
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥८॥

यद् । श्रोत्रेण । न । शृणोति । येन । श्रोत्रम् । इदम् । श्रुतम् ।
तद् । एव । ब्रह्म । त्वम् । विद्धि । न । इदम् । यद् ।
इदम् । उपासते ॥८॥

*yacchrotreṇa na śṛṇoti yena śrotramidaṃ śrutam;
tadeva brahma tvam viddhi nedaṃ yadidamupāsate (8).*

यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
श्रोत्रेण	<i>śrotreṇa</i> met het oor, met het gehoororgaan; <i>śrotra</i> oor, gehoororgaan (1103/1); √ <i>śru</i> horen, luisteren (1100/3) [<i>śravaṇe</i> (Dp 20/2)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
शृणोति	<i>śṛṇoti</i> men hoort; √ <i>śru</i> horen, luisteren (1100/3) [<i>śrava-ṇe</i> (Dp 20/2)]
येन	<i>yena</i> dat waardoor; van <i>yad</i> (844/2)
श्रोत्रम्	<i>śrotram</i> ; <i>śrotra</i> de handeling van het horen (1103/1); √ <i>śru</i> horen, luisteren (1100/3) [<i>śravaṇe</i> (Dp 20/2)]
इदम्	<i>idam</i> dit, deze (165/2)
श्रुतम्	<i>śrutam</i> het wordt gehoord; √ <i>śru</i> horen, luisteren (1100/3) [<i>śravaṇe</i> (Dp 20/2)]
तद्	<i>tad</i> die, dat (434/1)
एव	<i>eva</i> waarlijk, werkelijk; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (232/2)
ब्रह्म	<i>brahma</i> ; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); √ <i>brh</i> sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vṛddhau</i> (Dp 15/2)]
त्वम्	<i>tvam</i> jij, U; van <i>tva</i> (463/2)
विद्धि	<i>viddhi</i> weet!; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
इदम्	<i>idam</i> dit, deze (165/2)
यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
इदम्	<i>idam</i> dit, deze (165/2)
उपासते	<i>upāsate</i> zij vereren; <i>upa-</i> √ <i>ās</i> zitten bij, (ver)eren (215)

/1); *upa* bij (194/3); $\sqrt{ā}$ s bestaan, bewonen; loven (159/3) [*upaveśane* (Dp 23/1)]

Datgene wat men met het oor niet hoort, maar waardoor er over het oor wordt gehoord, weet dat Dat alleen Brahman is; niet datgene wat men als object vereert.

I.8. Datgene wat de mens niet kan horen met het oor, maar waardoor hij het oor wel kan kennen, weet dat Dat alleen Brahman is en niet deze hele, empirische wereld, die door de mensen zo aanbeden wordt.

यत् श्रोत्रेण न शृणोति *Yat śrotreṇa na śṛṇoti*, datgene wat de mens niet hoort met het oor, dat wordt beheerst door de god van de windstreken, dat voortkomt uit आकाश *ākāśa* en verbonden is met de geest; येन *yena*, datgene waardoor (dat wil zeggen het licht van Bewustzijn) इदम् श्रोत्रम् श्रुतम् *idam śrotram śrutam*, dit zeer bekende oor omvat wordt. De rest van de zin, तत् एव *tat eva*, enzovoorts gaat net als hierboven.

यत्प्राणेन न प्राणिति येन प्राणः प्रणीयते ।
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥१॥

यद् । प्राणेन । न । प्राणिति । येन । प्राणः । प्रणीयते ।
तद् । एव । ब्रह्म । त्वम् । विद्धि । न । इदम् । यद् ।
इदम् । उपासते ॥१॥

yatprāṇena na prāṇiti yena prāṇaḥ praṇīyate;
tadeva brahma tvam viddhi nedam yadidamupāsate (9).

यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
प्राणेन	<i>prāṇena</i> met het reukorgaan; hier geassocieerd met <i>prāṇa</i> levensadem, leven (705/1); <i>pra-√an</i> ademhalen, leven (705/1); <i>pra</i> voor, voort--- (652/2); <i>√an</i> ademhalen, leven, bewegen (24/1) [<i>prāṇane</i> (Dp 25/1)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
प्राणिति	<i>prāṇiti</i> men ruikt, men ademt in; <i>pra-√an</i> ademhalen, leven (705/1); <i>pra</i> voor, voort--- (652/2); <i>√an</i> ademhalen, leven, bewegen (24/1) [<i>prāṇane</i> (Dp 25/1)]
येन	<i>yena</i> dat waardoor; van <i>yad</i> (844/2)
प्राणः	<i>prāṇaḥ</i> ; <i>prāṇa</i> reukorgaan; hier geassocieerd met <i>prāṇa</i> levensadem, leven (705/1); <i>pra-√an</i> ademhalen, leven (705/1); <i>pra</i> voor, voort--- (652/2); <i>√an</i> ademhalen, leven, bewegen (24/1) [<i>prāṇane</i> (Dp 25/1)]
प्रणीयते	<i>praṇīyate</i> het wordt geleid; <i>pra-√nī</i> voorwaarts leiden (660/2); <i>pra</i> voor, voort--- (652/2); <i>√nī</i> leiden, voeren (565/1) [= <i>√ṇī prāpaṇe</i> (Dp 20/1)]
तद्	<i>tad</i> die, dat (434/1)
एव	<i>eva</i> waarlijk, werkelijk; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (232/2)
ब्रह्म	<i>brahma</i> ; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); <i>√brh</i> sterk groeien, vermeederen (735/3) [<i>vrddhau</i> (Dp 15/2)]
त्वम्	<i>tvam</i> jij, U; van <i>tva</i> (463/2)
विद्धि	<i>viddhi</i> weet!; <i>√vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)

इदम्	<i>idam</i> dit, deze (165/2)
यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
इदम्	<i>idam</i> dit, deze (165/2)
उपासते	<i>upāsate</i> zij vereren; <i>upa-√ās</i> zitten bij, (ver)eren (215/1); <i>upa</i> bij (194/3); <i>√ās</i> bestaan, bewonen; loven (159/3) [<i>upaveśane</i> (Dp 23/1)]

Datgene wat men met het reukorgaan niet ruikt, maar waardoor het reukorgaan wordt geleid, weet dat Dat alleen Brahman is; niet datgene wat men als object vereert.

I.9. Datgene wat de mens niet met het reukorgaan kan ruiken maar waardoor het reukorgaan kan functioneren, weet dat Dàt alleen Brahman is en niet deze hele empirische wereld, die door de mensen zo aanbeden wordt.

प्राणेन *Prāṇena*, door het reukorgaan (dat voortkomt uit aarde, dat zijn plaats heeft in de neusgaten en dat verbonden is met de activiteiten van het innerlijk orgaan); यत् *yat*, datgene wat; de mens न प्राणिति *na prāṇiti*, niet ruikt en niet als reuk herkent; येन *yena*, datgene waardoor (dat wil zeggen het licht van Bewustzijn); प्राणः *prāṇaḥ*, het reukorgaan (dat als een voorwerp verlicht wordt); प्रणीयते *praṇīyate*, in werking wordt gezet om zijn functie te verrichten. De rest van de zin, तत् एव *tat eva*, enzovoorts gaat net als hierboven.

इति केनोपनिषदि प्रथमः खण्डः ॥

iti kenopaniṣadi prathamah khaṇḍah.

Hier eindigt het eerste deel van de Kena Upaniṣad.

यदि मन्यसे सुवेदेति दहर्मेवापि नूनं त्वं वेत्थ ब्रह्मणो
रूपम् ।

यदस्य त्वं यदस्य देवेष्वथ नु मीमांस्यमेव ते मन्ये
विदितम् ॥१॥

यदि । मन्यसे । सु । वेद । इति । दहर्म् । एव । अपि ।
नूनम् । त्वम् । वेत्थ । ब्रह्मणः । रूपम् ।
यद् । अस्य । त्वम् । यद् । अस्य । देवेषु । अथ । नु ।
मीमांस्यम् । एव । ते । मन्ये । विदितम् ॥१॥

*yadi manyase suvedeti daharamevāpi nūnaṃ tvam vettha brahmaṇo
rūpam;
yadasya tvam yadasya deveṣvatha nu mīmāṃsyameva te manye
viditam (1).*

यदि	<i>yadi</i> als, indien (844/3); <i>yadi api</i> zelfs indien (845/1)
मन्यसे	<i>manyase</i> je denkt; √ <i>man</i> denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [<i>jñāne</i> (Dp 29/2)]
सु	<i>su</i> goed, uitstekend, juist (1219/3)
वेद	<i>veda</i> ik ken, ik weet; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
इति	<i>iti</i> verwijst naar iets dat gezegd of gedacht is; : "---", aldus (165/1)
दहर्म्	<i>daharam</i> ; <i>dahara</i> klein (473/2)
एव	<i>eva</i> waarlijk, werkelijk, alleen, slechts; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (232/2)
अपि	<i>api</i> zelfs, ook (55/1); <i>yadi api</i> zelfs indien (845/1)
नूनम्	<i>nūnam</i> nu, zeker (567/3)
त्वम्	<i>tvam</i> je; van <i>tva</i> (463/2)
वेत्थ	<i>vettha</i> je kent, je weet; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
ब्रह्मणः	<i>brahmaṇaḥ</i> van Brahman; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); √ <i>brh</i> sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vrddhau</i> (Dp 15/2)]

रूपम्	<i>rūpam</i> ; <i>rūpa</i> vorm, manifestatie (885/3); √ <i>rūp</i> vormen, vertegenwoordigen (885/3) [<i>rūpakriyāyām</i> (Dp 49/2)]
यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
अस्य	<i>asya</i> van deze; van <i>idam</i> (165/2)
त्वम्	<i>tvam</i> je; van <i>tva</i> (463/2)
यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
अस्य	<i>asya</i> van deze; van <i>idam</i> (165/2)
देवेषु	<i>deveṣu</i> in de goden; <i>deva</i> godheid, god (492/2); √ <i>div</i> spelen, schijnen, werpen (478/2) [<i>krīḍā-vijigīṣā-avyava-hāra-dyuti-stuti-moda-mada-svapna-kānti-gatiṣu</i> (Dp 28/1)]
अथ	<i>atha</i> nu (17/3)
नु	<i>nu</i> nu, vervolgens (567/1)
मीमांस्यम्	<i>mīmāṃsyam</i> men moet het willen overwegen/onderzoeken; √ <i>man</i> denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [<i>jñāne</i> (Dp 29/2)]
एव	<i>eva</i> waarlijk, alleen, slechts; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (232/2)
ते	<i>te</i> van jou; van <i>tva</i> (463/2)
मन्ये	<i>manye</i> ik denk; √ <i>man</i> denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [<i>jñāne</i> (Dp 29/2)]
विदितम्	<i>viditam</i> ; <i>vidita</i> gekend; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]

(De leermeester:) Indien ge denkt: "Ik ken Het goed," dan kent ge zeker slechts een kleine vorm van Brahman. Wat gij van Hem [kent en] wat van Hem in de goden [is], moet door U worden onderzocht."

(De leerling:) "Ik denk dat Het gekend is."

II.1. De leermeester zegt: "Indien ge meent te kunnen zeggen 'Ik ken Brahman goed genoeg', dan kent ge Brahman slechts in Zijn ene kleine aspect van de menselijke gedaante of als godheid. Daarom raad ik U werkelijk aan om Het nog eens te overwegen." Daarop antwoordt de discipel: "Nu denk ik dat Brahman bekend is."

Als de discipel eenmaal is gebracht tot de overtuiging: "Gij zijt het Zelf, dat uitstijgt boven het bekende en onbekende en Dat is

Brahman", groeit bij de leermeester de vrees, dat de discipel de overhaaste conclusie zou kunnen trekken: "Ik ken mezelf nu goed genoeg om te weten dat ik Brahman ben." Om die conclusie te voorkomen antwoordt de leermeester met de woorden: "Indien ge meent te kunnen zeggen" enzovoorts.

Tegenwerping: Is zo'n vaste overtuiging, waarmee men zegt iets goed te kennen, eigenlijk geen begerenswaardige eigenschap?

Antwoord: Zeker, een vaste overtuiging is iets begerenswaardigs, maar niet de overtuiging die leidt tot de conclusie 'ik weet het nu wel.' Alleen objecten van kennis die binnen het bereik van het kenvermogen vallen, kunnen door en door worden gekend, evenals brandbaar materiaal geheel en al door vuur wordt verteerd, maar de essentie van het vuur niet. Het staat vast dat de bedoeling van de Upaniṣads is om duidelijk te maken, dat het persoonlijke Zelf van elke kenner Brahman is. In deze Upaniṣad wordt dit feit ook aangetoond, en wel in de vorm van een antwoord op vragen, te beginnen met Ke. I.2: "Wat het Oor is van het oor" enzovoorts, en het wordt nog eens bevestigd in Ke. I.5: "Wat niet door spraak kan worden uitgesproken." Verder is de duidelijke slotsom van de (traditionele) opeenvolging van mensen die Brahman kennen, als volgt verwoord: "Het is waarlijk anders dan het bekende, en staat tevens boven het onbekende." Dit onderwerp wordt afgerond in II.3: "Wie beweert Het te kennen, weet niet, maar Het wordt gekend door wie niet kennen." Daarom heeft de leermeester gelijk als hij wil proberen de bewering van de discipel 'dat hij Het nu wel kent' te ontzenuwen. De kenner kan nu eenmaal niet door de kenner worden gekend, net zo min als vuur door zichzelf kan worden verteerd. Er is geen kenner die van Brahman verschilt, voor wie Brahman een op zichzelf staand voorwerp van kennis zou kunnen worden. Die afgescheiden kenner wordt immers ontkend door Br. III. viii.11: "Er is geen andere Kenner dan Dat." De overtuiging dat 'ik Brahman nu wel ken' is dus vals. De reactie van de leermeester met de woorden: 'indien ge denkt' enzovoorts, is dus gerechtvaardigd.

यदि *Yadi*, als ge wellicht; मन्यसे *manyase*, denkt; सु वेद इति *su veda iti*, ik weet nu wel wat Brahman is. Hoewel Brahman niet kan worden doorgrond, is het toch mogelijk dat iemand, die over werkelijke wijsheid beschikt en geen gebreken heeft, Het op enig

moment kan begrijpen, terwijl een ander dat niet kan. Vandaar dat de leermeester een slag om de arm houdt en begint met de woorden 'als ge denkt' enzovoorts. Er is immers het voorbeeld van Ch. VIII.vii.4 waar Prajāpati zegt: "Die Persoon Die in het oog wordt gezien, is het Zelf; Dat is de onbevreesde, onsterfelijke Brahman," waarbij Virocana - die zelf een zoon was van Prajāpati en een geleerd mens - begreep, verblind als deze koning van de demonen was door zijn natuurlijke tekortkomingen, dat het lichaam het Zelf is, hoewel hem het tegenovergestelde was geleerd. Ook had Indra, de koning der goden, nogal wat moeite Het te begrijpen, want zelfs na drie keer uitleggen had hij Het nog niet begrepen en pas na de vierde uitleg kreeg hij in de gaten, doordat zijn natuurlijke tekortkomingen waren verwijderd, dat het Zelf hetzelfde was als waarover in het begin gesproken werd (Ch. VIII.vii-xii). In het gewone leven zien we ook hoe discipelen dezelfde woorden van dezelfde leermeester verschillend uitleggen: de een begrijpt ze precies, een ander vaag en een derde verdraait ze tot het tegendeel, en sommigen begrijpen er zelfs helemaal niets van. Wat valt er dan nog meer te zeggen over de ware aard van het Zelf, dat boven de zintuigen uitstijgt? Alle dialectici houden er met betrekking tot Brahman verkeerde opvattingen op na, ongeacht of ze in het bestaan van het Zelf geloven of niet. Hoewel de discipel met de nodige overtuiging verklaart 'Brahman nu wel te kennen' heeft de leermeester gelijk als hij die bewering voorzichtig in twijfel trekt met de woorden 'als ge denkt' enzovoorts, omdat het misverstand op de loer ligt. त्वम् *Tvam*, gij; वेत्स्य *vettha*, kent; नूनम् *nūnam*, zeker; दह्रम् रूपम् एव अपि *dahram²⁰ rūpam eva api*, de hele kleine gedaante; ब्रह्मणः *brahmaṇaḥ*, van Brahman.

Tegenwerping: Zijn er dan vele gedaantes van Brahman, klein en groot, omdat er staat 'in zijn ene kleine gedaante'?

Antwoord: Jazeker, Brahman heeft zeer vele aspecten, die door naam en vorm tot leven worden gewekt, maar die eigenlijk wezensvreemd zijn. Vanuit Brahman zelf gezien worden vormen en ook woorden ontkend, bijvoorbeeld in Ka. I.iii.15, Nṛ. 9 en Muktikā Up. II.72: "Dat is klankloos, ontastbaar, vormloos, niet onderhevig aan verval en ook smaakloos, eeuwigdurend en zonder geur."

²⁰ Een andere lezing is *dabhram*, hetgeen hetzelfde betekent.

Tegenwerping: Is het niet zo dat het kenmerk waardoor een object zich onderscheidt, de natuur van dat object uitmaakt? Dus het kenmerk dat Brahman onderscheidt van al het andere, is tevens Zijn natuur. Daarom wordt als volgt geredeneerd: aangezien bewustzijn geen kenmerk is van een bepaald element, zoals aarde enzovoorts, en evenmin het kenmerk is van alle elementen tezamen die de fysieke lichamen voortbrengen of van een van de zintuigen zoals bijvoorbeeld het oor, noch van de geest, is bewustzijn een kenmerk van Brahman, en dus wordt Brahman gedefiniëerd door en als bewustzijn. Zo ook Br. III.ix. 28.7: "Kennnis, Geluk, Brahman" en Br. II.iv.12: "Alleen zuivere intelligentie" en Tai. II.i.1: "Brahman is Waarheid, Kennis en het Oneindige" en Ai. V.3: "Brahman is bewustzijn." Zo zien we dat ook de Vedische teksten deze definitie van Brahman geven.

Antwoord: Zeker, de Vedische teksten geven kenmerken van Brahman. Maar deze worden niet aangeduid als iets wat van binnenuit eigen is aan Brahman, maar als het gevolg van het bestaan van allerlei schijntoevoegingen, die Brahman lijken te beperken: de geest, het lichaam, de zintuigen. Dit komt door Zijn schijnbare verbondenheid met die dingen, zoals in overeenstemming hiermee bijvoorbeeld het lichaam, uitbreiding en inkrimping, ontregeling en verval enzovoorts ondergaat. In werkelijkheid echter valt er slechts vast te stellen: "Wie Het kent, weet niet, maar wie Het niet kent, weet." (Ke. II.3).

De woorden यत् अस्म्य *yat asya*, moeten worden verbonden met ब्रह्मणः रूपम् *brahmaṇaḥ rūpam*, dat ervoor staat (dus de betekenis is: de vorm van Brahman, die). Niet alleen kent ge nauwelijks iets van de manifestatie van Brahman die geconditioneerd is door de menselijke persoonlijkheid als vorm van Brahman te beschouwen, maar ook kent ge nauwelijks iets van de manifestatie van Brahman die wordt geconditioneerd door eigenschappen van goden, देवेषु वेत्थ *deveṣu vettha*. Zo denk ik erover. Het maakt weinig uit of de manifestatie plaatsvindt in de menselijke persoonlijkheid of temidden van de goden, het blijft een futiele poging, omdat er sprake is van beperkende toevoegingen. Waar het om gaat, is dat Brahman, juist omdat Het vrij is van alle toevoegingen of kenmerken, Eén is en niet twee, bekend staat als भूमा *bhūmā*, groot en eeuwig, nimmer volledig kan worden gekend als een voorwerp van kennis, dat impliciet wordt beperkt door definiëring. Daar dit zo is, अथ नु *atha nu*, daarom; मन्ये

manyē, ben ik van mening dat er; ते *te*, door jou; मीमांस्यम् एव *mīmāṃsyam eva*, nog eens goed over moet worden nagedacht. Met deze opdracht van zijn leermeester zat de discipel in afzondering, met geconcentreerde geest, besprak de traditionele leer zoals deze door zijn leraar was doorgegeven, tezamen met de strekking ervan, verifieerde het door de rede te gebruiken, maakte het tot zijn persoonlijke ervaring, kwam weer terug bij zijn leermeester en zei: "मन्ये *Manye*, nu denk ik, dat Brahman विदितम् *viditam*, bekend is, gekend wordt."

Daarop vraagt de leermeester: "Hoe dan wel?"

En de discipel antwoordt: "Luister!" -

नाहं मन्ये सुवेदेति नो न वेदेति वेद च ।

यो नस्तद्वेद तद्वेद नो न वेदेति वेद च ॥१॥

न । अहम् । मन्ये । सु । वेद । इति । न । उ । न । वेद ।
इति । वेद । च ।

यः । नः । तद् । वेद । तद् । वेद । न । उ । न । वेद ।
इति । वेद । च ॥१॥

*nāhaṃ manye suvedeti no na vedeti veda ca;
yo nastadveda tadveda no na vedeti veda ca (2).*

न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
अहम्	<i>aham</i> ik (124/2)
मन्ये	<i>manye</i> ik denk; √ <i>man</i> denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [<i>jñāne</i> (Dp 29/2)]
सु	<i>su</i> goed, uitstekend, juist (1219/3)
वेद	<i>veda</i> ik ken, ik weet; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
इति	<i>iti</i> verwijst naar iets dat gezegd of gedacht is; : "---", aldus (165/1)
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
उ	<i>u</i> geeft nadruk aan het voorafgaande woord (171/3)
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
वेद	<i>veda</i> ik ken, ik weet; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
इति	<i>iti</i> verwijst naar iets dat gezegd of gedacht is; : "---", aldus (165/1)
वेद	<i>veda</i> ik ken, ik weet; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
च	<i>ca</i> en, ook (380/1)
यः	<i>yaḥ</i> hij die, wie; van <i>yad</i> (844/2)
नः	<i>naḥ</i> ; <i>nas</i> van ons; van <i>asmad</i> (123/2)
तद्	<i>tad</i> die, dat (434/1)
वेद	<i>veda</i> ik ken, ik weet; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
तद्	<i>tad</i> die, dat (434/1)

वेद	<i>veda</i> ik ken, ik weet; $\sqrt{\text{vid}}$ kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
उ	<i>u</i> geeft nadruk aan het voorafgaande woord (171/3)
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
वेद	<i>veda</i> ik ken, ik weet; $\sqrt{\text{vid}}$ kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
इति	<i>iti</i> verwijst naar iets dat gezegd of gedacht is; : "---", aldus (165/1)
वेद	<i>veda</i> ik ken, ik weet; $\sqrt{\text{vid}}$ kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
च	<i>ca</i> en, ook (380/1)

(De leerling:) Ik denk niet: "Ik ken Het goed" maar: "Het is niet zo dat ik Het niet ken; ik ken Het ook wél." Degene onder ons kent Het, die dit begrijpt: "Het is niet zo dat ik Het niet ken; ik ken Het ook wél" (Brahman).

II.2. Ik denk niet dat ik wel weet wie of wat Brahman is. Niet dat ik niet weet, want ik weet, en weet niet tegelijkertijd. Degene onder ons die de uitspraak 'niet dat ik niet weet, want ik weet en weet niet tegelijkertijd' begrijpt, kent Dat (Brahman).

न अहम् मन्ये सु वेद इति *Na aham manye su veda iti*, ik denk niet: "Ik ken Brahman voldoende." Wanneer de leermeester dan vaststelt, dat de discipel Brahman dus zeker nièt kent, antwoordt de discipel: नो न वेद इति, वेद च *no na veda iti, veda ca*, "Niet dat ik Brahman niet ken: ik ken Het ook wel." Door dat woordje च *ca* (ook) in de uitdrukking वेद च *veda ca* moeten we hier in gedachten toevoegen: न वेद च *na veda ca*, ik ken ook nièt.

Daarop antwoordt de leermeester: "Is het niet tegenstrijdig om te zeggen: "Ik denk niet dat ik Brahman goed genoeg ken" en tegelijkertijd te beweren: "niet dat ik Het niet ken, want ik ken Het en ik ken Het niet"? Als je niet vindt dat je Het goed genoeg kent, hoe kun je dan vinden dat je Het toch wel kent? Omgekeerd, als je vindt dat je Het kent, waarom vind je dan niet dat je het 'goed genoeg kent'? Afgezien van twijfel en onjuiste kennis, is het tegenstrijdig om te zeg-

gen dat je iets tegelijkertijd wel en niet goed genoeg kunt kennen. Men zou kunnen denken dat Brahman (in tegenstelling tot andere objecten) gekend kan worden als object van twijfel of onjuiste kennis. Dit kan echter niet, want uit twijfel en onjuiste kennis kan alleen maar ellende voortkomen.

Zo probeert de leermeester zijn discipel van dit standpunt af te brengen, maar de discipel houdt voet bij stuk. Hij toont juist zijn eigen overtuiging met betrekking tot de kennis van Brahman, en put kracht uit de aloude traditie, zoals die hem door zijn leermeester is doorgegeven met de woorden: "Het is anders dan het bekende en staat ook boven het onbekende." En hierbij wordt hij gesterkt door de kracht van zijn eigen rede en door zijn eigen realisatie. Wat zegt hij dan? Het volgende: यः *yah*, een ieder die; नः *nah*, onder ons (discipelen); वेद *veda*, werkelijk weet; तत् *tat*, dat, dat wil zeggen: de uitspraak die ik heb gedaan; वेद *veda*, hij kent; तत् *tat*, Brahman. Daarop vraagt de leermeester: "Wat beweer je nu precies?" En dan antwoordt de discipel: नो न वेद इति वेद च *no na veda iti veda ca*, "Het is niet zo dat ik Het niet ken; ik ken Het én ik ken Het ook niet." De leerling wil laten zien dat hij het met zijn leermeester eens is, en hij wil tevens het misverstand tegengaan, dat bij mensen die traag van begrip zijn, op de loer ligt. Daarom geeft hij met de uitspraak: "Het is niet zo dat ik Het niet ken, ik ken Het én ik ken Het niet," hetzelfde aan dat ook was verwoord in de uitspraak: "Het is waarlijk anders dan wat bekend is, maar ook staat het boven het onbekende" (vers I.4). Door zo te handelen, brengt de leerling ook zijn eigen inzicht en realisatie naar voren. Hierna wordt de uitroep: "Degene onder ons die deze uitspraak begrijpt, kent Brahman," gerechtvaardigd.

Vervolgens laat de Upaniṣad de dialoog tussen leermeester en discipel achterwege en vat in vers II.3 nog eens samen welke conclusie er uit deze dialoog naar voren is gekomen:

यस्यामतं तस्य मतं मतं यस्य न वेद सः ।

अविज्ञातं विज्ञानतां विज्ञातमविज्ञानताम् ॥३॥

यस्य । अमतम् । तस्य । मतम् । मतम् । यस्य । न ।

वेद । सः ।

अविज्ञातम् । विज्ञानताम् । विज्ञातम् । अविज्ञानताम् ॥३॥

yasyāmatam tasya matam matam yasya na veda saḥ;

avijñātam vijñānatām vijñātamavijñānatām (3).

यस्य	<i>yasya</i> van wie (= voor wie); van <i>yad</i> (844/2)
अमतम्	<i>amatam</i> ; <i>amata</i> niet waargenomen door de geest, onbekend (80/1); <i>a</i> voorvoegsel dat ontkenning inhoudt of het tegenovergestelde weergeeft; <i>mata</i> gedacht, begrepen, bekend (783/1); √ <i>man</i> denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [<i>jñāne</i> (Dp 29/2)]
तस्य	<i>tasya</i> van hem (= aan hem); van <i>tad</i> (434/1)
मतम्	<i>matam</i> ; <i>mata</i> begrepen, bekend (783/1); √ <i>man</i> denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [<i>jñāne</i> (Dp 29/2)]
मतम्	<i>matam</i> ; <i>mata</i> begrepen, bekend (783/1); √ <i>man</i> denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [<i>jñāne</i> (Dp 29/2)]
यस्य	<i>yasya</i> van wie (= voor wie); van <i>yad</i> (844/2)
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
वेद	<i>veda</i> hij kent, hij weet; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
सः	<i>saḥ</i> hij; van <i>tad</i> (434/1)
अविज्ञातम्	<i>avijñātam</i> ; <i>avijñāta</i> ongekend; <i>a</i> voorvoegsel dat ontkenning inhoudt of het tegenovergestelde weergeeft (1/1); <i>vijñāta</i> gekend (961/1); <i>vi</i> -√ <i>jñā</i> onderscheiden, weten (961/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); √ <i>jñā</i> weten, begrijpen (425/2) [<i>avabodhane</i> (Dp 40/1)]
विज्ञानताम्	<i>vijñānatām</i> van (= voor) hen die weten, voor de wetenden; <i>vijñānat</i> wetend (961/1); <i>vi</i> -√ <i>jñā</i> onderscheiden, weten (961/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); √ <i>jñā</i> weten, begrijpen (425/2) [<i>avabodhane</i> (Dp 40/1)]

विज्ञातम्	<i>vijñātam</i> ; <i>vijñāta</i> gekend (961/1); <i>vi-√jñā</i> onderscheiden, weten (961/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); <i>√jñā</i> weten, begrijpen (425/2) [<i>avabodhane</i> (Dp 40/1)]
अविज्ञानताम्	<i>avijñānatām</i> van (= voor) hen die niet weten, voor de onwetenden; <i>a</i> voorvoegsel dat ontkenning inhoudt of het tegenovergestelde weergeeft (1/1); <i>vijānat</i> wetend (961/1); <i>vi-√jñā</i> onderscheiden, weten (961/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); <i>√jñā</i> weten, begrijpen (425/2) [<i>avabodhane</i> (Dp 40/1)]

Voor wie Het onbekend is, is Het bekend, maar wie Het kent, kent Het niet. Het is niet bekend aan wie weet maar wel bekend aan wie niet weet.

II.3. Brahman wordt gekend door het niet te kennen. Wie het kent, weet niet. Het wordt niet gekend door diegenen die weten en gekend door diegenen die niet weten.

Voor de kenner van Brahman; यस्य *yasya*, voor wie; अमतम् *amatam*, (Brahman) onbekend is; die dus weet dat hij Brahman niet kent; तस्य *tasya*, voor hem; मतम् *matam*, is (Brahman) bekend - dat is de betekenis; यस्य *yasya*, voor wie; मतम् *matam*, (Brahman) bekend is; die ervan overtuigd is dat hij Brahman kent; सः *saḥ*, hij; न वेद *na veda*, weet niet. De twee visies, enerzijds de visie van de mens die Kennis heeft verworven en anderzijds de visie van de onwetende, worden nu duidelijk naast elkaar weergegeven: अविज्ञातम् *avijñātam* *vijānatām* enzovoorts, अविज्ञातम् *Avijñātam*, niet bekend; Brahman is in feite onbekend; विज्ञानताम् *vijānatām*, voor de kenners, dat wil zeggen: zij die de eenheid van Brahman volledig gerealiseerd hebben. Brahman wordt विज्ञातम् *vijñātam*, gekend door; अविज्ञानताम् *avijānatām*, degenen die geen Kennis hebben, zij die de eenheid van Brahman nog niet gerealiseerd hebben. Dat zijn dus degenen, die het Zelf nog vereenzelvigen met de zintuigen, de geest of het intellect. Dat zijn natuurlijk niet degenen die hun intelligentie niet of nauwelijks gebruiken (want die worden buiten beschouwing gelaten); die zijn zelfs niet in staat om te beweren dat ze 'Brahman kennen'. De vergissing die is besloten in de bewering 'wij kennen Brahman' wordt gemaakt door hen die nog geen onderscheid kunnen maken tussen

Brahman Zelf en Zijn toevoegingen die Hem beperken. Bovendien vereenzelvigen zij zich graag met die beperkingen, zoals het intellect, waardoor zij dat intellect, de geest of de zintuigen als het Zelf beschouwen. Deze onvolledige kennis wordt in dit vers aan de kaak gesteld met de woorden: 'bekend aan diegenen die (Het) niet kennen'. Het laatste deel van het vers अविज्ञातम् *avijñātam*, moet als reden worden gezien voor het eerste deel van het vers.²¹

Vastgesteld is dus dat Brahman niet wordt gekend door diegenen die Brahman kennen. Maar als Brahman geheel onbekend zou zijn dan zou er geen verschil zijn tussen gewone mensen en de kenners van Brahman. Bovendien is de uitspraak 'niet gekend door degenen die kennen', tegenstrijdig. Hoe kan Brahman dan op een bevredigende wijze worden gekend? Hierover zegt de Upaniṣad bij wijze van uitleg:

²¹ "Het is een bekend ervaringsfeit dat mensen die weten wat parelmoer is, niet onderhevig zijn aan de vergissing dat het zilver is. Alleen mensen die niet weten wat parelmoer is, zien het aan voor zilver. Evenzo lijkt het slechts zo dat Brahman iets is dat gekend kan worden, maar mensen die Brahman gerealiseerd hebben, beschouwen Het niet als iets bekends." (A.G.).

प्रतिबोधविदितं मतममृतत्वं हि विन्दते ।

आत्मना विन्दते वीर्यं विद्यया विन्दतेऽमृतम् ॥४॥

प्रतिबोधविदितम् । मतम् । अमृतत्वम् । हि । विन्दते ।

आत्मना । विन्दते । वीर्यम् । विद्यया । विन्दते । अमृतम् ॥४॥

pratibodhaviditam matamamṛtatvaṃ hi vindate;
ātmanā vindate vīryaṃ vidyayā vindate 'mṛtam' (4).

प्रतिबोध- विदितम्	<i>pratibodhaviditam; pratibodhavidita</i> gekend per staat van bewustzijn; <i>prati</i> naar, op, per (661/2); <i>bodha</i> (staat van) bewustzijn, waarneming (734/2); √ <i>budh</i> wakker worden, waarnemen (733/1) [<i>avagamane</i> (Dp 18/2)]; <i>vidita</i> gekend (963/3); √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
मतम्	<i>matam; mata</i> begrepen, bekend (783/1); √ <i>man</i> denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [<i>jñāne</i> (Dp 29/2)]
अमृतत्वम्	<i>amṛtatvam; amṛtatva</i> staat van onsterfelijkheid (82/2); <i>a</i> voorvoegsel dat ontkenning inhoudt of het tegenovergestelde weergeeft (1/1); <i>mṛtatva</i> sterfelijkheid (-); <i>mṛta</i> gestorven, dood (827/2); √ <i>mr</i> sterven, overlijden (827/2) [<i>prāṇatyāge</i> (Dp 35/2)]
हि	<i>hi</i> want, omdat, werkelijk (1297/3)
विन्दते	<i>vindate</i> hij verkrijgt, men verkrijgt; √ <i>vid</i> vinden, verkrijgen (964/3) [<i>lābhe</i> (Dp 36/2)]
आत्मना	<i>ātmanā</i> door het eigen Zelf, door de Ātman; <i>ātman</i> het Zelf, de Ātman (135/1) [-]
विन्दते	<i>vindate</i> hij verkrijgt, men verkrijgt; √ <i>vid</i> vinden, verkrijgen (964/3) [<i>lābhe</i> (Dp 36/2)]
वीर्यम्	<i>vīryam; vīrya</i> kracht, sterkte (1006/3); √ <i>vīr</i> krachtig zijn, onderwerpen (1005/2) [<i>vikrāntau</i> (Dp 48/2)]
विद्यया	<i>vidyayā</i> door kennis; <i>vidyā</i> kennis (963/3); √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
विन्दते	<i>vindate</i> hij verkrijgt, men verkrijgt; √ <i>vid</i> vinden, verkrijgen (964/3) [<i>lābhe</i> (Dp 36/2)]
अमृतम्	<i>amṛtam; amṛta</i> niet dood, onsterfelijk; <i>a</i> voorvoegsel dat ontkenning inhoudt of het tegenovergestelde weer-

geeft (1/1); *mṛta* gestorven, dood (827/2); $\sqrt{mṛ}$ sterven, overlijden (827/2) [*prāṇatyāge* (Dp 35/2)]

Het wordt gekend per staat van bewustzijn, want men vindt onsterfelijkheid. Door het Zelf vindt men kracht, door kennis vindt men onsterfelijkheid.

II.4. Brahman wordt gekend als Het gekend wordt (als het Zelf) in iedere staat van bewustzijn. Zo wordt onsterfelijkheid bereikt. Zoals Kracht uit het Zelf wordt verkregen, evenzo wordt onsterfelijkheid bereikt door (Zelf)kennis.

प्रतिबोधविदितम् *Pratibodhaviditam*, gekend met betrekking tot iedere staat van bewustzijn.

a. Met het woord बोध *bodha*, wordt de kennis bedoeld, die men door het gebruik van het onderscheidingsvermogen kan verkrijgen. Het Zelf omvat alle gedachten als voorwerpen en is bekend in Zijn relatie met al die concepten. Het Zelf is de Getuige van al het gekende en niets anders dan de macht van Bewustzijn. Daarom wordt het Zelf aangeduid door al het gekende temidden van al het gekende, als iets dat er niet van verschilt. Er is geen andere poort die leidt tot de staat waarin men zich bewust is van het Zelf. Wanneer Brahman dus wordt gekend als het binnenste Zelf van al het gekende (de Getuige van het gekende), dan wordt het Zelf gekend; मतम् *matam*, dat wil zeggen: dan is er volledige realisatie van het Zelf. Men zal moeten leren aanvaarden, dat Brahman de Getuige is van al het gekende. Alleen dan zal men tot het inzicht kunnen komen dat het Zelf een getuige is, die niet onderhevig is aan dood en geboorte, die eeuwig is, in essentie zuiver, het wezen van alles, onbeperkt en het ene in alle wezens²², net zoals ether (ruimte) ook niet beïnvloed wordt door de vormen die ruimte kunnen omvatten zoals een pot of een holte enzovoorts. Zo is de bedoeling van die zeer traditionele tekst van Ke. I.4: "Het is anders dan het gekende en ook staat Het boven het niet-gekende." Deze uitleg wordt namelijk ondersteund door Br. III.iv.2:

²² "Daar de werkelijkheid van mijn bewustzijn, krachtens hetwelk ik de getuige ben, gelijkelijk in allen bestaat, ben ik niet slechts een getuige in een enkel lichaam. En daar verschil, oorsprong, enzovoorts niet eigen zijn aan de getuige, zijn daarmee niet-dualiteit, eeuwigheid, enzovoorts van de getuige ook vastgesteld" (A.G.).

"De Getuige van het zien, de Toehoorder van het gehoor, de Denker van het denken, de Kenner van het kennen."

b. Maar er is nog een andere uitleg mogelijk: "Het feit dat het Zelf de Kenner is, dat wil zeggen: degene die de handeling van het kennen uitvoert, valt af te leiden uit het kennen zelf, zoals men ook aan het bewegen van een boom kan aflezen, dat er wind is." Als die uitleg juist is dan zou dat betekenen dat het Zelf een substantie zou zijn, die wel het vermogen om te kennen in zich draagt, maar niet de kennis zelf is. Kennis komt en gaat, en als de kennis komt, zou het Zelf hierdoor een verandering ondergaan, en als de kennis gaat, wordt die verandering teniet gedaan, en dan blijft het Zelf achter als een substantie waarvan de intelligentie is vernietigd. Dan moet men wel concluderen dat het Zelf veranderlijk is en uit delen bestaat, niet eeuwig is, onzuiverheden kent, enzovoorts.

c. Dan is er nog de Kaṇāda-school, die zegt: "Kennis zit vast aan de ziel, omdat kennis voortkomt uit de wisselwerking tussen ziel en geest. Daarom is de ziel wel Kenner, maar niet aan verandering onderhevig. De ziel is niet meer dan een substantie, vergelijkbaar met de substantie van een pot waaraan kleur vastzit." Volgens deze visie is Brahman dus ook een substantie zonder bewustzijn. Dit is in strijd met de Vedische teksten zoals Br. III.ix.28.7: "Kennis, Geluk, Brahman" en Ai. V.3: "Brahman is Bewustzijn." Bovendien, de ziel is ondeelbaar en kent dus geen plaatsen waar zich niets kan bevinden, en de geest is steeds verbonden met de ziel. De consequentie van deze visie is dan dat men niet meer een logische verklaring kan geven voor het bestaan van regels, die het proces van het ontstaan van herinnering beheersen. Dat wordt dan een onoverkomelijk probleem. Bovendien zou men moeten aannemen dat het Zelf in contact kan komen met anderen. Ook dit uitgangspunt druist in tegen de Veda's en de Smṛti's, zoals bijvoorbeeld in Br. III.ix.26: "Ongebonden, want Het is nooit gebonden," en Bhagavad Gītā XIII.14: "Het is niet-verbonden, en Het is de Ondersteuner van alles." Daar komt nog bij dat de logica vereist, dat wanneer iets bepaalde eigenschappen heeft, het verbonden moet kunnen worden met een ander fenomeen uit dezelfde categorie. Daarom is het onlogisch om te stellen, dat het Zelf, - dat geen attributen heeft, ongedifferentieerd is en Zich van al het andere onderscheidt, - verbonden zou kunnen worden met iets dat niet tot

dezelfde categorie behoort. Als het Zelf dus inderdaad de Getuige is van al het kennen, en alleen dan, wordt tevens aangetoond, dat het Zelf Dat stralend is en in werkelijkheid eeuwige en onveranderlijke kennis is, identiek is aan Brahman. De betekenis van प्रतिबोधविदितम् *pratibodhaviditam* is dus zoals door ons gegeven (onder a).

d. Er is nog een andere uitleg van प्रतिबोधविदितम् *pratibodha-viditam*, die aangeeft dat dit betekent, dat het Zelf zichzelf kent. Die uitleg houdt echter alleen stand als het Zelf zich toont als iets dat bepaald wordt door omstandigheden, omdat het wordt vereenzelvigd met het intellect - hetgeen een toevoeging is die het Zelf beperkt. Dan kan het zo lijken dat het Zelf activiteiten ontplooit, zoals 'het Zelf kennen door het Zelf', zoals in Br. IV.iv.23: "Ziet het Zelf in Zichzelf" en "O Puruṣottama (Hoogste Wezen), Gijzelf kent Uzelf door Uzelf" (Bh. G. X.15). Maar wanneer er gesproken wordt over het ene Zelf dat niet bepaald wordt door welke omstandigheid dan ook, dan kan er geen kennen zijn, noch door zichzelf noch door een ander. Bovendien, omdat het Zelf in wezen zuiver Bewustzijn is, kan het niet afhankelijk zijn van een ander bewustzijn, net zoals licht ook niet afhankelijk is van ander licht.

e. Dan is er de uitleg van de Buddhisten, die erop neerkomt dat men zichzelf op een bepaald ogenblik kan kennen. Kennis wordt dan gekoppeld aan een ogenblik, en heeft geen Zelf meer. Dit is in tegenspraak met Vedische teksten, zoals Br. IV.iii.30: "Want de functie van de kenner om te kennen gaat nooit verloren, want die is onsterfelijk" en verder Mu. I.i.6.: "Eeuwig, veelvormig, alles doordringend" en Br. IV.iv.25: "Dat grote Zelf dat nimmer geboren wordt, komt niet tot verval, en is onveranderlijk, onsterfelijk, zonder vrees."

f. en g. Weer anderen beweren dat प्रतिबोध *pratibodha* zou betekenen 'kennis zonder oorzaak', zoals in het geval van de slapende mens, en nog weer anderen zeggen dat het de kennis betekent, die 'slechts één keer opflitst'.²³ Daarop antwoorden wij: "Met of zonder oorzaak, en of het nu één of twee keer opflitst, het is en blijft *pratibodha*, geen twijfel mogelijk."

²³ "Als eenmaal het onveranderlijke Zelf gerealiseerd is, kan er geen 'kennerschap' meer bestaan, en daarom is er geen mogelijkheid tot verdere kennis. Daarom flitst de kennis slechts eenmaal op en wordt de oorzaak van onmiddellijke vrijmaking, *pratibodha* genoemd" (A.G.).

हि *Hi*, want; विन्दते *vindate*, men bereikt; अमृतत्वम् *amṛta-tvam*, onsterfelijkheid, verblijven in het eigen Zelf, bevrijding door middel van het voornoemde; प्रतिबोध *pratibodha*, de kennis van het Zelf die zich toont in relatie tot elke staat van bewustzijn. Het Zelf wordt dus pas werkelijk gekend wanneer het in alle staten van bewustzijn wordt herkend. Bewustzijn heeft het Zelf als 'inhoud' en is daarom de enige bron van onsterfelijkheid. Onsterfelijkheid wordt in ieder geval niet bereikt door van het Zelf een niet-Zelf te maken. Onsterfelijkheid is het wezenlijke van het Zelf en kent derhalve geen oorzaak. Sterfelijkheid ontstaat wanneer het Zelf door onwetendheid geïdentificeerd wordt met het niet-Zelf.

Hoe wordt onsterfelijkheid dan bereikt door de eerstgenoemde kennis van het Zelf? De Upaniṣad geeft hierop antwoord. आत्मना *Ātmanā*, door het eigen Zelf (door zichzelf); विन्दते *vindate*, bereikt de mens; वीर्यम् *vīryam*, kracht, volheid. De kracht die men kan verkrijgen door rijkdom, vrienden, toverspreuken, medicijnen, ascese of versterving kan de dood niet overwinnen, omdat zij door voorbijgaande dingen wordt voortgebracht. De kracht, die echter uit Zelfkennis voortkomt, wordt enkel met het Zelf verworven en nergens anders mee. Omdat deze kracht dus uit de Zelfkennis van de mens zelf voortkomt en daardoor onafhankelijk is van een andere verwervingsmethode, daarom kan alleen die kracht de dood overwinnen. De kracht, die door Zelfkennis wordt opgeroepen, wordt dus door het Zelf verworven; dus विद्यया *vidyayā*, door kennis omtrent het Zelf, विन्दते *vindate*, bereikt de mens; अमृतम् *amṛtam*, onsterfelijkheid. In de Upaniṣad van de Atharva Veda (Mu. III.ii.4) staat: "Dat Zelf kan niet worden bereikt door iemand zonder kracht (die voortkomt uit standvastigheid en zelfvertrouwen)." De uitspraak 'dat men daardoor onsterfelijkheid bereikt' is dus redelijk en op zijn plaats.

Het is werkelijk betreurenswaardig dat men door onwetendheid veroordeeld is tot dood en geboorte, ziekte en ouderdom. En dit alles temidden van allerlei andere schepselen zoals goden, mensen, dieren, geesten, enzovoorts bij wie heel veel pijn en ellende is opgezameld als onvermijdelijk gevolg van een transmigrerend bestaan. Daarom:

इह चेदवेदीदथ सत्यमस्ति न चेदिहावेदीन्महती विनष्टिः ।
भूतेषु भूतेषु विचित्य धीराः प्रेत्यास्माल्लोकादमृता
भवन्ति ॥५॥

इह । चेत् । अवेदीत् । अथ । सत्यम् । अस्ति । न । चेत् ।
इह । अवेदीत् । महती । विनष्टिः ।
भूतेषु । भूतेषु । विचित्य । धीराः । प्रेत्य । अस्मात् । लोकात् ।
अमृताः । भवन्ति ॥५॥

*iha cedavedīdatha satyamasti na cedihāvedīnmahatī vinaṣṭiḥ;
bhūteṣu bhūteṣu vicitya dhīrāḥ pretyāsmāllōkādamṛtā bhavanti (5).*

इह	<i>iha</i> hier (169/3)
चेत्	<i>cet</i> als, indien (401/3)
अवेदीत्	<i>avedīt</i> men kende, men wist; men heeft gekend, men heeft geweten; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
अथ	<i>atha</i> dan (17/3)
सत्यम्	<i>satyam</i> ; <i>satya</i> waarheid (1135/3); √ <i>as</i> zijn, bestaan (117/1) [<i>bhuvi</i> (Dp 25/1)]
अस्ति	<i>asti</i> er is; √ <i>as</i> zijn, bestaan (117/1) [<i>bhuvi</i> (Dp 25/1)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
चेत्	<i>cet</i> als, indien (401/3)
इह	<i>iha</i> hier (169/3)
अवेदीत्	<i>avedīt</i> men kende, men wist; men heeft gekend, men heeft geweten; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
महती	<i>mahatī</i> ; <i>mahat</i> groot, aanzienlijk (794/2); √ <i>mah</i> verheugen, vereren (794/1) [<i>pūjāyām</i> (Dp 15/1)]
विनष्टिः	<i>vinaṣṭiḥ</i> ; <i>vinaṣṭi</i> verlies, vernietiging (969/3); <i>vi</i> -√ <i>naś</i> totaal verloren zijn, verdwijnen (969/2); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); √ <i>naś</i> verloren zijn, verdwijnen (532/1)[<i>adarśane</i> (Dp 30/1)]
भूतेषु	<i>bhūteṣu</i> in de wezens; <i>bhūta</i> wezen, schepsel (761/3); √ <i>bhū</i> worden, zijn, bestaan (760/1) [<i>sattāyām</i> (Dp 1/1)]

भूतेषु	<i>bhūteṣu</i> in de wezens; <i>bhūta</i> wezen, schepsel (761/3); $\sqrt{bhū}$ worden, zijn, bestaan (760/1) [<i>sattāyām</i> (Dp 1/1)]
विचित्य	<i>vicitya</i> onderscheiden hebbend, na onderscheiden te hebben; <i>vi-√cit</i> waarnemen, begrijpen, onderscheiden (959/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); $\sqrt{cit}$ waarnemen, weten (395/2) [<i>sañjñāne</i> (Dp 2/1)]
धीराः	<i>dhīrāḥ</i> de wijzen; <i>dhīra</i> wijze (517/1); $\sqrt{dhī}$ begrijpen, denken, weerspiegelen (516/3) [<i>ādhāre</i> (Dp 28/2)]
प्रेत्य	<i>pretya</i> ontstijgend, na ontstegen te hebben (712/1); <i>pra-√i</i> tevoorschijn komen, sterven (711/3); <i>pra</i> voor, voort--- (652/2); $\sqrt{i}$ gaan, lopen (163/3) [<i>gatau</i> (Dp 24/2)]
अस्मात्	<i>asmāt</i> vanuit deze; van <i>idam</i> (165/2)
लोकात्	<i>lokāt</i> vanuit de wereld; <i>loka</i> wereld (906/1); $\sqrt{lok}$ zien, waarnemen (906/1) [<i>darśane</i> (Dp 3/1)]
अमृताः	<i>amṛtāḥ</i> ; <i>amṛta</i> niet dood, onsterfelijk (82/2); <i>a</i> voorvoegsel dat ontkenning inhoudt of het tegenovergestelde weergeeft (1/1); <i>mṛta</i> gestorven, dood (827/2); $\sqrt{mṛ}$ sterven, overlijden (827/2) [<i>prāṇatyāge</i> (Dp 35/2)]
भवन्ति	<i>bhavanti</i> zij worden; $\sqrt{bhū}$ worden, zijn, bestaan (760/1) [<i>sattāyām</i> (Dp 1/1)]

Als men Het hier heeft gekend, dan is er Waarheid; als men Het hier niet heeft gekend, is er grote vernietiging. Als de wijzen Het in alle wezens stuk voor stuk onderscheiden hebben, worden zij, na deze wereld te zijn ontstegen, onsterfelijk.

II.5. Als de mens dit gerealiseerd heeft, dan is er Waarheid; als er geen realisatie is, dan is er slechts een eindeloze vicieuze cirkelbeweging. Een wijs mens die Brahman in alle schepselen ziet, keert zich af van deze wereld en wordt onsterfelijk.

चेत् *Cet*, als een mens (op grond van de autoriteit van de geschriften en op grond van zijn bekwaamheid); अवेदीत् *avediṭ*, gekend heeft, dat wil zeggen: het Zelf, zoals Het reeds is gedefinieerd, dus ofwel als de waarden die bestaan uit een lang leven, rijkdom en

heiligheid,²⁴ ofwel op de manier zoals hiervoor besproken is; इह *iha*, hier, werkelijk; अथ *atha*, dan; अस्ति सत्यम् *asti satyam*, is er waarheid; dan blijft er in deze menselijke geboorte de opperste werkelijkheid. इह *Iha*, hier (zelfs tijdens het leven); चेत् *cet*, als een echte zoeker; न अवेदीत् *na avedī*, (die werkelijkheid) niet bereikt, gerealiseerd heeft, dan is er een महती *mahatī*, grote, eindeloze; विनष्टिः *vinasṭiḥ*, destructie, een bestaan van wedergeboorte, dat wil zeggen: een proces van steeds weer geboren worden, oud worden en sterven. Daarom, de धीराः *dhīrāḥ*, de wijzen, de Brahmanen, die weten wat wel en niet verdienstelijk is; विचित्य *vicitya*, die de ene werkelijkheid van het Zelf gekend en gerealiseerd hebben; भूतेषु भूतेषु *bhūteṣu bhūteṣu*, in alle bewegende en niet-bewegende schepselen; प्रेत्य *pretya*, na zich afgekeerd te hebben van; अस्मात् लोकात् *asmāt lokāt*, deze wereld van onwetendheid, dat wil zeggen: de wereld bestaande uit 'ik, mij en mijn', die dus अद्वैत *advaita*, niet-dualiteit, verwerkelijk hebben door identiek te worden met het Zelf van alle wezens; अमृताः भवन्ति *amṛtāḥ bhavanti*, worden onsterfelijk, worden waarlijk Brahman. Dit wordt bevestigd door Mu. III.ii.9: "Wie de Opperste Brahman kent, wordt zelf Brahman."

²⁴ "Dit wordt gezegd bij wijze van eulogie. (Het idee is dat) zelfs wereldlijke werkelijkheid (of waarde), wat een lang leven (*avināśa*), rijkdom (*arthavattā*), heiligheid (*sad-bhāva*), en roem inhoudt, naar de kenner van Brahman komt (als een bijproduct). In werkelijkheid volgt het resultaat, wat bestaat uit het gevestigd zijn in Brahman, als een noodzakelijk gevolg" (A.G.).

इति केनोपनिषदि द्वितीयः खण्डः ॥

iti kenopaniṣadi dvitīyāḥ khaṇḍaḥ.

Hier eindigt het tweede deel van de Kena Upaniṣad.

ब्रह्म ह देवेभ्यो विजिग्ये तस्य ह ब्रह्मणो विजये देवा
अमहीयन्त ॥१॥

ब्रह्म । ह । देवेभ्यः । विजिग्ये । तस्य । ह । ब्रह्मणः । विजये ।
देवाः । अमहीयन्त ॥१॥

*brahma ha devebhyo vijigye tasya ha brahmaṇo vijaye devā
amahīyanta (1).*

ब्रह्म	<i>brahma; brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); $\sqrt{brh}$ sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vrddhau</i> (Dp 15/2)]
ह	<i>ha</i> waarlijk, in feite; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (1286/1)
देवेभ्यः	<i>devebhyah</i> voor de goden; <i>deva</i> godheid, god (492/2); $\sqrt{div}$ spelen, schijnen, werpen (478/2) [<i>krīdā-vijigīṣā-avyavahāra-dyuti-stuti-moda-mada-svapna-kānti-gatiṣu</i> (Dp 28/1)]
विजिग्ये	<i>vijigye</i> hij heeft de overwinning behaald; <i>vi-√ji</i> overwinnen (960/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); $\sqrt{ji}$ winnen, verkrijgen (420/2) [<i>jaye</i> (Dp 12/1) en <i>abhibhave</i> (Dp 20/2)]
तस्य	<i>tasya</i> van dat; van <i>tad</i> (434/1)
ह	<i>ha</i> waarlijk, in feite; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (1286/1)
ब्रह्मणः	<i>brahmaṇah</i> van Brahman; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); $\sqrt{brh}$ sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vrddhau</i> (Dp 15/2)]
विजये	<i>vijaye</i> in de overwinning; <i>vijaya</i> overwinning (960/1); <i>vi-√ji</i> overwinnen (960/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); $\sqrt{ji}$ winnen, verkrijgen (420/2) [<i>jaye</i> (Dp 12/1) en <i>abhibhave</i> (Dp 20/2)]
देवाः	<i>devāḥ</i> de goden; <i>deva</i> godheid, god (492/2); $\sqrt{div}$ spelen, schijnen, werpen (478/2) [<i>krīdā-vijigīṣā-avyavahāra-dyuti-stuti-moda-mada-svapna-kānti-gatiṣu</i> (Dp 28

/1)]
 अमहीयन्त *amahīyanta* zij werden opgetogen; *mahīya* opgetogen
 worden (803/3); $\sqrt{mah}$ opgetogen zijn, opwinden (794
 /1) [*vrddhau* (Dp 13/2)]

Eens behaalde Brahman de overwinning voor de goden.
 De goden waren opgetogen over de overwinning, die van
 Brahman was.

III.1. Brahman heeft voor de goden de overwinning be-
 haald. De goden waren trots op 'hun' overwinning, die in
 feite van Brahman was.

Wanneer een onnadenkend mens de tekst uit Ke. II.3 be-
 schouwt ('onbekend aan degenen die weten en bekend aan wie niet
 weet'), zou hij tot de veronderstelling kunnen komen 'dat alles wat be-
 staat, gekend kan worden door middel van de juiste waarnemingspro-
 cessen, terwijl wat niet bestaat onbekend blijft, zoals ook een haas met
 hoorns absoluut niet bestaat. Brahman die niet gekend kan worden be-
 staat dus absoluut niet.' De bedoeling van dit deel van de tekst is te
 voorkomen dat deze misvatting post zou vatten. De volgende passages
 draaien uit op de conclusie: "Als Brahman geheel en al de baas is en
 zelfs over de goden heerst, de opperste Heer over alle heerscharen,
 ondoorgrondelijk, de oorzaak van de overwinning van de goden en
 van het verlies van de demonen, hoe kan Brahman dan niet bestaan?"
 Of het is zo dat dit deel van de Upaniṣad dient om de kennis van
 Brahman te prijzen. Hoe? Heel eenvoudig door te zeggen dat Vuur en
 andere goden de heerschappij over de goden kregen dankzij de kennis
 van Brahman en dat Indra onder hen de eerste plaats kreeg. Nog weer
 een andere verklaring geeft aan dat Brahman ondoorgrondelijk is,
 omdat zelfs Vuur en andere goden, hoe machtig zij ook zijn, slechts
 met de allergrootste moeite tot de kennis van Brahman kwamen.
 Hetzelfde geldt voor Indra, ook al is hij de leider van de goden. Weer
 een andere uitleg van deze passage dient om een instructie te geven
 over de geheime leerstellingen die gaan volgen²⁵ (Ke. IV.4-7). Ook

²⁵ "Over de realisatie van het Zelf als Brahman, wat bedoeld is voor de meest gevorder-
 den en wat niet een object van kennis is, is eerder gesproken. Later zal worden
 gesproken over de meditatie op de Brahman met eigenschappen, wat voor de minder
 gevorderde mensen is. De volgende passages geven die meditatie, want het gebod
 daartoe wordt duidelijk gezien (in IV. 6-7). Dus de werkelijke betekenis ligt hierin. Wat

kan de passage zo worden opgevat dat alle andere vormen van kennis - behalve de kennis van Brahman - bijvoorbeeld de gedachte dat men iets kan doen, zoals bijvoorbeeld door de goden de overwinning werd opgeëist enzovoorts, onjuist zijn.

ब्रह्मन् *Brahman*, de opperste Brahman waarover reeds gesproken is; ह *ha*, waarlijk; देवेभ्यः *devebhyah*, terwille van de goden; विजिग्य *vijigye*, behaalde de overwinning. In de strijd tussen goden en demonen gaf Brahman na de nederlaag van de demonen, die de vijanden van de wereld zijn en die de goddelijke wetten en regels overtreden, de overwinning en de gevolgen ervan aan de goden, waardoor de stabiliteit van de schepping veilig gesteld werd. तस्य ह ब्रह्मणः विजये *Tasya ha brahmaṇaḥ vijaye*, door de overwinning die in feite van Brahman was, werden; देवाः *devāḥ*, de goden, Vuur enzovoorts; अमहीयन्त *amahīyanta*, overmoedig.

betreft voor de andere interpretaties (geopperd door Śaṅkara), zij zijn slechts om mogelijkheden te tonen" (A.G.).

त ऐक्षन्तास्माकमेवायं विजयोऽस्माकमेवायं महिमेति ।
तद्वैषां विजजौ तेभ्यो ह प्रादुर्बभूव तन्न व्यजानत
किमिदं यद्वामिति ॥१॥

ते । ऐक्षन्त । अस्माकम् । एव । अयम् । विजयः ।
अस्माकम् । एव । अयम् । महिमा । इति ।
तद् । ह । एषाम् । विजजौ । तेभ्यः । ह । प्रादुर्बभूव । तद् ।
न । व्यजानत । किम् । इदम् । यद्वम् । इति ॥१॥

*ta aikṣantāsmākamevāyaṃ vijayo 'smākamevāyaṃ mahimeti;
taddhaiṣāṃ vijajñau tebhyo ha prādurbabhūva tanna vyajānata
kimidaṃ yakṣamiti (2).*

ते	<i>te</i> zij; van <i>tad</i> (434/1)
ऐक्षन्त	<i>aikṣanta</i> zij dachten; √ <i>kṣ</i> zien, denken (170/1); [<i>darśa- ne</i> (Dp 13/1)]
अस्माकम्	<i>asmākam</i> van ons; van <i>asmad</i> (123/2)
एव	<i>eva</i> waarlijk, werkelijk; geeft nadruk aan het vooraf- gaande woord (232/2)
अयम्	<i>ayam</i> deze; van <i>idam</i> (165/2)
विजयः	<i>vijayaḥ</i> ; <i>vijaya</i> overwinning (960/1); <i>vi-√ji</i> overwinnen (960/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); √ <i>ji</i> winnen, verkrijgen (420/2) [<i>jaye</i> (Dp 12/1) en <i>abhibhave</i> (Dp 20/2)]
अस्माकम्	<i>asmākam</i> van ons; van <i>asmad</i> (123/2)
एव	<i>eva</i> waarlijk, werkelijk; geeft nadruk aan het vooraf- gaande woord (232/2)
अयम्	<i>ayam</i> deze; van <i>idam</i> (165/2)
महिमा	<i>mahimā</i> macht, glorie (803/1); √ <i>mah</i> verheugen, ver- heerlijken (794/1) [<i>pūjāyām</i> (Dp 15/1)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)
तद्	<i>tad</i> die, dat (434/1)
ह	<i>ha</i> geeft nadruk aan het voorafgaande woord (1286/1)
एषाम्	<i>eṣām</i> van deze; van <i>idam</i> (165/2)
विजजौ	<i>vijajñau</i> hij heeft geweten; hij wist; <i>vi-√jñā</i> onderschei- den, weten (961/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft

	uitbreiding aan (949/3); √jñā weten, begrijpen (425/2) [avabodhane (Dp 40/1)]
तेभ्यः	tebhyaḥ voor hen (de goden); van tad (434/1)
ह	ha geeft nadruk aan het voorafgaande woord (1286/1)
प्रादुर्बभूव	prādurbbhūva hij verscheen, hij werd zichtbaar/hoorbaar; prādur te voorschijn, in zicht (707/1); √bhū worden, zijn, bestaan (760/1) [sattāyām (Dp 1/1)]
तद्	tad die, dat (434/1)
न	na niet, noch, geen (523/1)
व्यजानत	vyajānata zij wisten, zij begrepen; vi-√jñā onderscheiden, weten (961/1); vi apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); √jñā weten, begrijpen (425/2) [avabodhane (Dp 40/1)]
किम्	kim wie, wat (282/3)
इदम्	idam dit, deze (165/2)
यक्षम्	yakṣam; yakṣa eerbiedwaardig Wezen (838/2); √yakṣ eren (838/2) [pūjāyām (Dp 44/2)]
इति	iti aldus, : "----" (165/1)

Zij dachten: "Dit is onze zege en onze roem." Brahman zag dat bij hen en verscheen aan hen. Zij konden niet begrijpen, wat dit voor een eerbiedwaardig Wezen was.

III.2. Zij dachten: "Omdat wij deze overwinning echt behaald hebben, komt de roem en de luister ons toe." Maar Brahman kende hun overwegingen. Hij verscheen voor de goden en de goden wisten niet wie of wat dat wonderbaarlijke Wezen was.²⁶

Omdat de goden niet wisten dat die overwinning en de roem toebehoorden aan God die in de harten verblijft als het inwonende Zelf - alwetend, alle resultaten van alle handelingen van alle schepselen uitdelend, almachtig, en vol verlangen om de stabiliteit van de wereld door Zijn alomvattendheid veilig te stellen - ते te, zij, deze goden; ऐक्षन्त aīkṣanta, dachten; "अयम् विजयः ayam vijayaḥ, deze overwinning (behaald door diegenen die zich identificeren met zulke beperkte machten als Vuur enzovoorts); is अस्माकम् एव

²⁶ Zij konden dit raadsel betreffende Brahman, die in de vorm van Yakṣa verscheen, niet oplossen.

asmākam eva, waarlijk van ons. अस्माकम् एव *Asmākam eva*, waarlijk van ons en niet van God, Die ons inwonend Zelf is; is अयम् महिमा *ayam mahi-mā*, deze roem zoals die zich toont door Vuur, Lucht, Indra enzovoorts, die staten zijn die wij ervaren als gevolg van onze overwinning. Die overwinning is niet behaald door God Die ons inwonende Zelf is." Brahman ह *ha*, inderdaad, zeker; विजज्ञौ *vijajñau*, wist; तत् *tat*, dat, die valse trots. Brahman is alwetend omdat Het de zintuigen van alle schepselen richting geeft. Omdat Hij die valse trots van de goden zag en wilde voorkomen dat de goden dezelfde weg als de demonen opgingen als gevolg van hun valse pretenties, besloot hij de goden een dienst te bewijzen en ze te helpen om hun valse trots weg te nemen. तेभ्यः *Tebhyah*, voor de goden, terwille van de goden; ह *ha*, inderdaad; door een nooit vertoonde bijzondere, verbazingwekkende vorm, die Hij uit Zijn eigen Māyā schiep²⁷; प्रादुर्बभूव *prādurbabhūva*, verscheen hij in waarneembare vorm aan de zintuigen van de goden. De goden न व्यजानत *na vyajānata*, begrepen niet; तत् *tat*, dat, de verschijningsvorm van Brahman; namelijk किम् इति *kim iti*, wat; इदम् यक्षम् *idam yakṣam*, dat eerbiedwaardige Wezen toch mocht zijn.

²⁷ "De Yoga, of de combinatie, van attributen - *Sattva*, *Rajas* en *Tamas* is Māyā, door middel van die kracht" (A.G.).

तेऽग्निमब्रुवञ्जातवेद एतद्विजानीहि किमिदं यक्षमिति तथेति
॥३॥

ते । अग्निम् । अब्रुवन् । जातवेदः । एतद् । विजानीहि । किम् ।
इदम् । यक्षम् । इति । तथेति ॥३॥

te 'gnimabruvañjātaveda etadvijānihi kimidaṃ yakṣamiti tatheti (3).

ते	<i>te</i> zij; van <i>tad</i> (434/1)
अग्निम्	<i>agnim</i> ; <i>agni</i> vuur, de god van het vuur (5/1); √ <i>ag</i> kronkelend bewegen (4/2) [<i>kuṭilāyāṃ gatau</i> (Dp 17/1)]
अब्रुवन्	<i>abruvan</i> zij spraken, zij zeiden; √ <i>brū</i> spreken, zeggen (742/1) [<i>vyaktāyāṃ vāci</i> (Dp 24/1)]
जातवेदः	<i>jātavedaḥ</i> O Jātavedas; <i>jātavedas</i> 1. alles-bezitter; 2. alles-kenner (417/3); <i>jāta</i> geborene, wezen (417/2); √ <i>jan</i> voortbrengen, geboren worden (410/1) [<i>janane</i> (Dp 27/2)]; 1. <i>vedas</i> bezit, rijkdom (1017/3); √ <i>vid</i> verkrijgen, bezitten [<i>lābhe</i> (Dp 36/2)]; 2. <i>vedas</i> kennis, wetenschap (1016/3); √ <i>vid</i> kennen, weten [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
विजानीहि	<i>vijānihi</i> onderzoek; <i>vi-</i> √ <i>jñā</i> onderscheiden, weten, onderzoeken (961/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); √ <i>jñā</i> weten, begrijpen (425/2) [<i>avabodhane</i> (Dp 40/1)]
किम्	<i>kim</i> wie, wat (282/3)
इदम्	<i>idam</i> dit, deze (165/2)
यक्षम्	<i>yakṣam</i> ; <i>yakṣa</i> eerbiedwaardig Wezen (838/2); √ <i>yakṣ</i> eren (838/2) [<i>pūjāyām</i> (Dp 44/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "----" (165/1)
तथेति	<i>tatheti</i> zo zij het, zeker (433/3); <i>tathā</i> op die manier, zo (433/3); <i>iti</i> aldus, : "----" (165/1)

Dus vroegen zij Agni (Vuur): "Alwetend Vuur, onderzoek wat dat voor een eerbiedwaardig Wezen is." En Vuur antwoordde: "Zeker."

III.3. Zij zeiden tegen het Vuur: "O Jātavedā, onderzoek toch wat dat wonderbaarlijke Wezen kan zijn." Waarop het Vuur antwoordde: "Laat het zo zijn."

ते *Te*, zij, de goden die er niet in slaagden Het te kennen en Het wilden leren kennen, maar angst in hun hart hadden. अग्निम् *Agnim*, tegen het Vuur (letterlijk: tegen datgene wat aan alles voorafgaat) en die जातवेदा *jātavedā*, bijna alwetend,²⁸ is; अब्रुवन् *abruvan*, zeiden ze: O Jātavedā, gij zijt zo almachtig; विजानीहि *vijānihi*, onderzoek toch helemaal; एतत् *etat*, dat eerbiedwaardige Wezen, die Yakṣa die binnen ons gezichtsveld is gekomen; किम् एतत् यक्षम् इति *kim etat yakṣam iti*, wat die Yakṣa toch te betekenen heeft.

²⁸ Agni gaat aan alle andere goden vooraf (*agre gacchati*) in het ontvangen van gaven bij offers; en Jātaveda is iemand die al wat geschapen is (*jāta*), kent (*veda*).

तदभ्यद्रवत्तमभ्यवदत्कोऽसीत्यग्निर्वा

अहमस्मीत्यब्रवीज्जातवेदा वा अहमस्मीति ॥४॥

तद् । अभ्यद्रवत् । तम् । अभ्यवदत् । कः । अस्मि । इति ।
अग्निः । वै । अहम् । अस्मि । इति । अब्रवीत् । जातवेदाः ।
वै । अहम् । अस्मि । इति ॥४॥

*tadabhyadravattamabhyavadatko 'sītyagnirvā
ahamasmītyabravījātavedā vā ahamasmīti (4).*

तद्	<i>tad</i> dat (434/1)
अभ्यद्रवत्	<i>abhyadravat</i> hij ging haastig naar, hij snelde; <i>abhi-√dru</i> haastig gaan naar, snellen (63/1); <i>abhi</i> naar (61/1); <i>√dru</i> haasten (502/1) [<i>gatau</i> (Dp 20/2)]
तम्	<i>tam</i> hem; van <i>tad</i> (434/1)
अभ्यवदत्	<i>abhyavadat</i> hij sprak; <i>abhi-√vad</i> met eerbied spreken; <i>abhi</i> naar (61/1); <i>√vad</i> spreken, zeggen (916/1); [<i>vy-aktāyām vāci</i> (Dp 22/2)]
कः	<i>kaḥ; ka</i> wie (240/2)
अस्मि	<i>asi</i> jij bent; <i>√as</i> zijn (117/1) [<i>bhuvi</i> (Dp 25/1)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)
अग्निः	<i>agniḥ; agni</i> vuur, de god van het vuur (5/1); <i>√ag</i> kronkelend bewegen (4/2) [<i>kuṭīlāyām gatau</i> (Dp 17/1)]
वै	<i>vai</i> waarlijk (1019/3)
अहम्	<i>aham</i> ik (124/2)
अस्मि	<i>asmi</i> ik ben; <i>√as</i> zijn (117/1) [<i>bhuvi</i> (Dp 25/1)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)
अब्रवीत्	<i>abravīt</i> hij sprak; <i>√brū</i> spreken, zeggen (742/1) [<i>vy-aktāyām vāci</i> (Dp 24/1)]
जातवेदाः	<i>jātavedāḥ</i> Jātavedas; <i>jātavedas</i> 1. alles-bezitter; 2. alles-kenner (417/3); <i>jāta</i> geborene, wezen (417/2); <i>√jan</i> voortbrengen, geboren worden (410/1) [<i>janane</i> (Dp 27/2)]; 1. <i>vedas</i> bezit, rijkdom (1017/3); <i>√vid</i> verkrijgen, bezitten [<i>lābhe</i> (Dp 36/2)]; 2. <i>vedas</i> kennis, wetenschap (1016/3); <i>√vid</i> kennen, weten [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
वै	<i>vai</i> waarlijk (1019/3)

अहम्	<i>aham</i> ik (124/2)
अस्मि	<i>asmi</i> ik ben; $\sqrt{\text{as}}$ zijn (117/1) [<i>bhuvi</i> (Dp 25/1)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)

Het Vuur snelde erheen en het Wezen vroeg wie hij was. Vuur antwoordde: "Ik ben het Vuur, Ik ben de Alweter."

III.4. Vuur ging erheen. Tot Vuur sprak dat Wezen: "Wie zijt ge?" Vuur antwoordde: "Ik sta bekend als Vuur, ofte wel Jātavedas."

Nadat Vuur "तथा zo zij het," इति aldus had gezegd, तत् *Tat*, naar dat (Wezen); अद्रवत् *adravat*, naderde (Vuur). तम् *Tam*, aan hem, aan Vuur - Vuur was dat Wezen immers genaderd om Het te vragen wie of wat Het was, maar Vuur viel stil door het verdwijnen van zijn eigen overmoed in de aanwezigheid van dat Wezen; अभ्यवदत् *abhyavadat*, vroeg (dat Wezen); "कः अस्मि इति *kaḥ asi iti*, wie zijt ge?" Op deze vraag van Brahman antwoordde Vuur; अग्निः वै *agniḥ vai*, ik word Vuur genoemd en sta ook bekend als Jātavedas. Zo toonde Vuur zijn eigendunk die bestond uit het bekend staan met twee namen.

तस्मिन्स्त्वयि किं वीर्यमित्यपीदं सर्वं दहेयं यदिदं
पृथिव्यामिति ॥५॥

तस्मिन् । त्वयि । किम् । वीर्यम् । इति । अपि । इदम् ।
सर्वम् । दहेयम् । यद् । इदम् । पृथिव्याम् । इति ॥५॥

*tasminstvayi kim vīryamityapīdaṃ sarvaṃ daheyam yadidaṃ
pṛthivyāmiti (5).*

तस्मिन्	<i>tasmin</i> in deze; van <i>tad</i> (434/1)
त्वयि	<i>tvayi</i> in U; van <i>tva</i> (463/2)
किम्	<i>kim</i> wie, wat, welke (282/3)
वीर्यम्	<i>vīryam</i> ; <i>vīrya</i> mannelijkheid, sterkte, kracht (1006/3); √ <i>vīr</i> krachtig zijn (1005/2) [<i>vīkrāntau</i> (Dp 48/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "----" (165/1)
अपि	<i>api</i> zelfs, ook, zonder uitzondering (55/1)
इदम्	<i>idam</i> dit, deze (165/2)
सर्वम्	<i>sarvam</i> ; <i>sarva</i> alles (1184/3)
दहेयम्	<i>daheyam</i> ik kan verbranden; √ <i>dah</i> branden, verbranden (473/2) [<i>bhasmīkaraṇe</i> (Dp 22/1)]
यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
इदम्	<i>idam</i> dit, deze (165/2)
पृथिव्याम्	<i>pṛthivyām</i> op de aarde; <i>pṛthivī</i> aarde (646/1); √ <i>pṛth</i> uitbreiden (645/3) [<i>prakṣepe</i> (Dp 41/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "----" (165/1)

"Welke kracht schuilt er in U zoals U bent?" "Ik kan echt alles wat er op deze aarde is, verbranden."

III.5. Het Wezen vroeg: "Welke macht bezit ge als ge Vuur zijt?" Vuur antwoordde: "Ik kan alles op aarde verbranden."

Brahman vroeg vervolgens aan degene die zo had gesproken
"तस्मिन् त्वयि *tasmin tvayi*, als ge zo iemand bent, die over zulke
roemruchte namen en eigenschappen beschikt, किम् वीर्यम् *kim vīr-*
yam, over welke macht, over welk vermogen beschikt ge dan?"

Daarop antwoordde Vuur: "दहेयम् *daheyam*, ik kan verbranden, tot as reduceren; इदम् सर्वम् *idam sarvam*, deze gehele schepping, bewegend en niet-bewegend; पृथिव्याम् *pr̥thivyām*, op deze aarde." Het woord पृथिव्याम् *pr̥thivyām* wordt hier symbolisch gebruikt om alles, ook boven en onder de aarde, aan te duiden, want dit alles wordt inderdaad verteerd door vuur.

तस्मै तृणं निदधावेतद्दहेति ।

तदुपप्रेयाय सर्वजवेन तन्न शशाक दग्धुं स तत एव
निववृते नैतदशकं विज्ञातुं यदेतद्व्यक्षमिति ॥६॥

तस्मै । तृणम् । निदधौ । एतद् । दह । इति ।

तद् । उपप्रेयाय । सर्वजवेन । तद् । न । शशाक । दग्धुम् ।

सः । ततः । एव । निववृते । न । एतद् । अशकम् ।

विज्ञातुम् । यद् । एतद् । व्यक्षम् । इति ॥६॥

tasmai tṛṇaṃ nidadhāvetaddaheti;

*tadupapreyāya sarvajavena tanna śaśāka dagdhum sa tata eva
nivavṛte naitadaśakaṃ vijñātum yadetadyakṣamiti (6).*

तस्मै *tasmai* voor hem; van *tad* (434/1)

तृणम् *tṛṇaṃ*; *tṛṇa* gras, kruid, strootje (453/1); √*tṛṇ* eten (453/1) [*adane* (Dp 38/1)]

निदधौ *nidadhau* hij plaatste; *ni-√dhā* neerleggen, plaatsen (548/2); *ni* neer, in, binnen (538/3); √*dhā* zetten, plaatsen (513/2) [*dhāraṇa-poṣaṇayoḥ* (Dp 26/2)]

एतद् *etad* dit, deze (231/2)

दह *daha* verbrand; √*dah* branden, verbranden (473/2) [*bhasmīkaraṇe* (Dp 22/1)]

इति *iti* aldus, : "---" (165/1)

तद् *tad* dat (434/1)

उपप्रेयाय *upapreyāya* hij ging naar; *upa-pra-√i* gaan naar (202/3); *upa* naar, bij (194/3); *pra* voor, voort--- (652/2); √*i* gaan, lopen (163/3) [*gatau* (Dp 24/2)]

सर्वजवेन *sarvajavena* met alle snelheid; *sarva* alle (1184/3); *java* snelheid (416/2); √*jū/ju* haasten, snel zijn (424/2) [*gatau* (Dp 21/1)]

तद् *tad* dat (434/1)

न *na* niet, noch, geen (523/1)

शशाक *śaśāka* hij kon, hij was in staat; √*śak* kunnen, in staat zijn (1044/1) [*śaktau* (Dp 32/1)]

दग्धुम् *dagdhum* te verbranden; √*dah* branden, verbranden

	(473/2) [<i>bhasmīkarāṇe</i> (Dp 22/1)]
सः	<i>sah</i> hij; van <i>tad</i> (434/1)
ततः	<i>tataḥ</i> ; <i>tatas</i> vandaar, van die plaats (432/2)
एव	<i>eva</i> waarlijk, werkelijk; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (232/2)
निववृते	<i>nivavṛte</i> hij keerde terug; <i>ni-√vṛt</i> terugkeren (560/1); <i>ni</i> neer, in, binnen (538/3); <i>√vṛt</i> keren, draaien (1009/1) [<i>varttane</i> (Dp 16/1)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
अशकम्	<i>aśakam</i> ik kon, ik was in staat; <i>√śak</i> kunnen, in staat zijn (1044/1) [<i>śaktau</i> (Dp 32/1)]
विज्ञातुम्	<i>vijñātum</i> vast te stellen; <i>vi-√jñā</i> vaststellen, onderscheiden, weten (961/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); <i>√jñā</i> weten, begrijpen (425/2) [<i>avabodhane</i> (Dp 40/1)]
यद्	<i>yad</i> hij die (844/2)
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
यक्षम्	<i>yakṣam</i> ; <i>yakṣa</i> eerbiedwaardig Wezen (838/2); <i>√yakṣ</i> eren (838/2) [<i>pūjāyām</i> (Dp 44/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "----" (165/1)

Hij legde een strootje voor hem: "Verbrand dit!" Het Vuur wierp zich zo snel het kon op het strootje doch kon het niet verbranden. Toen keerde Vuur terug naar de goden en bekende dat hij niet kon uitvinden wat dat voor een eerbiedwaardig Wezen was.

III.6. Het Wezen plaatste een strootje voor Vuur en vroeg: "Verbrand dit dan." Vuur wierp zich erop, maar kon het niet verbranden. Daarop trok Vuur zich terug en ging naar de goden om te erkennen dat hij er niet achter kon komen wie of wat dat Wezen was.

तस्मै *Tasmai*, voor Vuur in al zijn overmoed; Brahman तृणम् *trṇam* *nidadhau*, plaatste een strootje voor de neus van het Vuur; एतद् दह *etad daha*, Brahman gaf de opdracht aan Vuur: "Verbrand dit dan. Als ge dat niet kunt, beweer dan niet dat ge alles kunt verbranden." तत् उपप्रेयाय *Tat upapreyāya*, Vuur benaderde het

strootje; सर्वजवेन *sarvajavena*, met de snelheid voortkomend uit volledig enthousiasme. तत् न शशाक दग्धम् *Tat na śaśāka dagdhum*, maar kon het niet verbranden. Het Vuur was niet in staat het strootje te verbranden; hij begon zich te schamen en zag zijn verwachting niet uitkomen; hij निववृते *nivavṛte*, trok zich terug ततः एव *tataḥ eva*, weg van dat Wezen; en keerde terug naar de goden, en erkende; न अशकम् *na aśakam*, ik ben er niet in geslaagd; विज्ञातुम् *vijñātum*, om er geheel en al achter te komen; wat एतत् *etat*, dit Wezen, deze यक्ष *Yakṣa*; यत् एतत् यज्ञम् *yat etat yakṣam*, wat dat Wezen precies is.

अथ वायुमब्रुवन्वायवेतद्विजानीहि किमेतदयक्षमिति तथेति ॥७॥

अथ । वायुम् । अब्रुवन् । वायो । एतद् । विजानीहि । किम् ।
एतद् । यक्षम् । इति । तथेति ॥७॥

atha vāyumbruvanvāyavetadvijānīhi kimetadyakṣamiti tatheti (7).

अथ	<i>atha</i> nu, toen (17/3)
वायुम्	<i>vāyum</i> ; <i>vāyu</i> wind, lucht (942/2); √ <i>vā</i> blazen (934/2) [<i>gati-gandhanayoḥ</i> (Dp 24/2)]
अब्रुवन्	<i>abruvan</i> zij spraken, zij zeiden; √ <i>brū</i> spreken, zeggen (742/1) [<i>vyaktāyām vāci</i> (Dp 24/1)]
वायो	<i>vāyo</i> O Lucht; <i>vāyu</i> wind, lucht (942/2); √ <i>vā</i> blazen (934/2) [<i>gati-gandhanayoḥ</i> (Dp 24/2)]
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
विजानीहि	<i>vijānīhi</i> onderzoek; <i>vi-√jñā</i> onderscheiden, weten, onderzoeken (961/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); √ <i>jñā</i> weten, begrijpen (425/2) [<i>avabodhane</i> (Dp 40/1)]
किम्	<i>kim</i> wie, wat (282/3)
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
यक्षम्	<i>yakṣam</i> ; <i>yakṣa</i> eerbiedwaardig Wezen (838/2); √ <i>yakṣ</i> eren (838/2) [<i>pūjāyām</i> (Dp 44/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "----" (165/1)
तथेति	<i>tatheti</i> zo zij het, zeker (433/3); <i>tathā</i> op die manier, zo (433/3); <i>iti</i> aldus, : "----" (165/1)

Toen vroegen de goden aan Lucht: "O Vāyu, onderzoek wat dat voor een eerbiedwaardig Wezen is." "Zeker."

III.7. Toen vroegen de goden Lucht: "O Lucht, onderzoek dat Wezen, wat is Het?" Lucht antwoordde: "Het zij zo."

तदभ्यद्रवत्तमभ्यवदत्कोऽसीति वायुर्वा
 अहमस्मीत्यब्रवीन्मातरिश्वा वा अहमस्मीति ॥८॥

तद् । अभ्यद्रवत् । तम् । अभ्यवदत् । कः । अस्मि । इति ।
 वायुः । वै । अहम् । अस्मि । इति । अब्रवीत् । मातरिश्वा ।
 वै । अहम् । अस्मि । इति ॥८॥

*tadabhyadravattamabhyavadatko 'sīti vāyurvā
 ahamasmītyabravīnmātariśvā vā ahamasmīti (8).*

तद्	<i>tad</i> dat (434/1)
अभ्यद्रवत्	<i>abhyadravat</i> hij ging haastig naar, hij snelde; <i>abhi-</i> <i>√dru</i> haastig gaan naar, snellen (63/1); <i>abhi</i> naar (61/1); <i>√dru</i> haasten (502/1) [<i>gatau</i> (Dp 20/2)]
तम्	<i>tam</i> hem; van <i>tad</i> (434/1)
अभ्यवदत्	<i>abhyavadat</i> hij sprak; <i>abhi-√vad</i> met eerbied spreken; <i>abhi</i> naar (61/1); <i>√vad</i> spreken, zeggen (916/1); [<i>vy-</i> <i>aktāyāṃ vāci</i> (Dp 22/2)]
कः	<i>kaḥ; ka</i> wie (240/2)
अस्मि	<i>asi</i> jij bent; <i>√as</i> zijn (117/1) [<i>bhuvi</i> (Dp 25/1)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)
वायुः	<i>vāyuh;</i> <i>vāyu</i> wind, lucht (942/2); <i>√vā</i> blazen (934/2) [<i>gati-gandhanayoh</i> (Dp 24/2)]
वै	<i>vai</i> waarlijk (1019/3)
अहम्	<i>aham</i> ik (124/2)
अस्मि	<i>asmi</i> ik ben; <i>√as</i> zijn (117/1) [<i>bhuvi</i> (Dp 25/1)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)
अब्रवीत्	<i>abravīt</i> hij sprak; <i>√brū</i> spreken, zeggen (742/1) [<i>vy-</i> <i>aktāyāṃ vāci</i> (Dp 24/1)]
मातरिश्वा	<i>mātariśvā; mātariśvan</i> hij die zich in de ruimte (मातरि <i>mātari</i>) voortbeweegt (श्चयति <i>śvayati</i>), lucht, wind (807/2); <i>√svi</i> aanzwellen, toenemen (1106/2) [<i>śvaitye</i> (Dp 1/1)]
वै	<i>vai</i> waarlijk (1019/3)
अहम्	<i>aham</i> ik (124/2)
अस्मि	<i>asmi</i> ik ben; <i>√as</i> zijn (117/1) [<i>bhuvi</i> (Dp 25/1)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)

Lucht snelde erheen en het Wezen vroeg wie hij was. Lucht antwoordde: "Ik ben Lucht, ik ben hij die in de ruimte voortbeweegt."

III.8. Lucht ging erheen en het Wezen vroeg: "Wie zijt ge?" Lucht antwoordde: "Ik sta bekend als Lucht, ik ben Mātariśvā."

तस्मिँस्त्वयि किं वीर्यमित्यपीदं सर्वमाददीय यदिदं
पृथिव्यामिति ॥९॥

तस्मिन् । त्वयि । किम् । वीर्यम् । इति । अपि । इदम् ।
सर्वम् । आददीय । यद् । इदम् । पृथिव्याम् । इति ॥९॥

*tasmiṁstvayi kiṁ vīryamityapīdaṁ sarvamādādīya yadidaṁ
prthivyāmiti (9).*

तस्मिन्	<i>tasmin</i> in deze; van <i>tad</i> (434/1)
त्वयि	<i>tvayi</i> in U; van <i>tva</i> (463/2)
किम्	<i>kim</i> wie, wat, welke (282/3)
वीर्यम्	<i>vīryam</i> ; <i>vīrya</i> mannelijkheid, sterkte, kracht (1006/3); √ <i>vīr</i> krachtig zijn (1005/2) [<i>vikrāntau</i> (Dp 48/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)
अपि	<i>api</i> zelfs, ook, zonder uitzondering (55/1)
इदम्	<i>idam</i> dit, deze (165/2)
सर्वम्	<i>sarvam</i> ; <i>sarva</i> alles (1184/3)
आददीय	<i>ādādīya</i> ik kan wegnemen; ik kan wegdragen; <i>ā-√dā</i> wegnemen, wegdragen (136/2); <i>ā</i> dichtbij, naar; maakt de handeling volledig, keert de richting om (126/1); √ <i>dā</i> geven (473/2) [<i>dāne</i> (Dp 26/2)]
यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
इदम्	<i>idam</i> dit, deze (165/2)
पृथिव्याम्	<i>prthivyām</i> op de aarde; <i>prthivī</i> aarde (646/1); √ <i>prth</i> uitbreiden (645/3) [<i>prakṣepe</i> (Dp 41/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)

"Welke kracht schuilt er in U zoals ge bent?" "Ik kan echt alles wegblazen wat er op aarde is."

III.9. Het Wezen vroeg: "Welke macht bezit ge als ge dat bent?" Lucht antwoordde: "Ik kan alles op aarde wegblazen."

तस्मै तृणं निदधावेतदादत्स्वेति तदुपप्रेयाय सर्वजवेन
तन्न शशाकादातुं स तत एव निववृते नैतदशकं विज्ञातुं
यदेतद्व्यक्षमिति ॥१०॥

तस्मै । तृणम् । निदधौ । एतद् । आदत्स्व । इति । तद् ।
उपप्रेयाय । सर्वजवेन । तद् । न । शशाक । आदातुम् ।
सः । ततः । एव । निववृते । न । एतद् । अशकम् ।
विज्ञातुम् । यद् । एतद् । व्यक्षम् । इति ॥१०॥

*tasmai tṛṇam nidadhāvetadādatsveti tadupapreyāya sarvajavena
tanna śaśākādātum sa tata eva nivavṛte naitadaśakaṃ vijñātum
yadetadyakṣamiti (10).*

तस्मै	<i>tasmai</i> voor hem; van <i>tad</i> (434/1)
तृणम्	<i>tṛṇam</i> ; <i>tṛṇa</i> gras, kruid, strootje (453/1); √ <i>tṛṇ</i> eten (453/1) [<i>adane</i> (Dp 38/1)]
निदधौ	<i>nidadhau</i> hij plaatste; <i>ni-√dhā</i> neerleggen, plaatsen (548/2); <i>ni</i> neer, in, binnen (538/3); √ <i>dhā</i> zetten, plaatsen (513/2) [<i>dhāraṇa-poṣaṇayoḥ</i> (Dp 26/2)]
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
आदत्स्व	<i>ādatsva</i> neem weg; <i>ā-√dā</i> wegnemen, wegdragen (136/2); <i>ā</i> dichtbij, naar; maakt de handeling volledig, keert de richting om (126/1); √ <i>dā</i> geven (473/2) [<i>dāne</i> (Dp 26/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "----" (165/1)
तद्	<i>tad</i> dat (434/1)
उपप्रेयाय	<i>upapreyāya</i> hij ging naar; <i>upa-pra-√i</i> gaan naar (202/3); <i>upa</i> naar, bij (194/3); <i>pra</i> voor, voort--- (652/2); √ <i>i</i> gaan, lopen (163/3) [<i>gatau</i> (Dp 24/2)]
सर्वजवेन	<i>sarvajavena</i> met alle snelheid; <i>sarva</i> alle (1184/3); <i>java</i> snelheid (416/2); √ <i>jū/ju</i> haasten, snel zijn (424/2) [<i>gatau</i> (Dp 21/1)]
तद्	<i>tad</i> dat (434/1)
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
शशाक	<i>śaśāka</i> hij kon, hij was in staat; √ <i>śak</i> kunnen, in staat zijn (1044/1) [<i>śaktau</i> (Dp 32/1)]

आदातुम्	<i>ādātum</i> weg te nemen; <i>ā-√dā</i> wegnemen, wegdragen (136/2); <i>ā</i> dichtbij, naar; maakt de handeling volledig, keert de richting om (126/1); <i>√dā</i> geven (473/2) [<i>dāne</i> (Dp 26/2)]
मः	<i>sah</i> hij; van <i>tad</i> (434/1)
ततः	<i>tataḥ; tatas</i> vandaar, van die plaats (432/2)
एव	<i>eva</i> waarlijk, werkelijk; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (232/2)
निववृते	<i>nivavṛte</i> hij keerde terug; <i>ni-√vṛt</i> terugkeren (560/1); <i>ni</i> neer, in, binnen (538/3); <i>√vṛt</i> keren, draaien (1009/1) [<i>varttane</i> (Dp 16/1)]
न	<i>na</i> niet, noch, geen (523/1)
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
अशकम्	<i>aśakam</i> ik kon, ik was in staat; <i>√śak</i> kunnen, in staat zijn (1044/1) [<i>śaktau</i> (Dp 32/1)]
विज्ञातुम्	<i>vijñātum</i> vast te stellen; <i>vi-√jñā</i> vaststellen, onderscheiden, weten (961/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); <i>√jñā</i> weten, begrijpen (425/2) [<i>avabodhane</i> (Dp 40/1)]
यद्	<i>yad</i> hij die (844/2)
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
यक्षम्	<i>yakṣam; yakṣa</i> eerbiedwaardig Wezen (838/2); <i>√yakṣ</i> eren (838/2) [<i>pūjāyām</i> (Dp 44/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)

Hij legde een strootje voor hem: "Blaas dit dan weg." Lucht wierp zich zo snel hij kon op het strootje, doch kon het niet wegblazen. Daarop keerde Lucht terug naar de goden en bekende dat hij niet kon uitvinden wat dat voor een eerbiedwaardig Wezen was.

III.10. Het Wezen plaatste een strootje voor Lucht en zei: "Blaas het weg." Lucht ging er met alle kracht op af, maar kon het niet wegblazen. Zo keerde Lucht terug naar de goden en erkende: "Ik heb niet kunnen vaststellen wat dat Wezen is."

अथ *Atha*, daarna zeiden de goden tot Lucht: "Lucht, onderzoek het" enzovoorts, en dit heeft dezelfde betekenis als hierboven;

वायु *vāyu*, lucht, wordt zo genoemd, omdat lucht blaast, beweegt en drager is van geur; मातस्त्वि *mātariśvā*, Mātariśvā, datgene wat zich in मातस्त्वि *mātari*, ruimte; श्वयति *śvayati*, voortbeweegt; इदम् सर्वम् अपि *idam sarvam api*, dit alles; आददीय *ādādīya*, kan ik opnemen, wegblazen; यद् इदम् पृथिव्याम् *yad idam prthivyām* enzovoorts, zie boven.

अथेन्द्रमब्रुवन्मयवन्नेतद्विजानीहि किमेतद्यक्षमिति तथेति
तदभ्यद्रवत्तस्मात्तिरोदधे ॥११॥

अथ । इन्द्रम् । अब्रुवन् । मयवन् । एतद् । विजानीहि । किम् ।
एतद् । यक्षम् । इति । तथेति । तद् । अभ्यद्रवत् । तस्मात् ।
तिरोदधे ॥११॥

*athendramabruvanmaghavannetadvijānihi kimetadyakṣamiti tatheti
tadabhyadravattasmāttiroadadhe (11).*

अथ	<i>atha</i> nu, toen (17/3)
इन्द्रम्	<i>indram</i> ; <i>indra</i> Indra, eerste van de goden (166/1) [-]
अब्रुवन्	<i>abruvan</i> zij spraken, zij zeiden; √ <i>brū</i> spreken, zeggen (742/1) [<i>vyaktāyāṃ vāci</i> (Dp 24/1)]
मयवन्	<i>maghavan</i> O Maghavan; <i>maghavan</i> bezitter van veel rijkdom (772/2); √ <i>mañh</i> geven, vermeerderen (771/2) [= √ <i>mah</i> (794/1) <i>vṛddhau</i> (Dp 13/2)]
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
विजानीहि	<i>vijānihi</i> onderzoek; <i>vi-√jñā</i> onderscheiden, weten, onderzoeken (961/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); √ <i>jñā</i> weten, begrijpen (425/2) [<i>avabodhane</i> (Dp 40/1)]
किम्	<i>kim</i> wie, wat (282/3)
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
यक्षम्	<i>yakṣam</i> ; <i>yakṣa</i> eerbiedwaardig Wezen (838/2); √ <i>yakṣ</i> eren (838/2) [<i>pūjāyāṃ</i> (Dp 44/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)
तथेति	<i>tatheti</i> zo zij het, zeker (433/3); <i>tathā</i> op die manier, zo, zeker (433/3); <i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)
तद्	<i>tad</i> dat (434/1)
अभ्यद्रवत्	<i>abhyadravat</i> hij ging haastig naar, hij snelde; <i>abhi-√dru</i> haastig gaan naar, snellen (63/1); <i>abhi</i> naar (61/1); √ <i>dru</i> haasten (502/1) [<i>gatau</i> Dp 20/2)]
तस्मात्	<i>tasmāt</i> van hem (weg); van <i>tad</i> (434/1)

तिरोदधे

tirodadhe hij verborg zich voor; *tiro-√dhā* zich verbergen voor, verdwijnen (447/2); *tiras* weg van (447/2); *√dhā* zetten, plaatsen (513/2) [*dhāraṇa-poṣaṇayoḥ* (Dp 26/2)]

Toen vroegen de goden aan Indra: "O Bezitter van veel rijkdom, onderzoek wat dat voor een eerbiedwaardig Wezen is." "Zeker." Indra snelde erheen maar het Wezen verdween.

III.11. Toen vroegen de goden aan Indra: "O Maghavā, onderzoek dat wonderbaarlijke Wezen, wat is die Yakṣa?" Indra antwoordde: "Het zij zo." Indra ging erheen, maar het Wezen verdween.

अथ इन्द्रम् अब्रुवन् मघवन् एतत् विजानीहि *Atha indram abruvan maghavan etat vijānihi* enzovoorts, voor uitleg zie boven. Indra is een grote Godheid en wordt मघवा *maghavā*, Maghavā genoemd vanwege zijn kracht. तत् अभ्यद्रवत् *Tat abhyadravat*, Indra benaderde dat Wezen. तस्मात् *Tasmāt*, maar Brahman (dat Wezen) ging van hem weg (van Indra die Hem naderde); तिरोदधे *tirodadhe*, hij verdween uit het gezicht. Brahman gunde Indra zelfs geen gesprek opdat Indra's trots over het feit dat hij Indra was, kon worden vernietigd.

स तस्मिन्नेवाकाशे स्त्रियमाजगाम बहुशोभमानामुमां
हैमवतीं तां होवाच किमेतद्व्यक्षमिति ॥१२॥

सः । तस्मिन् । एव । आकाशे । स्त्रियम् । आजगाम ।
बहुशोभमानाम् । उमाम् । हैमवतीम् । ताम् । ह । उवाच ।
किम् । एतद् । यद्वम् । इति ॥१२॥

*sa tasminnevākāśe striyamājagāma bahuśobhamānāmumām
haimavatīm tāṃhovāca kimetadyakṣamiti (12).*

सः	<i>saḥ</i> hij; van <i>tad</i> (434/1)
तस्मिन्	<i>tasmin</i> in die, van <i>tad</i> (434/1)
एव	<i>eva</i> zo, waarlijk, werkelijk, alleen, slechts; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (232/2)
आकाशे	<i>ākāśe</i> in de ruimte; <i>ākāśa</i> ruimte (126/3); <i>ā-√kāś</i> beschouwen, herkennen (126/3); <i>ā</i> dichtbij, naar; maakt de handeling volledig (126/1); <i>√kāś</i> zichtbaar zijn, schijnen (280/2) [<i>dīptau</i> (Dp 14/1)]
स्त्रियम्	<i>striyam</i> ; <i>strī</i> vrouw (1260/3); <i>√sū</i> voortbrengen (1239/3) [<i>prāṇi-garbha-vimocane</i> (Dp 23/2)]
आजगाम	<i>ājagāma</i> hij naderde, hij kwam dichterbij; <i>ā-√gam</i> komen, bereiken (129/2); <i>ā</i> dichtbij, naar; maakt de handeling volledig, keert de richting om (126/1); <i>√gam</i> gaan, bewegen (346/3) [<i>gatau</i> (Dp 21/2)]
बहुशोभमानाम्	<i>bahuśobhamānām</i> ; <i>bahuśobhamāna</i> wonderschoon; <i>bahu</i> veel, overvloedig (724/2); <i>śobhamāna</i> prachtig uitzien; <i>√śubh</i> mooi uitzien, prachtig uitzien (1083/1) [<i>dīptau</i> (Dp 14/1)]
उमाम्	<i>umām</i> ; <i>umā</i> Umā; Kennis van Brahman (217/1)
हैमवतीम्	<i>haimavatīm</i> ; <i>haimavatī</i> dochter van Himavat; <i>Umā</i> (1304/2); <i>himavat</i> ijs of sneeuw hebbend, Himālaya (1299/1) [-]
ताम्	<i>tām</i> tegen haar; van <i>tad</i> (434/1)

ह	<i>ha</i> benadrukt het voorafgaande woord (1286/1)
उवाच	<i>uvāca</i> hij heeft gezegd, hij zei; √ <i>vac</i> spreken, zeggen, vertellen (912/1) [<i>paribhāṣaṇe</i> (Dp 24/2)]
किम्	<i>kim</i> wie, wat (282/3)
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
यक्षम्	<i>yakṣam</i> ; <i>yakṣa</i> eerbiedwaardig Wezen (838/2); √ <i>yakṣ</i> eren (838/2) [<i>pūjāyām</i> (Dp 44/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)

In die ruimte naderde hij toen die wonderschone vrouw, Umā genaamd, de godin van de wijsheid, de dochter van de Himālaya. Aan haar vroeg Indra: "Wat was dat voor een eerbiedwaardig Wezen?"

III.12. In die ruimte trof Indra een wonderschone vrouw, namelijk Umā Haimavati.²⁹ Aan haar vroeg Indra: "Wie is deze Yakṣa, dit wonderlijke Wezen?"

De ruimte of het deel van de ruimte waarin die Yakṣa verdween na zich te hebben gemanifesteerd, en waar Indra zich ook bevond op het moment dat Brahman verdween; तस्मिन् एव आकाशे *tasmin eva ākāśe*, juist in die ruimte; सः *saḥ*, hij, Indra, bleef achter met de vraag "Wat is die Yakṣa?" Hij keerde dus niet terug zoals Vuur en Lucht vóór hem hadden gedaan. Vol begrip voor zijn eerbied voor dat Wezen verscheen de Kennis van Brahman (Zelfkennis) in de gedaante van een vrouw, als Umā. सः *Saḥ*, hij, Indra; आजगाम *ājagāma*, benaderde; ताम् बहुशोभमानाम् *tām bahuśobhamānām*, deze wonderschone gedaante (Umā). Omdat kennis het meest fascinerende van alles is, is de omschrijving 'wonderschoon' op haar plaats. Indra benaderde dus हैमवतीम् *haimavatīm*, degene die als het ware een gouden gewaad droeg, dus wonderschoon was. Ofwel Umā zelf is Haimavati, de dochter van Himavat (de Himālaya). Omdat Indra wist dat zij altijd verbonden is met de alwetende Godheid, begreep hij, dat zij hem antwoord moest kunnen geven. Daarom benaderde hij haar en ताम् *tām*, tot haar, उवाच *uvāca*, sprak hij (vroeg aan haar):

²⁹ De buitengewoon fascinerende (*haimavatī*) kennis van Brahman (*umā*), of de dochter van de Himalayas, wier naam Umā was.

"Vertel me; किम् एतत् यक्षम् इति *kim etat yakṣam iti*, wat is die Yakṣa (dat Zichzelf vertoonde en vervolgens weer verdween)?"

इति केनोपनिषदि तृतीयः खण्डः ॥

iti kenopaniṣadi tṛtīyaḥ khaṇḍaḥ.

Hier eindigt het derde deel van de Kena Upaniṣad.

मा ब्रह्मेति होवाच ब्रह्मणो वा एतद्विजये महीयध्वमिति ततो
हैव विदाम्नकार ब्रह्मेति ॥१॥

मा । ब्रह्म । इति । ह । उवाच । ब्रह्मणः । वै । एतद् ।
विजये । महीयध्वम् । इति । ततः । ह । एव । विदाम्नकार ।
ब्रह्म । इति ॥१॥

*sā brahmeti hovāca brahmaṇo vā etadvijaye mahīyadhvamiti tato
haiva vidāñcakāra brahmeti (1).*

मा	<i>sā</i> zij; van <i>tad</i> (434/1)
ब्रह्म	<i>brahma</i> ; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); $\sqrt{brh}$ sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vrddhau</i> (Dp 15/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)
ह	<i>ha</i> geeft nadruk aan de voorafgaande uitspraak (1286/1)
उवाच	<i>uvāca</i> zij heeft gezegd, zij zei; $\sqrt{vac}$ spreken, zeggen, vertellen (912/1) [<i>paribhāṣaṇe</i> (Dp 24/2)]
ब्रह्मणः	<i>brahmaṇaḥ</i> van Brahman; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); $\sqrt{brh}$ sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vrddhau</i> (Dp 15/2)]
वै	<i>vai</i> waarlijk (1019/3)
एतद्	<i>etad</i> dit, deze; op deze manier (231/2)
विजये	<i>vijaye</i> in de overwinning; <i>vijaya</i> overwinning (960/1); <i>vi-</i> $\sqrt{ji}$ overwinnen (960/1); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); $\sqrt{ji}$ winnen, verkrijgen (420/2) [<i>jaye</i> (Dp 12/1) en <i>abhibhave</i> (Dp 20/2)]
महीयध्वम्	<i>mahīyadhvam</i> jullie werden opgetogen; <i>mahīya</i> opgetogen worden (803/3); $\sqrt{mah}$ opgetogen zijn, opwinden (794/1) [<i>vrddhau</i> (Dp 13/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)
ततः	<i>tataḥ</i> ; <i>tatas</i> daarvan (432/2)
ह	<i>ha</i> geeft nadruk aan de voorafgaande uitspraak (1286/1)

एव	<i>eva</i> waarlijk, werkelijk, slechts, alleen; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (232/2)
विद्वान्	<i>vidāṇcakāra</i> hij heeft geleerd, hij leerde; √ <i>vid</i> weten, begrijpen, leren (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
ब्रह्म	<i>brahma</i> ; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); √ <i>brh</i> sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vrddhau</i> (Dp 15/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)

Zij sprak: "Dat is Brahman. Gij beroemde U zo op de overwinning van Brahman." Toen wist Indra dat Het niemand anders dan Brahman was.

IV.1. "Het was Brahman", sprak Zij. "Voorwaar ge hebt U verheugd in een overwinning die in feite aan Brahman toebehoort." Door die uitspraak begreep Indra dat dat Wezen inderdaad Brahman was.

सा उवाच *Sā uvāca*, zij sprak; ब्रह्म इति *brahma iti*, in feite Brahman; ब्रह्मणः वै विजये *brahmaṇaḥ vai vijaye*, het is waarlijk de overwinning van Brahman. De demonen zijn door God overwonnen en jullie waren daarbij alleen maar behulpzaam (als instrumenten) geweest; महीयध्वम् *mahīyadhvam*, ge hebt U laten voorstaan op een overwinning, die in feite aan Brahman toebehoorde." Het woord एतत् *etat*, is bijwoordelijk gebruikt: zo, aldus. Aan jullie komt slechts de hoogmoed toe van: "अस्माकम् एव अयम् विजयः अस्माकम् एव अयम् महिमा *asmākam eva ayam vijayaḥ asmākam eva ayam mahimā*, deze overwinning is van ons en de roem behoort ons toe" (Ke. III.2). ततः ह एव *Tataḥ ha eva*, waarlijk uit die woorden (van Umā); विद्वान् *vidāṇcakāra* = *vidāṃcakāra*, begreep Indra; ब्रह्म इति *brahma iti*, dat het Brahman zelf was geweest. ततः ह एव *Tataḥ ha eva*, sluit al het andere nadrukkelijk uit: 'alleen daardoor' om aan te duiden dat Indra deze kennis niet zelfstandig had verkregen.

तस्माद्वा एते देवा अतितरामिवान्यान्देवान्यदग्निर्वायुरिन्द्रस्ते
ह्येनन्नेदिष्ठं पम्पशुस्ते ह्येनत्प्रथमो विदाञ्चकार ब्रह्मेति ॥१॥

तस्मात् । वै । एते । देवाः । अतितराम् । इव । अन्यान् ।
देवान् । यद् । अग्निः । वायुः । इन्द्रः । ते । हि । एनद् ।
नेदिष्ठम् । पम्पशुः । ते । हि । एनद् । प्रथमः । विदाञ्चकार ।
ब्रह्म । इति ॥१॥

*tasmādvā ete devā atitarāmivānyāndevānyadagnirvāyurindraste
hyenannediṣṭhaṁ pasparśuste hyenatprathamo vidāñcakāra
brahmeti (2).*

तस्मात्	<i>tasmāt</i> daarom; van <i>tad</i> (434/1)
वै	<i>vai</i> waarlijk (1019/3)
एते	<i>ete</i> deze (mv.); van <i>etad</i> (231/2)
देवाः	<i>devāḥ</i> goden; <i>deva</i> god, godheid (492/2); √ <i>div</i> spelen, schijnen, werpen (478/2) [<i>krīḍā-vijigṛhā-avyavahāra-dyuti-stuti- moda-mada-svapna-kānti-gatiṣu</i> (Dp 28/1)]
अतितराम्	<i>atitarām</i> in rang boven (13/3) (= zij overtroffen); <i>ati</i> voorbij, boven (12/2); <i>tara</i> achtervoegsel van de vergelijkende trap (438/3)
इव	<i>iva</i> zoals, waarlijk; benadrukt het voorafgaande woord (168/3)
अन्यान्	<i>anyān</i> andere; <i>anya</i> andere (45/2) [-]
देवान्	<i>devān</i> goden; <i>deva</i> god, godheid (492/2); √ <i>div</i> spelen, schijnen, werpen (478/2) [<i>krīḍā-vijigṛhā-avyavahāra-dyuti-stuti-moda-mada-svapna-kānti-gatiṣu</i> (Dp 28/1)]
यद्	<i>yad</i> zij die, welke, want (844/2)
अग्निः	<i>agniḥ</i> ; <i>agni</i> vuur, de god van het vuur (5/1); √ <i>ag</i> kronkelend bewegen (4/2) [<i>kuṭilāyām gatau</i> (Dp 17/1)]
वायुः	<i>vāyuh</i> ; <i>vāyu</i> wind, lucht (942/2); √ <i>vā</i> blazen (934/2) [<i>gati-gandhanayoh</i> (Dp 24/2)]
इन्द्रः	<i>indraḥ</i> ; <i>indra</i> Indra, eerste van de goden (166/1) [-]
ते	<i>te</i> zij; van <i>tad</i> (434/1)

हि	<i>hi</i> want, omdat (1297/3)
एनद्	<i>enad</i> dit, deze; van <i>idam</i> (165/2)
नेदिष्ठम्	<i>nediṣṭham</i> ; <i>nediṣṭha</i> het dichtstbijzijnde (569/1) [-]
पस्पशुः	<i>pasparśuḥ</i> zij hebben aangeraakt; √ <i>sprś</i> aanraken (1268/3) [<i>saṃsparśane</i> (Dp 36/1)]
ते	<i>te</i> zij; van <i>tad</i> (434/1)
हि	<i>hi</i> want, omdat (1297/3)
एनद्	<i>enad</i> dit, deze; van <i>idam</i> (165/2)
प्रथमः	<i>prathamah</i> ; <i>prathama</i> eerste (678/3)
विदञ्चकार	<i>vidāñcakāra</i> (= <i>vidāñcakruḥ</i>) zij hebben geleerd, zij leerden; √ <i>vid</i> weten, begrijpen, leren (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
ब्रह्म	<i>brahma</i> ; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); √ <i>brh</i> sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vṛddhau</i> (Dp 15/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)

Daarom zijn Vuur, Lucht en Indra waarlijk verheven boven de andere goden, want zij zijn er het nauwst mee in contact gekomen. Zij leerden het eerst: "Het is Brahman."

IV.2. Daarom overtroffen deze goden - Vuur, Lucht en Indra - inderdaad alle andere goden, daar zij er het dichtste bij kwamen en zij het eerst wisten dat het Brahman was.

Vuur, Lucht en Indra benaderden Brahman door conversatie en visualisatie. तस्मात् *Tasmāt*, daarom; एते देवाः *ete devāḥ*, deze goden; अतितराम् इव *atitarām iva*, overtroffen zeer door hun eigen verheven staat, dat wil zeggen: omdat ze zelf zo gelukkig waren om over macht, talent, enzovoorts te beschikken; अन्यान् देवान् *anyān devān*, de andere goden. Het woord इव *iva*, heeft hier geen betekenis tenzij om te beklemtonen. यत् अग्निः वायुः इन्द्रः *Yat agniḥ vāyuh indrah*, (de goden) Vuur, Lucht en Indra; हि *hi*, omdat; ते *te*, zij, die goden; नेदिष्ठम् पस्पशुः *nediṣṭham pasparśuḥ*, het van het meest nabij aanraakte; एनत् *enat*, Brahman door middel van hun gesprekken enzovoorts; en bovendien हि *hi*, omdat; ते *te*, zij, प्रथमः *prathamah* (= *prathamāḥ*), het eerste waren, aangezien ze prominent aanwezig waren.

एनत् *Enat*, dit Wezen (Brahman); विदञ्चकार *vidāñcakāra* = *vidāṃcakāra* (lees विदञ्चकृः *vidāñcakruḥ* = *vidāṃcakruḥ*), zij wisten (dat het Brahman was).

तस्माद्वा इन्द्रोऽतितरामिवान्यान्देवान्स ह्येनन्नेदिष्ठं पस्पर्श
स ह्येनत्प्रथमो विदाञ्चकार ब्रह्मेति ॥३॥

तस्मात् । वै । इन्द्रः । अतितराम् । इव । अन्यान् । देवान् ।
सः । हि । एनद् । नेदिष्ठम् । पस्पर्श । सः । हि । एनद् ।
प्रथमः । विदाञ्चकार । ब्रह्म । इति ॥३॥

*tasmādvā indro 'titarāmivānyāndevānsa hyenannediṣṭhaṃ pasparśa
sa hyenatprathamo vidāñcakāra brahmeti (3).*

तस्मात्	<i>tasmāt</i> daarom; van <i>tad</i> (434/1)
वै	<i>vai</i> waarlijk (1019/3)
इन्द्रः	<i>indraḥ</i> ; <i>indra</i> Indra, eerste van de goden (166/1) [-]
अतितराम्	<i>atitarām</i> in rang boven (13/3) (= zij overtroffen); <i>ati</i> voorbij, boven (12/2); <i>tara</i> achtervoegsel van de verge- lijkende trap (438/3)
इव	<i>iva</i> zoals, waarlijk; benadrukt het voorafgaande woord (168/3)
अन्यान्	<i>anyān</i> (mv.) andere; <i>anya</i> andere (45/2) [-]
देवान्	<i>devān</i> goden; <i>deva</i> god, godheid (492/2); √ <i>div</i> spelen, schijnen, werpen (478/2) [<i>kriḍā-vijigṣā-avyavahāra- dyuti-stuti-moda-mada-svapna-kānti-gatiṣu</i> (Dp 28/1)]
सः	<i>saḥ</i> hij; van <i>tad</i> (434/1)
हि	<i>hi</i> want, omdat (1297/3)
एनद्	<i>enad</i> dit, deze; van <i>idam</i> (165/2)
नेदिष्ठम्	<i>nediṣṭhaṃ</i> ; <i>nediṣṭha</i> het dichtstbijzijnde (569/1) [-]
पस्पर्श	<i>pasparśa</i> hij heeft aangeraakt; √ <i>sprś</i> aanraken (1268/3) [<i>saṃsparśane</i> (Dp 36/1)]
सः	<i>saḥ</i> hij; van <i>tad</i> (434/1)
हि	<i>hi</i> want, omdat (1297/3)
एनद्	<i>enad</i> dit, deze; van <i>idam</i> (165/2)
प्रथमः	<i>prathamah</i> ; <i>prathama</i> eerste (678/3)
विदाञ्चकार	<i>vidāñcakāra</i> (= <i>vidāñcakruḥ</i>) zij hebben geleerd, zij leerden; √ <i>vid</i> weten, begrijpen, leren (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
ब्रह्म	<i>brahma</i> ; <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737 /3); √ <i>brh</i> sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vṛddhau</i>

इति (Dp 15/2)]
iti aldus, : "----" (165/1)

Daarom is Indra waarlijk verheven boven de andere goden, want hij is er het nauwst mee in contact gekomen. Hij leerde het eerst: "Het is Brahman."

IV.3. Indra overtrof alle andere goden, omdat hij er het dichtste bij kwam. Want hij was de eerste om te weten dat het Brahman was.

Zelfs Vuur en Lucht vernamen enkel van Indra dat het Brahman was en Indra hoorde het van Umā. तस्मात् वै इन्द्रः अतितराम् इव *Tasmāt vai indraḥ atitarām iva*, daarom overtrof Indra (de andere goden). हि सः सन्नत् नेदिष्ठम् पस्पर्श *Hi saḥ enat nediṣṭham pasparśa*, hij raakte het van dichtbij aan omdat; सः हि सन्नत् प्रथमः विद्वान्कार ब्रह्म इति *saḥ hi enat prathamah vidāñcakāra brahma iti*, de verklaring van dit zinsdeel werd hierboven reeds gegeven.

तस्यैष आदेशो यदेतद्विद्युतो व्यद्युतदा ३ इतीन् न्यमीमिषदा ३
इत्यधिदैवतम् ॥४॥

तस्य । एषः । आदेशः । यद् । एतद् । विद्युतः । व्यद्युतत् ।
आ ३ । इति । इत् । न्यमीमिषत् । आ ३ । इति ।
अधिदैवतम् ॥४॥

*tasyaiṣa ādeśo yadetadvidyuto vyadyutadā 3 itīn nymīmiṣadā 3
ityadhidaivatam (4).*

तस्य	<i>tasya</i> van dat; van <i>tad</i> (434/1)
एषः	<i>eṣaḥ</i> dit; van <i>etad</i> (231/2)
आदेशः	<i>ādeśaḥ</i> ; <i>ādeśa</i> lering, les (137/3); <i>ā-√diś</i> streven naar, onderwijzen (137/2); <i>ā</i> dichtbij, naar; maakt de handeling volledig (126/1); <i>√diś</i> aanwijzen, tonen (479/3) [<i>atisarjane</i> (Dp 33/1)]
यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
विद्युतः	<i>vidyutaḥ</i> van de bliksemschicht; <i>vidyut</i> bliksemschicht (966/3); <i>vi-√dyut</i> oplichten, verlichten (966/3); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); <i>√dyut</i> schijnen, stralend zijn (500/1) [<i>dīptau</i> (Dp 15/2)]
व्यद्युतत्	<i>vyadyutat</i> het flitste; <i>vi-√dyut</i> oplichten, verlichten (966/3); <i>vi</i> apart, weg van, zonder; geeft uitbreiding aan (949/3); <i>√dyut</i> schijnen, stralend zijn (500/1) [<i>dīptau</i> (Dp 15/2)]
आ ३	<i>ā</i> (verlengd) is gebruikt in de betekenis van vergelijking: als
इति	<i>iti</i> aldus (= analogie van <i>ādeśa</i>) (165/1)
इत्	<i>it</i> is gebruikt om samen te voegen met de volgende analogie
न्यमीमिषत्	<i>nyamīmiṣat</i> het knipoogde; <i>ni-√miṣ</i> de oogleden sluiten, knipogen (551/2); <i>ni</i> neer (538/3); <i>√miṣ</i> de ogen openen, knipogen (818/1) [<i>sparddhāyām</i> (Dp 34/2)]
आ ३	<i>ā</i> (verlengd) is gebruikt in de betekenis van vergelijking: als
इति	<i>iti</i> aldus (= analogie van <i>ādeśa</i>) (165/1)

अधिदैवतम् *adhidaivatam*; *adhidaivata* betreffende de goden (21/1); *adhi* boven (20/2); *daiva* behorend tot of komend van de goden (497/2); √*div* spelen, schijnen, werpen (478/2) [*krīḍā-vijigṛhā-avyavahāra-dyuti-stuti-modamada-svapna-kānti-gatiṣu* (Dp 28/1)]

Hier is een instructie met betrekking tot Brahman: Het is als het ware het licht van de bliksemschicht die oplichtte, of als het knippen van het oog. Dit is de vergelijking [van Brahman] met de goden [natuurlijke machten en zintuigen].

IV.4. Hier is een raad met betrekking tot het overwegen van Brahman door vergelijking: Kennis van Brahman is als een bliksemschicht of als het knippen van het oog. Dit zijn vergelijkingen in subtiële zin.³⁰

तस्य *Tasya*, van Brahman; एषः आदेशः *eṣaḥ ādeśaḥ*, dit is de instructie door middel van vergelijking; de vergelijking via welke de instructie over het onvergelijkelijke Brahman wordt overgebracht, heet आदेश *ādeśa*; यत् एतत् *yat etat*, dat feit dat bekend staat als विद्युतः व्यद्युतत् *vidyutaḥ vyadyutat*. Aangezien dit niet kan betekenen dat Brahman "oplichtte" (*vyadyutat*) door (zijn licht te ontlenden aan) de bliksem³¹, moet het betekenen: "Het is het oplichten van de bliksemschicht." आ *ā*, geeft de vergelijking aan in de zin van: "Het lijkt op het oplichten van een bliksemschicht," "Het is als een bliksemschicht." Deze vergelijking is ook te vinden in Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad II.iii.6: "Vergelijkbaar met een enkele schitterende bliksemschicht." Want Brahman verdween na zich slechts eenmaal vertoond, व्यद्युतत् *vy-adyutat*, te hebben, net als een bliksemschicht. Men kan ook het woord तेजः *tejaḥ*, schittering, toevoegen na विद्युतः *vidyutaḥ*, van een bliksemschicht, waarbij व्यद्युतत् *vyadyutat*, "Het

³⁰ Analogieën met betrekking tot Brahman, bestaande in Zijn goddelijke, maar geconditioneerde, vorm in de zonnebol (Cf. Gītā VIII.4). Brahman in Zijn vorm van Hiraṇyagarbha verblijft in de zonnebol en regeert over alle goden die er zijn, op Zijn verschillende manifestaties na.

³¹ "De betekenis dat 'Brahman oplichtte door het licht van de bliksem' is niet toegestaan, omdat Brahman uit Zichzelf stralend is en dit kan niet afhankelijk zijn van iets anders. De betekenis 'het veroorzaakte de bliksemschicht' is onacceptabel, omdat het oplichten dat tot iets (als eigenschap) behoort niet door iets anders kan worden voortgebracht." (A.G.).

lichtte op" betekent en आ *ā* wederom de vergelijking aangeeft: "Het was alsof de schittering van een bliksemschicht één keer oplichtte." Het woord इति *iti*, refereert aan आदेश *ādeśa*, in de zin van: 'zo luidt de vergelijking.' Het woord इत् *it*, wordt gebruikt om deze vergelijking met de volgende te verbinden: "Er is nog een vergelijking voor Brahman." Welke dan? न्यमीमिषत् *Nyamīmiṣat*, hij knipperde zoals ook het oog doet. Letterlijk staat er: "Het veroorzaakte het knipperen," maar dat moet men lezen als: "Het knipperde." आ *ā* geeft wederom de vergelijking aan. De betekenis is: het was alsof het ooglid open en dicht ging om het oog naar een object te laten kijken. इति अधिदैवतम् *Iti adhidaivatam*, tot zover de vergelijkingen met betrekking tot Brahman in verband met de wereld van de goden.

अथाध्यात्मं यदेतद्गच्छतीव च मनोऽनेन
चैतदुपस्मरत्यभीष्टं सङ्कल्पः ॥५॥

अथ । अध्यात्मम् । यद् । एतद् । गच्छति । इव । च । मनः ।
अनेन । च । एतद् । उपस्मरति । अभीष्टम् । सङ्कल्पः ॥५॥

*athādhyaṭmaṃ yadetadgacchatīva ca mano 'nena
caitadupasmaratyabhikṣṇaṃ saṅkalpaḥ (5).*

अथ	<i>atha</i> nu (17/3)
अध्यात्मम्	<i>adhyātmaṃ</i> met betrekking tot de Ātman (23/2); <i>adhi</i> opperste (20/2); <i>ātman</i> Ātman, Zelf (135/1) [-]
यद्	<i>yad</i> dat wat, hetwelk (844/2)
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
गच्छति	<i>gacchati</i> hij gaat; √ <i>gam</i> gaan, bewegen (346/3) [<i>gatau</i> (Dp 21/2)]
इव	<i>iva</i> als het ware (168/3)
च	<i>ca</i> en, ook, evenals (380/1)
मनः	<i>manaḥ</i> ; <i>manas</i> geest, intellect (783/3); √ <i>man</i> denken, verbeelden, begrijpen (783/1) [<i>jñāne</i> (Dp 29/2)]
अनेन	<i>anena</i> door deze; van <i>idam</i> (165/2)
च	<i>ca</i> en, ook, evenals (380/1)
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
उपस्मरति	<i>upasmarati</i> hij herinnert zich diep; <i>upa</i> -√ <i>smṛ</i> diep herinneren (211/3); <i>upa</i> naar, bij, neer (194/3); √ <i>smṛ</i> herinneren, in herinnering dragen (1271/3) [<i>cintāyām</i> (Dp 20/2)]
अभीष्टम्	<i>abhikṣṇaṃ</i> ; <i>abhikṣṇa</i> herhaaldelijk (74/3) [-]
सङ्कल्पः	<i>saṅkalpaḥ</i> ; <i>saṅkalpa</i> / <i>saṃkalpa</i> besluit, diepe wens (1126/3); <i>saṃ</i> -√ <i>kṛ</i> tot bestaan komen, wensen (1126/2); <i>saṃ</i> met, tezamen met (1152/1); <i>kalpa</i> heilig voorschrift, wet, manier van handelen (262/2); √ <i>kṛ</i> overeenkomen met (308/2) [= √ <i>kṛp</i> <i>sāmarthyē</i> (Dp 16/1)]

Nu een vergelijking betreffende het individuele Zelf (de Ātman); datgene waar de geest waarlijk heengaat en wat men zich door die geest voortdurend diepgaand herinnert als het besluit, is Dat.

IV.5. Dan volgt de vergelijking met betrekking tot het individuele Zelf. De geest herinnert zich heel goed, dat hij steeds terugkeert tot Brahman en zich zo Brahman steeds herinnert.

अथ *Atha*, vervolgens, hierna komt een vergelijking: अध्यात्मम् *adhyātmam*, in verband met het inwonende Zelf, de ziel; यत् एतत् *yat etat*, het welbekende feit dat; एतत् *etat*, naar Brahman; गच्छति इव च मनः *gacchati iva ca manaḥ*, de geest als het ware toegaat, alsof de geest Brahman binnengaat, Het als een object omvat. En ook het feit dat अनेन *anena*, door die geest; अभीक्ष्णम् *abhikṣṇam*, herhaaldelijk; उपस्मरति *upasmarati*, zich goed herinnert; एतत् *etat*, deze Brahman; en ook de संकल्पः *saṅkalpaḥ*, de gedachte van de geest met betrekking tot Brahman.

Omdat de geest een beperkende toevoeging is met betrekking tot Brahman, lijkt het alsof Brahman wordt getoond door geestestoe-standen als denken, herinneren en dergelijke, waardoor het lijkt alsof Brahman object wordt. Daarom is er hier sprake van een aanwijzing via een analogie, in de context van de individuele ziel. In verband met de goden heeft Brahman als kenmerk Zich heel snel te vertonen zoals een bliksemschicht of als het knippen van het oog³² en met betrekking tot de individuele geest vertoont Brahman Zich steeds gelijktijdig met de wisselende staten van de geest.³³

Tot zover het onderricht over Brahman door middel van vergelijking. De noodzaak voor deze manier van uitleggen is, dat Brahman zo ook kan worden onderwezen aan mensen die wat minder

³² "Het knippen van het oog is snel - dit is bekend; evenzo is de kracht van Brahman om te handelen snel. Zijn eigenschap in de goddelijke context is de kracht om snel te handelen met betrekking tot de schepping enzovoorts, daar er afwezigheid is van belemmering en inspanning. ... Het licht van oplichten legt zich onmiddellijk over de gehele wereld, evenzo is naar zijn aard Brahman onovertreffbaar helder. Het brengt snel de schepping enzovoorts van alles voort, en Het bezit opperste heerlijkheid" (A.G.).

³³ "Men moet als volgt mediteren: 'Naar deze Brahman, die van nature licht is, gaat mijn geest en rust daar.' De instructie in deze vorm is de instructie in de context van de individuele ziel. De inwonende Brahman wordt aan iemand geopenbaard die aldus mediteert: 'De gedachten in mijn geest cirkelen voortdurend rondom Brahman'." (A.G.).

snel van begrip zijn. De zuivere, ongeconditioneerde Brahman kan als zodanig niet aan zulke mensen worden uitgelegd.

तद्ध तद्वनं नाम तद्वनमित्युपासितव्यं स य एतदेवं
वेदाभि हैन्र् सर्वाणि भूतानि संवाञ्छन्ति ॥६॥

तद् । ह । तद्वनम् । नाम । तद्वनम् । इति । उपासितव्यम् ।
सः । यः । एतद् । एवम् । वेद । अभि । ह । एनम् ।
सर्वाणि । भूतानि । संवाञ्छन्ति ॥६॥

*taddha tadvanam nāma tadvanamityupāsitavyam sa ya etadevam
vedābhi hainam sarvāṇi bhūtāni saṁvāṇchanti (6).*

तद्	<i>tad</i> dat (434/1)
ह	<i>ha</i> geeft nadruk aan het voorafgaande woord (1286/1)
तद्वनम्	<i>tadvanam</i> hij die aanbiddelijk is voor alle schepselen (omdat het de Ātman van alle schepselen is); <i>tad</i> = <i>tasya</i> van hem, zijn (434/1); <i>vana</i> = <i>van</i> liefde, verering (917/2); √ <i>van</i> liefhebben, wensen (917/2) [<i>śabde</i> (Dp 10/1) en <i>saṁbhaktau</i> (Dp 10/1)]
नाम	<i>nāma</i> bekend (536/1)
तद्वनम्	<i>tadvanam</i> hij die aanbiddelijk is voor alle schepselen (omdat het de Ātman van alle schepselen is); <i>tad</i> = <i>tasya</i> van hem, zijn (434/1); <i>vana</i> = <i>van</i> liefde, verering (917/2); √ <i>van</i> liefhebben, wensen (917/2) [<i>śabde</i> (Dp 10/1) en <i>saṁbhaktau</i> (Dp 10/1)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "----" (165/1)
उपासितव्यम्	<i>upāsitavyam</i> er dient gemediteerd te worden; <i>upa</i> -√ <i>ās</i> mediteren (215/1); <i>upa</i> naar, bij (194/3); √ <i>ās</i> bestaan, bewonen, loven (159/3) [<i>upaveśane</i> (Dp 23/1)]
सः	<i>saḥ</i> hij; van <i>tad</i> (434/1)
यः	<i>yaḥ</i> hij die; van <i>yad</i> (844/2)
एतद्	<i>etad</i> dit, deze (231/2)
एवम्	<i>evam</i> aldus, op deze manier (232/2)
वेद	<i>veda</i> hij kent, hij weet; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
अभि	<i>abhi</i> zie beneden <i>abhisamvāṇchanti</i>

ह	<i>ha</i> geeft nadruk aan het voorafgaande woord (1286/1)
एनम्	<i>enam</i> dit, hem; van <i>etad</i> (231/2)
सर्वाणि	<i>sarvāṇi</i> alle (mv.); <i>sarva</i> alle (1184/3)
भूतानि	<i>bhūtāni</i> schepselen, wezens; <i>bhūta</i> schepsel, wezen (761/3); √ <i>bhū</i> worden, zijn, bestaan (760/1) [<i>sattāyām</i> (Dp 1/1)]
अभिसंवाञ्छन्ति	<i>abhisamvāñchanti</i> zij verlangen naar; <i>abhi-sam-√vāñch</i> verlangen naar, wensen (72/1); <i>abhi</i> naar, in de richting van (61/1); <i>sam</i> met, tezamen met (1152/1); √ <i>vāñch</i> wensen, vragen om (938/3) [= √ <i>vāchi icchāyām</i> (Dp 5/1)]

Brahman is het aanbiddelijke voor alle schepselen. Men moet Brahman beschouwen als de aanbiddelijke voor alle schepselen. Wie Dat als zodanig kent, wordt door alle schepselen aanbeden.

IV.6. Brahman staat bekend als Datgene wat door alle schepselen bemind wordt. Daarom moet men Brahman beschouwen met behulp van het woord Tadvana. Wie Brahman zo beschouwt wordt geliefd bij alle mensen.

तत् *Tat*, Brahman, is; ह *ha*, zeker; तद्वनम् नाम *tadvanam nāma*; *tadvanam* is afgeleid van तस्य *tasya*, van hem en वनम् *vanam*, geliefd. Brahman wordt door alle schepselen geliefd, want Het is hun eigen Zelf. Daarom is Brahman तद्वनम् नाम *tadvanam nāma*, goed bekend als Degene Die door allen geliefd wordt. Omdat Brahman तद्वन *tadvana* is, daarom तद्वनम् इति *tadvanam iti*, door de naam "तद्वन *tadvana*," dat Zijn kwaliteit aangeeft; moet Brahman zo उपासितव्यम् *upāsitavyam*, worden beschouwd. De tekst vermeldt voorts het gevolg van zo'n zienswijze; सः यः *saḥ yaḥ*, een ieder die; वेद *veda*, beschouwt; एतत् *etad*, Dat, de voornoemde Brahman; एवम् *evam*, aldus, met de kwaliteiten die hierboven zijn uiteengezet; सर्वाणि भूतानि *sarvāṇi bhūtāni*, alle schepselen; ह *ha*, zeker; एनम् *enam*, voor hem (die Het zo beschouwt); अभिसंवाञ्छन्ति *abhisamvāñchanti*, aanbidden, Het zo als Brahman aanbidden.

उपनिषदं भो ब्रूहीत्युक्ता त उपनिषद्ब्राह्मी वाव त
उपनिषदमब्रूमेति ॥७॥

उपनिषदम् । भोः । ब्रूहि । इति । उक्ता । ते । उपनिषद् ।
ब्राह्मीम् । वाव । ते । उपनिषदम् । अब्रूम् । इति ॥७॥

*upaniṣadam bho brūhītyuktā ta upaniṣadbrāhmīm vāva ta
upaniṣadamabrūmeti (7).*

उपनिषदम्	<i>upaniṣadam</i> ; <i>upaniṣad</i> de geheime leer (201/1); <i>upa-ni-√sad</i> neerzitten bij, zitten bij de voeten van iemand om naar zijn woorden te luisteren (201/1); <i>upa</i> bij (194/3); <i>ni</i> neer (538/3); <i>√sad</i> (= <i>√ṣad viśaraṇa-gati-avasā- daneṣu</i> (Dp 18/2))
भोः	<i>bhoḥ</i> O Heer; <i>bhos</i> Heer (768/2); van <i>bhavat</i> Uedele (749/2); <i>√bhū</i> worden, zijn, bestaan (760/1) [<i>sattāyām</i> (Dp 1/1)]
ब्रूहि	<i>brūhi</i> spreek!; <i>√brū</i> spreken (742/1) [<i>vyaktāyām vāci</i> (Dp 24/1)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "----" (165/1)
उक्ता	<i>uktā</i> ; <i>ukta</i> verteld; <i>√vac</i> spreken, zeggen, vertellen (912/1) [<i>paribhāṣaṇe</i> (Dp 24/2)]
ते	<i>te</i> aan jou; van <i>tva</i> (463/2)
उपनिषद्	<i>upaniṣad</i> de geheime leer (201/1); <i>upa-ni-√sad</i> neerzitten bij, zitten bij de voeten van iemand om naar zijn woorden te luisteren (201/1); <i>upa</i> bij (194/3); <i>ni</i> neer (538/3); <i>√sad</i> (= <i>√ṣad viśaraṇa-gati-avasādaneṣu</i> (Dp 18/2))
ब्राह्मीम्	<i>brāhmīm</i> met betrekking tot Brahman (742/1); <i>brahman</i> Brahman, groei, ontwikkeling (737/3); <i>√brh</i> sterk groeien, vermeerderen (735/3) [<i>vṛddhau</i> (Dp 15/2)]
वाव	<i>vāva</i> alleen; geeft nadruk aan het voorafgaande woord (946/3) [-]
ते	<i>te</i> aan jou; van <i>tva</i> (463/2)

उपनिषदम्	<i>upaniṣadam</i> ; <i>upaniṣad</i> de geheime leer (201/1); <i>upa-ni-√sad</i> neerzitten bij, zitten bij de voeten van iemand om naar zijn woorden te luisteren (201/1); <i>upa</i> bij (194/3); <i>ni</i> neer (538/3); <i>√sad</i> (= <i>√sad viśaraṇa-gati-avasā- daneṣu</i> (Dp 18/2])
अब्रूम	<i>abrūma</i> ik sprak, ik heb gesproken; <i>√brū</i> spreken (742/1) [<i>vyaktāyāṃ vāci</i> (Dp 24/1)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)

"Heer, vertel mij de verborgen kennis!" "De verborgen kennis is je verteld. Ik heb je werkelijk de verborgen kennis over Brahman verteld."

IV.7. Discipel: "Heer, spreek over de geheime kennis!"
 Leermeester: "Ik heb U de geheime kennis uitgelegd, ik heb U de geheime kennis van Brahman medegedeeld."

Na aldus onderwezen te zijn, sprak de discipel tot de leermeester: "भोः *bhoḥ*, Heer; ब्रूहि *brūhi*, spreek over; उपनिषदम् *upaniṣadam*, het geheim waarover moet worden nagedacht; इति *iti*." De leermeester antwoordde hem: "ते *te*, met jou; उपनिषत् *upaniṣat*, de geheime kennis; उक्ता *uktā*, werd besproken." "Wat was dat ook weer?" Daarop antwoordt de leermeester: "ते *te*, aan U, aan jou; उपनिषदम् वाव अब्रूम इति *upaniṣadam vāva abrūma iti*, heb ik werkelijk die geheime kennis uiteengezet; ब्राह्मीम् *brahmīm*, met betrekking tot Brahman, tot het opperste Zelf. Want de reeds verstrekte kennis heeft betrekking op het opperste Zelf." Om het echter te onderscheiden van wat erop volgt, verklaart de leermeester zich nader en zegt: "De Upaniṣad die ik U uiteengezet heb bestaat enkel en alleen uit datgene wat reeds bekend stond als de Upaniṣad van het Opperste Zelf."

Tegenwerping: Waarom stelt de discipel de vraag: "Heer leg mij de Upaniṣad (de geheime Kennis) uit," nadat hij de Upaniṣad van het Opperste Zelf reeds had gehoord? Als de vraag namelijk betrekking heeft op het voorafgaande, is de vraag zinloos en slechts een herhaling alsof men maalt wat reeds gemalen is. Maar als de

Upaniṣad - de geheime Kennis - niet volledig was, dan is het niet goed er een conclusie aan te verbinden door het resultaat te verwoorden met: "Als intelligente mensen zich van de wereld afwenden, worden ze onsterfelijk" (Ke. II.5). De vraag is dus irrelevant, zelfs als die betrekking zou hebben op een vermeend overgeslagen gedeelte uit de Upaniṣad, omdat er niets was overgebleven. Wat is de bedoeling van deze vraag?

Antwoord: Wat de discipel bedoelt te vragen is het volgende: "Heeft de Upaniṣad - de geheime Kennis - zoals die nu gegeven is nog een nadere uitleg of verklaring nodig of niet? Als er inderdaad nog een nadere uitleg nodig is, vertel mij dan over de geheime leer voor wat betreft het nog uit te leggen gedeelte. En als die niet nodig is, bevestig dat dan eens en voor altijd zoals Pippalāda in de Praśṇa Upaniṣad VI.7 zegt: "Buiten Dit is er niets meer." "Daarom is de afsluiting van de leermeester correct, die zegt: "Ik heb U de Upaniṣad - de geheime Kennis - uiteengezet."

Tegenwerping: Maar zou men niet kunnen zeggen, dat dit niet het einde is, omdat de leermeester in het volgende vers nog verder gaat met "Concentratie, het niet langer aangetrokken worden door zintuiglijke voorwerpen, plichtsbetrachting, enzovoorts zijn de benen," enzovoorts (Kena IV.8)?

Antwoord: Zeker, in het volgende vers raakt de leermeester nog een nieuw aspect aan, maar niet als een nadere toevoeging (शेष *śeṣa*) of een hulpmiddel (सहकारी *sahakārī*),³⁴ maar als middel om de Kennis van Brahman te verwerven. तपस् *Tapas* (concentratie) enzovoorts, de Veda's en aanvullingen op de Veda's die genoemd worden, zijn allemaal zelf ook niet meer dan aanvullingen. Noch de Veda's noch kennis van uitspraak en dictie (शिक्षा *śikṣā*) die aanvullingen op de Veda's vormen, enzovoorts, kunnen rechtstreeks die Kennis vormen of hulpmiddelen daarbij zijn.

Tegenwerping: Dingen die in één en dezelfde passage voorkomen, kunnen toch best verschillende functies hebben, al naar gelang

³⁴ "Met het woord *śeṣa* wordt een kenmerkend gedeelte bedoeld dat bijdraagt aan de voortbrenging van het resultaat (van de voornaamste rite). Met het woord *sahakārī* wordt iets bedoeld dat niet noodzakelijkerwijs een bestanddeel behoeft te zijn, maar dat kan worden gecombineerd (met de voornaamste rite)" (A.G.). Beide dragen bij aan het resultaat.

wat passend is? Vergelijk het bijvoorbeeld met de invocatie aan het einde van een offerceremonie. Die invocatie is allereerst bedoeld als algemene invocatie voor alle goden, maar vervolgens wordt zij ook gebruikt voor het aanroepen van de afzonderlijke en bepaalde godheid, die in verband staat met de plechtigheid. Evenzo zou men kunnen beweren dat eigenschappen zoals concentratie en zelfbeheersing, ritueel, waarheid, enzovoorts, onderdelen van de Kennis van Brahman zijn of nuttige hulpmiddelen, al naar gelang hun afzonderlijke eigenschappen.³⁵ Het hangt dus van de afzonderlijke betekenis af of de Veda's en de aanvullingen daarop hulpmiddelen voor Kennis en Ritueel zijn of niet. Deze indeling (middel tot Kennis of onderdeel van Kennis) krijgt een plaats als men de betekenis van woorden, onderlinge verbanden tussen de dingen en de rede in aanmerking neemt. Wat hebt ge hierop te antwoorden?

Antwoord: Die stelling is onlogisch. Zo'n onderscheid komt niet overeen met de feiten. Het is onredelijk om te veronderstellen dat de Kennis van het Zelf - die juist alle concepten teniet doet over een onderscheid tussen handelingen, iemand die handelingen verricht, en resultaten van handelingen - afhankelijk is van iets dat er deel van uitmaakt of verband zou hebben met een hulpmiddel. De Kennis van het Zelf en het gevolg ervan, namelijk vrijheid, kennen slechts één doel: het Zelf, dat onafhankelijk is van elk ding. "Wie bevrijding wenst, moet alle handelingen tezamen met het resultaat en alle daarbij behorende hulpmiddelen opgeven, want bevrijding zal alleen worden gekend door de mens die van alles afstand heeft gedaan. De staat van Opperste Werkelijkheid die identiek is aan het inwonende Zelf, wordt verworven door de mens die van alles afstand doet." Deze Kennis kan dus geen handeling als hulpmiddel of aanvullend element hebben. Het onderscheid tussen 'algemene' en 'specifieke' betekenis in analogie met de invocatie aan het einde van een offerceremonie, is dus misplaatst. Het is dus juist om deze vraag en het antwoord als een

³⁵ "Aan het einde van alle offers, worden de goden aangeroepen met de hymne die begint met:

अग्निर्दिं हविरजुषवीवृधत महो ज्यायोऽकृत ।
अग्नीषोमाविदं हविरजुषितामवीवृधेता ज्यायोऽक्राताम् ॥

Hoewel in deze hymne vele goden worden genoemd, is het toch juist om aan het einde de god voor wie een speciaal offer werd uitgevoerd, aan te roepen, omdat de hymne zelf moet worden toegepast in overeenstemming met die bedoeling. Evenzo zullen concentratie enzovoorts, zelf worden gebruikt als kenmerkende bestanddelen van kennis." (A.G.).

eindpunt te beschouwen. "De Upaniṣad - de geheime Kennis - gaat tot zover en niet verder. Deze Kennis is voldoende en heeft geen verdere hulpmiddelen nodig."

तस्यै तपो दमः कर्मेति प्रतिष्ठा वेदाः सर्वाङ्गानि
सत्यमायतनम् ॥८॥

तस्यै । तपः । दमः । कर्म । इति । प्रतिष्ठा । वेदाः ।
सर्वाङ्गानि । सत्यम् । आयतनम् ॥८॥

*tasyai tapo damaḥ karmeti pratiṣṭhā vedāḥ sarvāṅgāni
satyamāyatanam (8).*

तस्यै	<i>tasyai = tasyāḥ</i> van deze, daarvan; van <i>tad</i> (434/1)
तपः	<i>tapah; tapas</i> concentratie (437/1); $\sqrt{tap}$ hitte geven, vernietigen door hitte (436/3) [<i>santāpe</i> (Dp 21/2)]
दमः	<i>damaḥ; dama</i> zelfbeheersing (469/2); $\sqrt{dam}$ overwinnen (469/2) [<i>upaśame</i> (Dp 30/2)]
कर्म	<i>karma; karman</i> (religieuze) handeling (258/2); $\sqrt{kṛ}$ doen, maken, handelen (300/3) [<i>karaṇe</i> (Dp 38/2)]
इति	<i>iti</i> aldus, : "---" (165/1)
प्रतिष्ठा	<i>pratiṣṭhā</i> basis (671/2); <i>prati-</i> $\sqrt{sthā}$ stevig staan, gevestigd zijn (671/2); <i>prati</i> naar, op (661/2); $\sqrt{sthā}$ staan (1262/2) [<i>gati-nivṛttau</i> (Dp 20/2)]
वेदाः	<i>vedāḥ</i> Veda's, geschriften betreffende ware of heilige Kennis; <i>veda</i> ware of heilige Kennis (1015/1); $\sqrt{vid}$ kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
सर्वाङ्गानि	<i>sarvāṅgāni</i> alle ledematen; <i>sarva</i> alle (1184/3); <i>aṅga</i> lid (7/3); $\sqrt{am}$ gaan, dienen (80/1) [<i>gati-ādiṣu</i> (Dp 10/1)]
सत्यम्	<i>satyam; satya</i> waarheid (1135/3); $\sqrt{as}$ zijn, bestaan, verblijven (117/1) [<i>bhūvi</i> (Dp 25/1)]
आयतनम्	<i>āyatanam; āyatana</i> rustplaats, verblijfplaats (148/1); $\bar{a}$ - $\sqrt{yat}$ aankomen, binnengaan, verblijven (148/1); $\bar{a}$ dichtbij, naar; maakt de handeling volledig (126/1); $\sqrt{yat}$ verbinden (840/3) [<i>prayatne</i> (Dp 2/1)]

Concentratie, zelfbeheersing en plichtsbetrachting zijn het fundament ervan, alsmede de Veda's en alle hulpweten-

schappen (of: de Veda's zijn al haar ledematen), de Waarheid haar tehuis.

IV.8. Concentratie, het niet langer aangetrokken worden door zintuiglijke voorwerpen, plichtsbetrachting, enzovoorts, zijn de benen, alsmede de Veda's en alle hulpwetenschappen (of: de Veda's zijn alle ledematen); Waarheid het huis.

Concentratie enzovoorts is een hulpmiddel voor het verwerven; तस्यै *tasyai* (moet zijn तस्याः *tasyāḥ*), van die geheime Kennis (Upaniṣad) met betrekking tot Brahman, waarover ik aldus tot jou gesproken heb; तपः *tapah*, concentratie van het lichaam, de zintuigen en de geest; दमः *damah*, het ophouden met je bezighouden met zintuiglijke voorwerpen; कर्म *karma*, rituelen. अग्निहोत्र *Agnihotra*, enzovoorts, zijn middelen of instrumenten. De Kennis van Brahman rijst immers op in de mens die de vereiste heiligheid heeft bereikt door het schoonmaken van zijn hart. Uit ervaring blijkt immers dat zelfs als over het Zelf (Brahman) gesproken wordt, het niet of verkeerd wordt begrepen als de mensen niet gezuiverd zijn van zonde, zoals bijvoorbeeld in het geval van Indra en Virocana (Chāndogya Upaniṣad VIII.vii-xii). De Kennis die in de Veda's ligt opgesloten, zal pas dagen in een geest die zich door concentratie en dergelijke heeft gezuiverd, zowel in dit leven als in vele vorige levens, bijvoorbeeld Śvetāśvatara Upaniṣad VI.23: "Deze dingen worden onthuld als men ze uitspreekt tot de grote ziel, die een opperste toewijding koestert voor het stralende Wezen en die dezelfde devotie koestert voor zijn leermeester als voor dat stralende Wezen." Zo ook de Smṛti, bijvoorbeeld Mahābhārata Śānti Parva 204.8: "Kennis daagt bij de mens zodra zondige handelingen met wortel en tak zijn uitgeroeid." Het woord इति *iti*, draagt de betekenis van 'enzovoorts' en doelt op andere factoren die het dagen van Kennis bevorderen, zoals nederigheid en zonder pretenties zijn (Bh.G. XIII.7). [Concentratie, enzovoorts zijn] प्रतिष्ठा *pratiṣṭhā*, als het ware de twee benen, de grondvesten van de Upaniṣad. Als die er zijn, is de Kennis van Brahman 'op poten gezet' en wordt zij geactiveerd, net zoals een mens loopt op zijn benen. वेदाः *Vedāḥ*, de vier Veda's en de सर्वाङ्गानि *sarvāṅgāni*, de zes onderafdelingen, te beginnen met uitspraak en klankbeeld (शिक्षा *śikṣā*) zijn ook de benen. De Veda's zijn de benen

omdat zij vertellen wat plichtsbetrachting en kennis inhouden, en ook de onderafdelingen, de अङ्गानि *aṅgāni* zijn benen want zij zijn bedoeld ter bescherming van de Veda's. Een andere verklaring is: प्रतिष्ठा *prati-ṣṭhā*, zijn de twee benen van de Kennis, en de Veda's zijn de hulpmiddelen (सर्वाङ्गानि *sarvāṅgāni*), dus alle andere ledematen, beginnend bij het hoofd. In deze uitleg worden de onderafdelingen, zoals kennis van uitspraak en klankvorming, geïmpliceerd in het woord 'Veda's', want wanneer het hoofdonderwerp wordt genoemd zijn de onderafdelingen erbij inbegrepen, omdat zij van het hoofdonderwerp afhankelijk zijn. सत्यम् आयतनम् *Satyam āyatanam*, सत्य *satya* is de आयतन *āyatana*, de woonplaats van deze verborgen Kennis. सत्य *Satya* betekent vrij zijn van bedrog en valsheid in spraak, geest en lichamelijk handelen. Kennis kan slechts aanwezig zijn bij mensen die vrij zijn van bedrog en heilig zijn, maar niet bij diegenen die nog demonisch zijn van aard en vol bedrog, zoals stond in de passage: "bij hen die niet onoprecht zijn, geen valsheid kennen en niet bedriegen" (Praśna Upaniṣad I.16). Daarom wordt सत्य *Satya* (Waarheid) hier voorgesteld als het huis, de woonplaats. Hoewel met de 'benen' impliciet Waarheid samen met concentratie enzovoorts bedoeld wordt, geeft de verwijzing naar woonplaats of huis voor 'Waarheid' aan dat het bovenal Waarheid is die Kennis doet dagen. Viṣṇu Smṛti 8: "Als men duizend paardenoffers afweegt tegen Waarheid dan weegt één moment van Waarheid zwaarder dan duizend paardenoffers."

यो वा एतामेवं वेदापहत्य पाप्मानमनन्ते स्वर्गे लोके ज्येये
प्रतितिष्ठति प्रतितिष्ठति ॥९॥

यः । वै । एताम् । एवम् । वेद । अपहत्य । पाप्मानम् ।
अनन्ते । स्वर्गे । लोके । ज्येये । प्रतितिष्ठति । प्रतितिष्ठति ॥९॥

*yo vā etāmevaṃ vedāpahatya pāpmānamanante svarge loka jyeye
pratitiṣṭhati pratitiṣṭhati (9).*

यः	<i>yah</i> hij die; van <i>yad</i> (844/2)
वै	<i>vai</i> waarlijk (1019/3)
एताम्	<i>etām</i> dit; van <i>etad</i> (231/2)
एवम्	<i>evam</i> zo, aldus, op deze manier (232/2)
वेद	<i>veda</i> hij kent, hij weet; √ <i>vid</i> kennen, weten, begrijpen (963/2) [<i>jñāne</i> (Dp 25/1)]
अपहत्य	<i>apahatya</i> verdreven hebbend, na verdreven te hebben; <i>apa-</i> √ <i>han</i> verdrijven, vernietigen (53/2); <i>apa</i> weg, van-af (47/3); √ <i>han</i> doden, vernietigen (1287/2) [<i>himsā-gatyoh</i> (Dp 23/1)]
पाप्मानम्	<i>pāpmānam</i> ; <i>pāpman</i> kwaad, zonde (619/1) [-]
अनन्ते	<i>anante</i> in het oneindige, in het grenzeloze, in het eeuwige; <i>ananta</i> het oneindige, het grenzeloze, het eeuwige (25/1); <i>a</i> (<i>an</i> voor klinkers) voorvoegsel dat ontkenning inhoudt of het tegenovergestelde weergeeft (1/1); <i>anta</i> einde, grens (42/3) [-]
स्वर्गे लोके	<i>svarge loka</i> in de wereld van licht, in Brahman; <i>svarga loka</i> de wereld van licht, de hemelen (1281/2); <i>svarga</i> verblijfplaats van het licht (1281/2); √ <i>svar/svr</i> schijnen (1281/1) [<i>śabda-upatāpayoh</i> (Dp 20/2)]; <i>ga</i> gaande, bewegend (341/2); √ <i>gam</i> gaan, bewegen (346/3) [<i>gatau</i> (Dp 21/2)]; <i>loka</i> wereld, vrije of open ruimte (906/1); √ <i>lok</i> zien, waarnemen (906/1) [<i>darśane</i> (Dp 3/1)]
ज्येये	<i>jyeye</i> in de hoogste; <i>jyeya</i> de hoogste (426/3); √ <i>jyā</i> overweldigen (426/3) [<i>vayohānau</i> (Dp 39/2)]
प्रतितिष्ठति	<i>pratitiṣṭhati</i> hij verblijft, hij is gevestigd; <i>prati-</i> √ <i>sthā</i> stevig staan, gevestigd zijn (671/2); <i>prati</i> naar, op (661

प्रतिष्ठति /2); √sthā staan (1262/2) [gati-nivṛttau (Dp 20/2)]
 प्रतिष्ठति hij verblijft, hij is gevestigd; prati-√sthā
 stevig staan, gevestigd zijn (671/2); prati naar, op (661
 /2); √sthā staan (1262/2) [gati-nivṛttau (Dp 20/2)]

Wie dit weet en bevrijd is van zonde en duisternis, verblijft in de onbegrensde, hoogste wereld; in die wereld verblijft hij.

IV.9. Een ieder die dit zo weet is bevrijd van zonde en duisternis en blijft stevig gevestigd in de grenzeloze, gelukzalige en opperste Brahman. Daar verblijft hij.

यः वै Yaḥ vai, een ieder die; वेद एवम् veda evam, zich werkelijk realiseert (wat besproken is); एताम् etām, dit, dat wil zeggen: de gezegende Kennis van Brahman (Zelfkennis) waarover reeds in het begin van de Upaniṣad gesproken wordt (Ke. I.1), die vervolgens geprezen wordt in vers Ke. III.1 en verder, en die "de grondslag is van alle andere kennis" (Muṇḍ. I.i.1). In Ke. II.4 wordt de vrucht, het resultaat van die Kennis, onsterfelijkheid, genoemd, maar toch wordt dit aan het einde nogmaals genoemd om de Upaniṣad formeel af te sluiten. Wie dit weet, अपहत्य पाप्मानम् apahatya pāpmānam, na het verdrijven van duisternis en zonden, na het verdrijven van de oorzaak voor het wereldse bestaan van onwetendheid, verlangen en plichtsbetrachting, प्रतिष्ठति pratitiṣṭhati, blijft gevestigd in अनन्ते anante, het grenzeloze; स्वर्गे लोके svarge loke, Brahman die één en al gelukzaligheid is. Omdat het woord voorafgegaan wordt door अनन्त ananta, grenzeloos; betekent het woord स्वर्ग svarga, in dit verband niet 'hemel'. En om te voorkomen dat het woord अनन्त ananta, figuurlijk wordt opgevat, voegt de tekst er het woord ज्येये jyeye, opperste, hoogste, dat wil zeggen: hoger dan alles, dus in het eigen Zelf dat letterlijk onbegrensd is, aan toe. De bedoeling van het vers is om aan te geven dat die mens niet meer in deze wereld terugkeert.

इति केनोपनिषदि चतुर्थः खण्डः ॥

iti kenopaniṣadi caturthaḥ khaṇḍaḥ.

Hier eindigt het vierde deel van de Kena Upaniṣad.

ॐ

आप्यायन्तु ममाङ्गानि वाक्प्राणश्चक्षुः श्रोत्रमथो बलमिन्द्रियाणि
च सर्वाणि सर्वं ब्रह्मौपनिषदं माऽहं ब्रह्म निराकुर्यां
मा मा ब्रह्म निराकरोदनिराकरणमस्त्वनिराकरणं मेऽस्तु
तदात्मनि निरते य उपनिषत्सु धर्मास्ते मयि सन्तु ते मयि
सन्तु ।

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

इति केनोपनिषद्
iti kenopaniṣad